

Pedagog
Adem Güneş

çocuk eğitiminde

Pozitif

iletişim

cezasız çocuk eğitimi

E ETKİLEŞİM

Çocuk Eğitiminde Pozitif İletişim

Cezasız Çocuk Eğitimi

Pedagog Adem Güneş

Jenerik

Yayın Yönetmeni: Ali Erdoğan
Yayın Danışmanı: Metin Karabaşoğlu
Editör: Özlem Gölcü Candemir, Rahime Sönmez
İç Tasarım: Said Demirtaş
Kapak Tasarımı: Mesut Sarı
ISBN: 978-605-131-367-2

Sanayi Cd., Bilge Sk., No: 2 Yenibosna
34196 Bahçelievler / İstanbul
Tel: (0212) 551 3225
Faks: (0212) 551 2659
www.nesilyayinlari.com
nesil@nesilyayinlari.com

© Fikir ve Sanat Eserleri Yasası gereğince bu eserin yayın hakkı anlaşmalı olarak **Nesil Basım Yayın Gıda Tic. ve San. A.Ş.**'ye aittir. İzinsiz, kısmen ya da tamamen çoğaltılıp yayınlanamaz.

Dijital Yayıncılık Direktörü: Uğur Turan
Dijital Yayın Tarihi: Ocak 2013
Bu eserin e-kitap çevrimi **Nesil Digital** tarafından yapılmıştır.
www.nesildigital.com

Pedagog Adem Güneş

e-posta: ademgunes@gmail.com

twitter.com/Adem_Gunes

Adem Güneş, 1969'da Ankara'da doğdu.

İlk orta ve lise öğrenimini Türkiye'de, üniversite eğitimini Rotterdam Üniversitesi Pedagoji Bölümünde tamamladı.

18 yıl Hollanda'da yaşadı. Klasik eğitim ile modern eğitim sistemlerini bizzat yerinde inceledi.

Çocuklarda 'vicdan eğitimi' olmadan, 'davranış eğitimi' olamayacağını altını çizen Güneş; katıldığı yüzlerce konferans ve seminerde 'güven duygusu' ve 'duyarlılık eğitimi' üzerine durdu.

Ceza ile çocuk eğitimi olamayacağını ısrarla vurgulayan Güneş'in çalışmaları Bristol Üniversitesi'nde Yüksek Lisans ve Oslo Üniversitesi'nde araştırma konusu oldu.

Pedagojide uzmanlık sahası 'şiddet,' 'taciz' ve 'suistimaller' olan Güneş, Fatih Üniversitesi'nde Öğretim Görevlisi ve Çocuk Gelişimi Bölüm Başkanı'dır.

Yayınlanmış dokuz Türkçe ve bir İngilizce kitabı bulunan Güneş'e "Türkiye Çocuk Zirvesi" tarafından 2011 yılı Çocuk Dostu ödülü verilmiştir.

Çocuk Gelişimi ve Montessori Eğitimi Derneği Başkanı olan Güneş, evli ve dört çocuk babasıdır.

YAYINLANMIŞ ESERLERİ

- Çocuk Terbiyesinde Köşe Taşları
- Bilmezsen Korkarsın Tabi / Korku (Çocuk Terapi Hikâyeleri-1)
- Rahat Bırakın Beni / Sosyal Fobi (Gençlik Terapi Hikâyeleri-1)
- Çocuk Terbiyesinde Doğru Bilinen Yanlışlar
- Annelik Sanatı
- Çocuklarda Mahremiyet Eğitimi / Labirent
- Ailede Sevgi Eğitimi (Ortak kitap çalışması)
- Kişilik ve Karakter Gelişiminde Çocukluk Sırrı
- Tatil Sürecinde Çocuk Eğitimi
- The Wonder of Childhood

Önsöz

Bir çocuğun ebeveyninden duyacağı tatlı bir söz, o çocuğun çiçek gibi açıp yaşama sevinci olmasına neden olabileceği gibi, ağır bir söz de onu çaresiz bırakıp bütün gününü zehir edebilir.

Bir eşin bir eşe sevgi dolu hitabı, o evde işlerin günlerce yolunda gitmesine neden olabileceği gibi, nefret içeren fısıldaması da kıyametlerin kopmasına neden olabilir.

Söz bir büyüdür, sırrı ile söylenirse yaşama sevinci oluşturur.

Bir sözün en büyük destekçisi sesin tonu ve vücudun dilidir.

Ebeveynler söz söyleme sanatını becerebildiği kadar ebeveyn olabilirler.

Maalesef söz tesir etmemeye başlayınca da, ebeveynlerin baskı ve zorlaması baş gösterir. Kimi zaman şiddet içeren bir ceza ve kimi zaman da çocuğun arzu ettiği bir şeyi ona verme karşılığında ebeveynler sözlerinde tesir oluşturmaya çalışırlar. Bu ise bir kısır döngüdür. Zira çocuk ne kadar ceza alırsa, o kadar arsızlaşır; ne kadar mükâfat alırsa, o kadar unutkanlaşır...

Elinizde tuttuğunuz bu kitap, sözün tesir edebilmesi için ince ayrıntılardan bahsederken, bir yandan da ceza ve mükâfatın çocuk eğitiminde nasıl da yıkıcı bir rol oynadığına değiniyor.

Umarız ebeveynleri bir kısır döngü içine iten ve bir süre sonra ebeveyn itibarını kaybettiren ceza ve mükâfat olmadan pozitif bir aile yaşamının oluşmasına bu kitap bir nebze olsun katkı sağlar.

ADEM GÜNEŞ

İstanbul, 2012

BİRİNCİ BÖLÜM

Aile İçi İletişim

Aile İçi İletişimde ‘Kalite’

“Bütün mutlu aileler birbirlerine benzer, mutsuz ailelerse kendilerince mutsuzdurlar” der Leo Tolstoy. Ona göre, dünyadaki mutsuz aile adedince mutsuzluk sebebi olmasına rağmen, mutlu ailelerin temel özellikleri neredeyse birbirinin aynıdır.

Aile içi iletişim ve mutlu aile modelleri üzerine çalışmalar yapan Berna Bridge ise; “Mutlu ve başarılı yaşamının anahtarı ‘olumlu’ ve ‘yapıcı’ iletişim becerileridir” demektedir.

Hiçbir aile terapistinin, psikolog veya pedagogun itiraz edemeyeceği kadar ortak kabul edilen gerçek; aile içi mutluluğun temel esaslarından en önemlisinin, aile içi iletişimin ‘kalitesi’ olduğudur. Bir ailenin mutlu bir hayat sürmesi veya mutsuzluk girdabında bocalaması kadar önemli bir fonksiyona sahip olan ‘aile içi iletişim becerisi,’ maalesef ya yeterince anlaşılmamakta veya sonuçları kadar ciddiye alınmamaktadır.

Zira aile içi iletişimin insan hayatında ne kadar önemli olduğunun bilinmemesi ve doğru bir biçimde uygulanmamasının, bir süre sonraki tabii sonucunun ailenin yıkılmasına kadar gidebileceği, eşler tarafından maalesef dikkate alınmıyor. İletişim noksanlığı, bir kartopunun çığa dönüşmesine benzer. Nasıl karlı dağdan bir avuç kartopu yuvarlandığında, bir süre sonra önü alınamayacak büyüklükte bir çığa dönüşür; aynı bunun gibi, çığ altında kalmış birçok eşin ortak cümlesi de, “Eşim beni yeterince anlasaydı, biz boşanmayacaktık!..” veya “Eşim beni hiç anlayamadı!” olmaktadır.

Eşlerin birbirlerini anlayamıyor olması, sözel iletişim becerisi ile ilgili bir durum değildir aslında. Böylesi yakınmada bulunan bir eş, her ne kadar, eşi ile her ortamda rahatça konuşabiliyor, görüş alışverişinde bulunabiliyor ve entelektüel seviyede sohbet edebiliyor olsa da, “Eşim beni anlamıyor!” ifadesi ile aslında kastettiği şey, eşi ile arasında ‘hissî-duyusal iletişim’ kuramıyor olmasıdır.

Hissî-Duyusal İletişim, Zihinsel İletişim

İletişimin klasik sınıflandırılışına bakıldığında, ikiye ayrıldığını görmekteyiz:

- (1) Sözel iletişim
- (2) Sözel olmayan (sözsüz iletişim)

Halbuki bu ayrışma, aile içi iletişimde yetersizlik oluşturur. Çünkü ailede iletişimin en belirgin özelliği, ‘hissî-duyusal’ oluşudur. Nedir bu ‘hissî-duyusal iletişim?’

Duyusal iletişim; fertlerin birbirleri ile kurdukları iletişimi, ‘his-duyu’ dünyası ile gerçekleştirmesidir. Bir başka deyişle; gerek sözel, gerekse sözel olmayan bütün iletişim unsurlarının ‘duyularla-hislerle’ kurulması haline ‘duyusal-hissî’ veya ‘duygusal’ iletişim diyebiliriz. Dolayısıyla birbirlerine hitap eden eşlerin ağızlarından çıkan sözler, duygularını ifade etmiyor ise bu, ‘hissî-duyusal’ iletişim niteliği taşıyamaz. Veya bunun zıddı olarak, kendisine hitap edilen bir eş, eşini ‘his-duyu’ dünyası ile dinlemiyorsa, bu dinleme de duyusal iletişim içerisinde yer alamaz.

Aile içinde fertler birbirleri ile kurdukları iletişimi, his-duyu dünyası ile yürüttükleri takdirde, sözel olmayan iletişim de kendiliğinden şekillenmiş olur. Eğer insan, his-duyu dünyası ile iletişim kuracak olursa, o insanın vücudunun kıvrımları, el-kol hareketleri, duruşu, yüzünün kızarması gibi sözel olmayan iletişime ait unsurlar kendiliğinden oluşacak, hissiyatını destekler vaziyette tabîi olarak şekillenecektir. Bu sayede sözel iletişimi destekleyen vücut yapısının şekillenmesi de en doğal haliyle, kendiliğinden oluşacaktır; söz ile vücut dili birbirinden kopuk olmayacaktır.

Aile içi iletişime ‘sadece’ sözel ve sözel olmayan bir beceri kazandırmak olarak bakıldığı takdirde, bu bakış açısı, aileleri iletişimde çok başarılı hale getirir de, eşlerin birbirlerini ‘hissetmesinde’ yetersiz bırakacaktır. Çünkü çoğu defa eşlerin birbirlerinden beklediği şey, anlaşılıyor olmak değil, ‘hissediliyor olmak’tır. Sözlerle ortaya koyduğu gerçek değil, duygu dünyasının yansımasının algılanmasıdır. Örneğin, eşi ile tartışan bir bayan, öfke halinde eşine, “Seni artık gözüm görmek istemiyor, çık dışarı!” diye seslenecek olsa, kendisine böyle seslenen koca da, “Tamam gidiyorum, madem öyle, bir daha gelmeyeceğim!” dese, muhtemelen bu kadın, eşinin kendisine böyle karşılık vermesine daha da sinirlenecek ve “Artık karar verdim, sen beni anlamıyorsun!” diyecektir.

Zira, eşine bu şekilde hitap eden bir hanımın, “Seni görmek istemiyorum!” demek suretiyle kastettiği şey, genellikle eşinin gerçekten evden çıkması değil, eşinin kendisine ilgi göstermesini istemesi, kendisiyle yakınlık kurmasını beklemesidir. Belki kadın, o sırada eşi ile problem sürecini iyi idare edememiş olabilir. Veya kadın, ‘problem çözme yeteneğinin’ eksikliğinden dolayı kavgayı daha da büyütür bir çözüme ulaşmaya çalışıyor olabilir. Fakat bu bilinçaltı tahriki ile eşine, “Seni bir daha görmek istemiyorum!” diye seslenen eşe, “Tamam, gidiyorum!” demek, eşin o anki duygu dünyasını hiç anlamamak demektir.

İşte böylesi anlarda, daha da belirgin bir şekilde ortaya çıkacağı üzere, eşler birbirleri ile hissî-duyusal değil, sadece zihinsel iletişim içinde bulunurlarsa, muhtemelen kendilerinin anlaşılmadığından şikâyetçi olacaklardır.

Aslında, günümüzde aile içi iletişimin temel esasları olarak eşlere sunulan

‘tavsiye’ ve ‘telkinler’de; eşin o sırada ‘ne söylediğini anlamak’ değil de, ‘ne söylemek istediğini anlamak’ üzerine dikkat çekilmektedir. Böyle bir yaklaşım ise, her ne kadar kulağa ilk anda şık gelse de, doyurucu bir iletişim yöntemi değildir. Çünkü bu tavsiye, fertleri, zihin vasıtasıyla duyguları anlama gayretine yönlendirecektir. Halbuki bir eşin, diğer bir eşi zihnen algılıyor olması, onun duygularını ‘hissetmesi’ demek değildir. Bu sebeple eşler, bu algılamanın karşılığını çoğu defa kendi duygu dünyasında yetersiz bulacaklardır. Bu doğrultuda bir örnek verelim:

Bir gün iletişim problemi olan bir aile, çocukları adına danışmanlık almak için geldiler. Bu ailede eşler birbirlerine oldukça yabancılaşmışlardı, fakat bu durumun farkında değillerdi. İkisi de çocuklarının içe kapanmasına ve okul başarısına odaklanmış oldukları için kendi aralarında kaybettikleri değerleri pek hissedemiyorlardı.

Bu ailenin çocukları ile yaptığımız görüşmede, anne-babanın kendi arasındaki gerginliklerin çocuklara olumsuz yansıyor olduğu anlaşılmıştı. Anne, eşinden yeterince ilgi göremediği için, içinde oluşan boşluğu çocuklarına karşı hırçın davranarak, kendini duymamaya odaklıyordu. Bu hırçınlık ise çocukların sinmesine, ezilmesine neden oluyor; daha sonra da anne duyarlılığı içinde “Çocuklarımız içe kapanıyor” diye eşi ile iletişime geçebilecek bir ortam oluşturmaya çalışıyordu. Bütün bunları da bilinçsizce yapıyordu. Aslında çocuklarının problemlili oluşu; anne ile baba arasında bir iletişim ortamı oluşturduğu için, çocuklarının probleminden kurtulması, anne-baba arasında konuşacak bir konu bırakmayacağı için, bilinçaltından bu şiddet ortamı devam ediyordu.

Sorunun böylece tespit edildiği bir seansta anne çok ağladı. Eşinin kendisine ilgisizliğini bütün bastırmışlığı ile dışa vurdu. Bütün bunlara şahit olan baba ise şok geçirdi. Halbuki kendisinin çok ilgili bir baba olduğunu düşünüyordu. Ama eşi ile iletişim kurduğu zamanları şöyle bir kâğıt üstüne yazması istendiğinde, hep çocuklarının problemleri üzerinden iletişim kuruyor olduğunu kendisi de hayretler içinde gördü.

Hanımı evde çocuklarla çok bunaldığı için akşam ona çiçek getiriyordu örneğin. Ama bu annenin morali düzgün ve mutlu ise hediyeler kesiliyordu. Hanımı çocuklarına kötü davrandığı ve bundan dolayı da pişmanlık hissi ile ağladığı sırada onu teselli etmek için yanında yer alıyordu. Ama çocuklarla arası iyi olduğu günler genelde bilgisayar arkasında veya televizyon karşısında vakit geçirmeyi tercih ediyordu. Ya da çocuklardan çok bunalan anne “Biraz dışarı çıkmak, nefes almak istiyorum; birlikte dışarı çıkalım mı?” diye eşine teklif ediyor ve eşi de ‘eşinin morali düzelsin diye’ onunla dışarıda yürüyüşe çıkıyordu. Aslında güzel bir iletişimin varolduğu sanılan bu anların hiçbirisi ruhsal

doym sağlayan türden değildi. Bunlar, sadece durum idare etmek için gerçekleşen yüzeysel iletişimlerdi. Zaten anne de bu durumu gayet net ifade ediyordu:

“Akşam çok bunaldığımda ve eşimle dışarı çıkmak istediğimde, eşim bunu kabul ediyordu. Sağ olsun, birlikte dışarı çıkıyorduk; ama biraz yürüdükten sonra, bana dönüp “Yeter mi bu kadar?” diye sorduğunda yıkılıyordum. O an anlıyordum ki eşim beni hiç anlamıyordu.”

Yukarıdaki örnekte de görüleceği üzere eşler arasındaki iletişim ‘sadece’ birbirini anlamaya ve ihtiyaçları karşılamaya dönük, yüzeysel bir iletişim halinde ise bu durum ‘doymsanmış’ bir iletişim değildir. İşte; belki de bu yüzden, aile terapistleri eşler arasındaki iletişim problemlerini ele alırken onların, ‘sözel iletişim becerisi’ni değil, ‘duyusal iletişim becerisi’ni geliştirme gayreti sergilemelidirler. Aksi halde, sadece, insan jest ve mimiklerini anlamak, etkili vücut dili kullanmak veya vücut dilini okumak gibi, birtakım usullerle eşler arasındaki iletişim becerisini artırmaya çalışmak, eşlerin birbirlerine duyduğu ihtiyacı anlamamak olur.

Zaten, bir aile içinde hissî-duyusal iletişim sağlıklı bir şekilde yürüyor ise, o ailedeki fertlerin, duygu dünyasından kaynaklanan vücut dilini zihnen öğrenmeye gayret sarf etmesi gereksizdir. Zira eş, eşinin kendisi ile kurduğu hissî-duyusal iletişimin en tabîî sonucu olarak ortaya çıkan vücudundaki kıvrımlardan, gözündeki bir damla yaştan, yüzündeki mahcubiyetten birçok şey anlayacaktır. Bu konuda ne bir kurs almaya ihtiyaç vardır, ne de vücut dili okuma eğitimi görmeye.

Bunun da ötesinde, eşler, vücut dilini etkin bir şekilde kullanmaya yönelik birtakım beceriler elde ederlerse, elde edecekleri bu beceriler, eğer kendi duygu dünyaları ile uyuşmuyorsa, iletişim kuran kişi eşini yanıltır. Böylesi bir hal, evliliğin ilerleyen safhalarında ortaya çıkarsa, eşler arasında güvensizliğe ve iletişimin büyük bir darbe almasına sebep olur. Ama, kişinin vücut dilini kullanmada profesyonellik kazanma süreci, oldukça karmaşıktır. Hem çok uzun ve yorucudur, hem de böylesi kurulan iletişimlerde muhatap olunan kişi tedirginleşir. Zira muhatap, bu tarz bir iletişimde duydukları ile görünenler arasındaki uyumsuzluğu hemen fark edecektir. Çünkü iletişimde en aktif organ —bilinenin aksine—kulak değil, ‘göz’dür. İki kişi arasında sürdürülen bir iletişimde göz saniyede 10 milyon ‘bit’ bilgi alırken, kulak saniyede 100.000 bit veri almaktadır.

Bu durumda, bir kişi kendi duygu dünyasındaki gerçekleri yansıtmadığı takdirde, muhatabının gözünden saniyede 10 milyon bilgiyi kaçırabilecek derecede bir yeteneğe sahip olmalı. İşte bu yüzden ki; kişiler arasında kurulan iletişimde, ‘sunilik,’ ‘yapmacıklık’ ve ‘sahtecilik,’ muhatabı tarafından çoğu defa

oldukça kolay hissedilir. Bununla birlikte, eğer bir kişi, kendi duygu dünyasındaki hissedişlerin vücudunda oluşturacağı yansımaları gizlemek, değiştirmek veya muhatabına aslında hissetmediği duyguları yansıtmak gayreti içine girerse, sadece baş bölgesinin dahi şekillenmesinde oldukça zorluk çekecektir. Zira bu konuda yapılan araştırmalar, insanda yirmibin farklı yüz ifadesinin, bin farklı sözsüz dil unsurunun, yediyüz bin farklı fizikî jestin olduğunu gösteriyor.

Mademki kişinin duygu dünyası, jest ve mimiklerine kadar yansımaktadır ve bu yansımalar, onbinlerce karışık kombinasyondan oluşmaktadır; o halde, aile içindeki iletişim becerisi, aile fertlerini vücut dili okumaya ya da duyguda farklı, davranışta farklı olmaya iten profesyonel bir iletişimci olmaya değil, ‘fıtrî’ olmaya ve duygu dünyasını yalanlara bulaştırmadan, aile içinde iletişim kurma gayreti sarf etmeye itmelidir.

Unutulmamalıdır ki, aileyi bir arada tutan çekirdek güç, ‘güven duygusu’dur. Eğer eşler, birbirleri ile kurdukları iletişimde güvensizlik sezerse, aile içinde kartopu-çığ münasebeti başlamış olur. Bu sebeple aile içi iletişimin en temel esası, güven duygusunun oluşturulmasına yönelik olmalıdır.

Ailede Güven Duygusu Nasıl Oluşur?

Ailede mutluluğun en temel esaslarından biri de ‘güven duygusu’dur. Daha önce izah edilmeye çalışılan ‘duyusal’ iletişimde ‘fitrî’ olma gayreti, aile fertlerinin aynı zamanda birbirine karşı ‘güven’ duygusu geliştirmesine de sebep olur. Zira aile içindeki fertlerin birbirleri ile kurdukları iletişimde, ‘yapmacıklığa’ ve ‘sanki kendilerinden bir şey gizleniyormuş gibi’ iletişim kurulmasına tahammülleri yoktur. Güven ihtiyacı da ‘fitrî’ bir zorunluluktur, lüks değildir.

Çünkü Allah (c.c.), yaratılıştta insanı tek yönlü bir ihtiyaç içinde bırakmıştır. Bir kadın, duygusal (hissî), fizikî ve sosyal alanlarda ihtiyaçlar içindedir ve bu ihtiyaçların büyük bir kısmının giderildiği adres, erkektir. Aynı zamanda, bir erkek de ihtiyaçlar içindedir ve erkeğin de ihtiyaçlarının büyük bölümünün giderildiği adres, kadındır. Bir başka deyişle, eşler, birbirlerinin eksik yönlerini tamamlayan, bir bütünün ayrı bedenlerdeki parçalarıdır.

Sadece eşler değil, çocuklar da kendi dünyaları içinde ihtiyaç sahibidirler ve bu ihtiyaçlarını hayatın başlarında aile içinde gidermeye gayret ederler. Hal böyle olunca, aile içindeki en büyük ‘ihtiyaç,’ fertlerin birbirine olan ‘güven’ duygusudur. Zira bir eş, kendisinin yarı yolda bırakılmayacağını ve ihtiyaç içinde yalnız kalmayacağını garantisini eşinden bekler. Eğer ki eş, kendini böylesi bir garanti altında hissetmez ise; tedirgin olur, kaygılanır. Bu tarz bir kaygı ise, aile içinde kimi zaman huzursuzluk, kimi zaman kıskançlık, kimi zaman ise agresif bir hayat kaynağı olur. İşte bu sebeple, aile içi iletişimde dikkat edilecek en önemli unsur, güven duygusunun oluşturulması ve oluşmuş olan güven duygusunun zedelenmemesidir. Şüphesiz ki; eşlerin birbirlerine güven içinde bağlanmasında, iletişimin oldukça önemli bir payı vardır. Eşler güven duygusunu, birbirleri ile kurdukları iletişimle pekiştirir veya zedelerler.

Mesela bir eş, diğer eşin bir yalanını yakaladığında, bir ömür boyu kurmaya çalıştığı o ‘güven’ duygusunu, söylenen bu tek yalan söz ile birdenbire yıkabilir. Hatta geçmiş onlarca yılı sorgu altına alarak, “Acaba bütün bir hayat boyu bir yalancı ile birlikte mi yaşadım?” şeklinde düşünebilir. Bu sebeple denilebilir ki, eşler arasındaki iletişimin en temel unsurlarından biri, eşlerin hangi sebeple olursa olsun birbirlerine ‘yalan’ söylememesi, yalan tavır ve davranışlar içinde bulunmamasıdır.

Sadece aile içinde kurulan iletişimde değil; fertler, sosyal hayatın hiçbir bölümünde yalana itibar etmemelidirler. Kişi, her ne kadar eşinin kendisine yalan söylemediğinden emin olsa da, kendi eşinin başkalarına yalan söylüyor olmasından da rahatsız olur; hatta ona duyduğu güven duygusunda yıkılmalar oluşabilir. Böyle bir durumda kişinin şuurlu otomatik olarak şu kaygıyı gün

yüzüne çıkarır: “Eğer eşim, o kişiye karşı yalan söyleyebiliyorsa, zorda kaldığı bir zamanda bana da yalan söyleyebilir.” Bu kaygı hali ise, eşlerin tedirgin olmasına, birbirlerine duydukları güveni gözden geçirmesine, aile içinde daha fazla teyakkuzda durarak; kendisinin de bir vesile ile zarara uğratılmaması gayretine düşmesine neden olur. Bir başka ifadeyle, aile içinde ‘kaygılı’ bir hayat süreci oluşur.

‘Yalan’ın aile hayatında korkunç yıkıcı bir gücü olmasına rağmen, maalesef günümüz sosyal hayatı, yalanı hafife almakta, yalana farklı farklı sempatik sıfatlar takarak aile yaşantısını kasıtlı veya şuarsuzca bir tahribata mahkûm etmektedir. Doğru olmayan, gerçeği ifade etmeyen her bir söz ‘yalan’dır. Ne pembe yalanlar, ne de küçük yalanlar, yalanın yalan olduğu gerçeğini değiştirmez. Eşine karşı ‘pembe’ veya ‘küçük masum’ yalanlara başvuran bir kimse ‘acı bir şekilde’ eşinin güven duygusunu kaybeder.

Aile içinde güven duygusu oluşabilmesi, sadece iletişimde yalansız olmaya bağlı değildir. Eşlerin birbiri ile kurduğu iletişimde ‘kendi benliklerini tehdit altında hissetmemesi’ de gerekir. Bir başka deyişle, aile içinde kurulan iletişimde eşler, birbirinin ‘benliğine’ saldırıda bulunmamalıdır.

Aile içinde yalansız bir hayat sürülebilmesi için, eşler, birbirine hiçbir şekilde baskıda bulunmamalı ya da eş, kendini, aile içinde baskı altında hissetmemelidir. Özellikle çocuklarda görülen yalanın en belirgin sebebi, baskı ve ‘zorakî kişilik’ oluşturma gayretidir. Bu açıdan bakıldığında, aile içinde fertlerin yalansız iletişim kurmasının temel şartı, aile içindeki fertlerin birbirlerinin benliğini tehdit altında tutmuyor oluşudur.

İletişimde Benliğin Tehdit Algısı

İnsanın duygu dünyasını dengede tutan mekanizmanın merkezinde ‘benlik’ bulunmaktadır. Kişinin benliği ne kadar güven dolu bir ortamda ise, kişiliği o derece gelişir, karakteri o derecede olgunlaşır. Aksi takdirde, kişinin benliği tehdit altında olduğu sürece o kişi, kişilik bozukluğuna doğru yol alır. Pekâlâ, nedir bu benlik?

Sigmund Freud’un ‘ego’ diye tarif ettiği, ‘benlik’ veya ‘ene’ olarak da ifade edilen, insanın bu esrarlı ruh merkezi, aile içi iletişimde oldukça dikkat edilmesi gereken bir noktadır. Eğer kişinin benliğine yönelen bir saldırı olursa, o takdirde kişi, kendi benliğine yönelen saldırıyı bertaraf etmek için ‘savunma mekanizması’nı harekete geçirir, ki yukarıda izah edildiği gibi, yalan da bu savunma mekanizmalarından biridir.

Mesela, öfkeli bir kocası bulunan bir kadın, iş çıkışı eşinin hiç de hoşlanmadığı bir ortak arkadaşı ile ayaküstü sohbet etse ve o anda telefonu çalsa, telefondaki

kişi ise eşi olsa; kocası bu kadına, nerede olduğunu ve kiminle olduğunu sorsa; muhtemelen kocasının öfkesinden ve şiddetinden çekinen bu kadın, eşine o esnada yalan söyleyerek benliğini, kişiliğini korumaya çalışacaktır. Belki de birbirlerini çok seven bu çift, aile içindeki işte bu benlik tehditlerinden dolayı; önce belki yalana bulaşacak, sonrasında da yalana bulaşan eş, duygusal (hissî) iletişim yeteneğini kaybedecektir. Zira ‘yalan’ın insan duygu dünyasında oluşturduğu en önemli tahribat, duyarsızlaşma veya hissetme yeteneğini yok etmesidir. Halbuki ‘duyarlı olma,’ duygusal (hissî) iletişimin olmazsa olmaz esaslarındandır.

Yukarıdaki misali devam ettirecek olursak; eşine karşı yalan söylemek zorunda kalan bu kadın, eve gittiğinde eşi ile o güne ait olanları paylaşırken, telefonun geldiği ve o sırada eşinin arzu etmediği kişi ile konuştuğu dakikaları atlayacak ve o dakikaları eşinden gizleyecektir. Eğer eşi, o dakikalarla ilgili kendisi ile konuşacak olursa, kadın, o anda duygu dünyasını duyarsızlaştırmak zorunda kalacaktır. Zira o sırada eşine yalan söylemek zorunda olan bu kadın, şimdi yüz yüze konuşurken heyecanlandığında yüzünün kızaracağını ve panik bir hal sergileyeceğini düşünecektir. O an için söylediği yalanın şimdi ortaya çıkabileceği endişesini taşıyacağı için de, duygu dünyasını bastırarak, içindeki kaygıları dışına yansıtmadan eşi ile konuşmak zorunda kalacaktır.

İşte böylesi bir durumda kalan çiftler, birbiri ile ‘duyusal iletişim’ içinde değildir. Duyu dünyası devrede olmadan kurulan her bir iletişim ise, yapmacık davranışlara, yapmacık ruh haline sebep olacağı için böyle bir anda kurulan iletişim ‘kaliteli’ ve doyurucu bir iletişim özelliğine sahip olmayacaktır. Aslında o an, eşler birbiriyle iletişim kurmamış, sadece birbirlerini geçiştirmiş ve oyalamışlardır. Verilen örnekte, kadının yalan söylemesine sebep olan faktör; aslında erkeğin öfkeli tavırları olsa da, başka bir ifadeyle; bu kadın eşine doğruları söyleyemeyecek derecede benliğinden taviz vermiş olsa da, önemli olan şey sonuçtur: *duyuların devrede olmadığı bir iletişim*.

Her ne sebeple olursa olsun, aile içinde fertlerin birbirlerinin benliğini tehdit ederek sergiledikleri bu iletişim modeli, huzurlu bir evlilikte kesinlikle olmaması gereken ana bir kuraldır.

Benliği Tehdit Eden İletişim Sözleri

Kişinin benliği, her zaman yukarıdaki gibi belirgin bir tehditle izah edilemeyebilir. Benlik, kurulan iletişim içinde hiç de tehdit içermeyen birtakım kelimelerle de kendini tehdit altında hissedebilir. Bu kelimelerin en başta geleni, hedef gösteren ‘sen’ kelimesidir.

Hedef gösteren ‘sen’ kelimesi, insanın doğrudan benliğine hitap eder ve kişinin

benliğini tehdit altına alır. Oysaki aileler, çoğu defa çocukları ile kurdukları iletişimde negatif tetikleyici bir tesiri olan bu ‘hedef gösterici sen’ ifadesini oldukça sık kullanmaktadırlar.

İletişimde ‘Negatif Tetikleme’ Nedir?

Negatif tetikleme; kişinin, benliğini, olumsuz söz ve ifadeler ile tehdit etmek, böylece kişide oluşan olumsuz, negatif duygularla pozitif doğru taşımaya çalışmaktır. Örneğin:

“Derslerine çalışmazsan, adam olamazsın! (Sen)”

“Neden artık her akşam eve geç geliyorsun? (Sen)”

“Yemeği güzel yapamamışsın! (Sen)”

Bu ve benzeri bütün cümlelerin içerisinde saklı bulunan, hedef gösteren ve negatif tetikleme amaç edinen ‘sen’ hitapları karşısında kişi benliğini korumak için savunma mekanizmasını kullanacak ve muhtemelen kendisini savunurken karşı taraf ile çatışmaya girecektir. İşte bu yüzden ki, aile içinde kurulacak iletişimde, negatif tetikleyici ‘sen’ ifadesi ile mesajlar vermemek gerekir. Yani bir başka deyişle, kişinin, kişiliğine saldırı niteliği taşıyacak cümleler ile iletişim kurmamalıdır.

Eğer aile içinde doğru gitmeyen birtakım olaylar var ise, bu olayların önünü almak için doğrudan kişinin, kişiliğine saldırmak yerine, ortadaki davranışın yanlışlığına vurgu yapmak gerekir. Halbuki aile içinde her bir fert kendini güvende hissetmeli, kendi benliğine yönelik tehditler altında tedirgin edilmemelidir.

‘Negatif tetikleme’ ile kişiden ‘pozitif davranış bekleme yanlışı’ maalesef günümüz ailelerinin en büyük hatasıdır. Yukarıdaki misalleri çoğaltacak olursak, mesela, eşinin fazla kilolarından rahatsız olan bir kimse, onun fizikî görünümünü hakkında yorumda bulunacak olsa ve “Ne kadar kilolusun!” dese veya eşinin boyunun kısalığını ima edici birtakım söz ve fiillerde bulursa, bütün bu davranış şekli de kişinin benliğine bir tehdit hissi oluşturur.

Benliğin kendini tehdit altında hissetmesi de, kurulacak iletişime doğrudan tesir eder; kimi zaman yalana, kimi zaman olmadık bahanelere ve kimi zaman da duyarsızlaşmaya sebep olur.

Kişinin fizikî özelliğinin dışında, onun ‘kimliğini’ oluşturan diğer bütün faktörleri dile düşürmek de oldukça yanlış bir iletişim yöntemidir. Mesela, “Senin zekândan şüphe ediyorum!” veya “Sen çok pis bir çocuksun!” ya da “Sen istediğim gibi bir eş değilsin!” gibi sözler, doğrudan kişinin şahsiyetine yönelen tehditler niteliğindedir.

Aile İçi İletişim Yeteneğinin Kaybolması

Aile içinde fertlerin birbirleri ile iletişimlerinde güven duygusunu kırıcı, kişilik ve kimliğe saldırgan unsurlar görülüyor olsa da, eğer aile içinde üçüncü şahıslar hakkında menfî konuşmalar yapılıyor ise; böylesi bir ortamda bulunan fertler, aslında birbirlerinin benliklerinde ‘dolaylı’ olarak tehdit algısı meydana getirir.

Çünkü üçüncü şahısların aleyhinde konuşulan bir ortamda bulunan bir çocuk, kendi sosyal hayatı içinde yanlışlar yapmaktan korkar. Kendi ailesinin başkaları hakkında konuştuğunu bizzat gören ve bu tecrübeyi edinmiş olan çocuk, sosyal hayatta hata yapmamak için, birilerinin de kendisi aleyhinde konuşmalarının önüne geçmek için aşırı bir gayret içerisine girer. Böylesi atmosferde yetişen çocuklarda çoğu defa ‘sosyal fobi,’ yani ‘toplumsal korku’ oluştuğu gözlenmektedir.

Tam da bu noktada şu hakikatten üzülen de olsa bahsetmemiz gerekir ki; sosyal fobi sahibi olan bir çocuk, iletişim yeteneğini kaybeder. İletişim yeteneğini kaybeden çocuk da, çevresi ile iletişimde kaygılıdır her zaman. Kişilerle konuşmaktan çekinir; hatta konuşma esnasında kelimeleri yan yana getirmekten, cümleleri tamamlamaktan utanır. Sosyal bir ortamda kendisine birisi hitap edecek diye veya kendisi ile bir şeyler konuşulacak diye oldukça tedirgin olur. Bir an önce bulunduğu ortamdan çıkmayı arzu eder.

Bu noktada şu da bilinmelidir ki, hangi şiddette olursa olsun, sosyal fobi sahibi olan bir kişinin kurduğu aile hayatında problemlerin yaşanacağı da bir gerçektir.

Dolaylı Benlik Saldırısı

Benliğe saldırı algısı, yukarıdaki örneklerde olduğu gibi bazen doğrudan, bazen de dolaylı saldırılardan oluşur. Mesela, anne-babanın çocuklarını çok seviyor olması ve ona karşı şiddet uygulamıyor oluşu, fakat kendi aralarında problem çözme yeteneği olarak her an şiddete başvuruyor olmaları, çocuk açısından benliğe doğrudan yapılan bir benlik saldırı algısı oluşturur.

Birçok ebeveyn, kendi aralarındaki tartışmaları, çocuklarının görmesini istemediği için, çocukları ayrı odaya gönderip tartışmalarına devam etmektedir. Halbuki böyle bir tutum, çocuk açısından oldukça mahzurludur. Zira çocuk, gözleri ile göremese de; anne-babasının tartışmasına ait sözleri duyduğu müddetçe, anne-babasının bulunduğu ortamdaki şiddeti, kendi hayal dünyasının derinliği kadar büyük hayal edebilir. Çocukların genellikle hayal ettiği şiddet atmosferi, yaşanan şiddetten daha korkunçtur.

Mesela anne, içeride eşine yüksek sesle, “Yapma, vurma!” diyerek seslense,

çocuk; annesinden duyacağı böyle bir sesin karşılığında oluşan olayı çok feci bir durum olarak değerlendirebilir. Çocuk hayal dünyasının genişliği ölçüsünde içeride yaşanan olayı daha da büyütür, ruhunda yaşatır. Bu sebeple, aile içinde yaşanabilecek birtakım olayları çocukları başka odalara gönderip çözmek yerine; çocukların bulunduğu ortamda çözmeye çalışmak daha doğru olur. Zaten aile içinde, seviyeli ve çözümü kolay birtakım problemler yaşanıyorsa, bu problemlerin yaşandığı atmosferde çocuk özellikle bulunmalı ki, anne-babasının karşı karşıya kaldığı birtakım meseleleri nasıl çözdüklerinin şahidi olsun. Anne-babasının problemleri nasıl çözdüğünü gören çocuk, kendisinde problem çözme yeteneği geliştirir.

Bütün bunlarla birlikte, bir de aile içinde iletişimin olmaması gereken zamanlar vardır. Böyle zamanlarda eşlerin birbirleri ile iletişimlerini devam ettirmeye çalışması yerine, bir süreliğine iletişime ara vermeleri gerekebilir. Mesela, duyguların kontrol edilemediği, öfkenin üst seviyede olduğu anlarda, eşlerden biri diğerini ‘incitmeden,’ öfkesini daha fazla ‘körüklemekten’ ve iletişimi ‘hissettirmeden’ en alt seviyeye indirmeli. Zira öfkeli anlarda bulunacak çözümler, çoğu defa faydalı çözümler olmayacağı için, öfkesini kontrol edebilen eş, muhatabının öfkesinin yatışmasını beklemelidir. Bu çok daha faydalı bir usul olur.

Bunun aksi olarak ise, öfke anında iletişimi devam ettirmek oldukça yanlış bir tutumdur. Zira, öfke anında kurulacak duygusal-hissî iletişimde, hisler akla hâkim olacağı için mantıklı çözümler üretilemeyebilir. Üretilcek çözümler de öfke anının sonucu olarak ortaya çıktığı için, bu çözümler makul olsa bile, hayata geçirmek oldukça zor olmaktadır.

Aile içi iletişimde ‘evet’in gücünü keşfetmek

Ferdiyetçiliğin ve özgüven duygusunun alabildiğince desteklendiği günümüzde kişiler “Hayır” demeye teşvik edilmekte, “Hayır” diyebilmesi için motivasyon sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir. Özellikle aile içi iletişimde kullanılan ‘hayır’ kelimesi, kişinin kilitlenmesine, iç dünyasının kapanmasına neden olur. Halbuki ‘evet’ diyebilmek, kişinin önünün açılmasını sağlar ve çözülmesi gereken problemlere karşı kişide bir motivasyon oluşturur.

Aile içi iletişimde fertlerin birbirlerine karşı kullandığı ‘evet’ kelimesi, ferdin kabul görüldüğünün işareti olarak algılanır. Böylesi bir iletişim modeli geliştirmiş ailede, aidiyet duygusu daha hızlı gelişir. Fakat tam bu noktada altını çizmekte fayda var ki, aile içinde her şeye “Evet” demek, fertlerin isteklerinin ‘hemen’ kabul göreceği şeklinde algılanmamalıdır.

Zira “Evet” demek;“Kapılarım sana açık!” demektir. “Konuşalım, istişare

edelim, benim gerçeğimi sen gör, senin gerçeğini de ben göreyim. Nasıl bir çözüm çıkacağını ben de bilmiyorum, ama netice, ikimizin çözümü olsun!” diye aile içinde kolektif bir hayatın işaret taşıdır.

Aile içindeki fertlerin birbirlerinin gerçeklerini kabul ederek “Evet, hadi varım” şeklinde telkinlerle birbirlerine yaklaşması, ferdin o aile içinde değer gördüğünün, düşüncelerinin önemsendiğinin, konuşabilmek için kapıların her an açık olduğunun işareti olacağı için, özellikle gelişim dönemindeki çocukların oluşturacağı kimliği olumlu yönde etkiler. Fert, kendisini böylesine kabul edildiğini görmenin mutluluğu ile aile içinde iletişim kapılarını açık tutar.

‘Hayır’ kelimesi ise, negatif mana yüklüdür ve içe kapanmanın işaretidir. Öyle ki, erken çocukluk döneminde, çocuklarla kurulan iletişimde ‘hayır’ kelimesini kullanmak çocuğu hırslandırır, sinirlendirir ve agresif bir tutum içine girmesini sağlar. İletişim kapılarının kapanmasına sebep olur. ‘Hayır’ kelimesi ile kurulan diyaloglarda konuşma isteği azalır, konuşmayı devam ettirecek iletişim enerjisi kaybolur.

Bu sebeple, aile içi iletişimde en yasaklı kelimelerden biri ‘hayır’ kelimesi olmalıdır. ‘Hayır’ kelimesinin, problem çözme yeteneğinin kısıtlandığı, kendini kapatıp problemlerden kaçmaya çalışmanın bir usulü olduğu unutulmamalıdır.

Aile fertlerinin birbirlerine karşı kullandıkları ‘evet’ mesajları, aynı zamanda o ailede yeni yeni görevler oluşmasına sebep olur. Oluşan bu görevler ise, yeni çözüm tekliflerini bulmaya, aileyi aktif bir hayat içinde tutmaya yarar. Mesela bir eşin, diğer bir eşe “Bu ay evimize yeni mobilyalar alalım mı?” sorusuna karşı, eşin “Hayır, almayalım; çünkü bu ay çok zor durumdayız!” şeklinde iletişim kurması ile, “Evet, ben de almak istiyorum, ancak bu ay çok zor durumdayız” şeklindeki mesajı arasında oldukça büyük fark vardır.

Birinci cümleye muhatap olan eş, ‘hayır’ kelimesini ilk duyduğu an, cümlenin geri kalan kısmını önyargı ile dinleyecek, belki de kendisinin de hak vereceği, “Bu ay çok zor durumdayız!” mesajını yeterince duyarlı bir vaziyette algılayamayacaktır. Halbuki, “Evet, ben de eşyaları yenilemek istiyorum” ile başlayan cümlede, eş, muhatabının kendisi gibi düşündüğünü algılayacağı için, karşılaşılan hadiseye karşı daha gerçekçi bir çözüm arayışı içine girilebilecektir.

Aile İçi İletişimde Sesin Tonu

Aile içi iletişimin temel esaslarından bir diğeri de, şüphesiz kullanılan ses tonudur. Farklı yaş gruplarında, farklı karakter ve güçte kişilerin bir arada yaşadığı aile ortamında doğal olarak her ferdin ses tonu bir diğerinden farklıdır. Erkek sesleri kalın ve tok; hanım sesleri ince ve tiz; çocuk sesleri ise gelişim aşamasındadır.

Ses tonunun ‘yumuşak’ olmasının, iletişime olumlu tesir ettiği bilinen bir gerçektir. Sesin yumuşaklığının ayarlanmaması, kaba ve kalın bir ses ya da ince ve sinir bozucu bir ses; özellikle çocuklar üzerinde ‘ürkütücü’ bir etki oluşturur. İnce veya kalın bir ses tonu ile kendisine seslenilen bir çocuk, işittiği sesin ruhunda oluşturduğu ürküntü ile kendisinden beklenen şeyleri yapsa da, yaşadığı o an, bu çocuğun bilinçaltında ürperti sesi olarak kalır.

Bununla birlikte, bazı ses tonları vardır ki o sesi kullanan kişi çok fark etmese de, muhatabının ‘sinir uçlarına’ dokunur. Eğer aile içinde bir fert, kullandığı ses tonu ile ilgili olarak eleştiriler alıyorsa, muhakkak bu eleştirileri dikkate almalı, sesinin tonunu ona göre yeniden oluşturmaya çalışmalıdır. Ayrıca konuşma sırasında, kişinin tekdüze konuşması, sesine ahenk verememesi ya da vurgulamaları yapamadan monoton bir vaziyette konuşuyor oluşu da aile içi iletişimin kalitesini belirleyici faktördür. Seste bir ahenk olmadan konuşuluyor olması, muhatabı yorar. Bir süre sonra da muhatabın sinirleri gerilebilir ya da konuşmaları takip etme motivasyonunu yitirmesine sebep olabilir.

Aile içinde ortak bir anlaşmaya varıp, herkes yumuşak bir ses tonu kullanmaya veya başka bir deyişle, herkes sesini ‘sıcak bir ses tonu ile süslemeye’ gayret etmelidir. Aile fertleri, birbirinin kullandığı ses tonundan rahatsız oluyorlar ise, ‘benliğe’ dokunmadan ve kişiyi ‘mahcup duruma düşürmeden’ bu durum kendisine söylenmelidir. Zira kimse kendi sesinin ‘gerçek’ halini duyamayacağı için, aile içinde fertler birbirlerine bu konuda destek olmalıdır.

Aile İçi İletişim ve Problem Çözme Yeteneği

Her ne kadar, iletişim becerisi aile sisteminin düzene girmesinde en temel faktör olsa da, iletişim becerisi olan kişide olmazsa olmaz olan bir başka yetenek ise ‘problem çözebilme yeteneği’dir. Aile fertleri iletişim becerisine sahip olsalar bile, bununla birlikte problem çözme yeteneğine sahip değillerse, problemler, çözüme kavuşturulma iradesi sergilenmeden sadece konuşularak bir başka kısır döngüye sebep olabilir.

Mesela; kayınvalidesi ile sık sık problem yaşayan bir hanımın, kendi eşi ile çok kaliteli iletişim kurabiliyor olması, yaşanan problemin çözüme kavuşacağı manasına gelmez. Hatta çoğu defa iletişimdeki kalite arttıkça, kişilerin beklentisi de artar. Eşine, kayınvalidesi ile yaşadığı problemleri net ve doğru iletişim usulleri ile ifade edebilen bir hanımın eşinden beklentisi, yaşanan problemlerin çözüme kavuşturulmasıdır. Ortaya çıkacak olan çözüm ise, her iki taraf için de gayet ‘kabul edilebilir’ olma şartını taşımalıdır. İşte bu ‘kabul edilebilir’ bir sonuca ulaşabilmek, ancak kişilerin problem çözme yeteneğinin varolmasına bağlıdır.

‘İletişim kurma yeteneği,’ ‘problem çözme yeteneği’ ile ikizdir. Biri olmadan diğerrinin varolması, çoğu defa derin manalar ifade etmeyebilir. Zira iletişim kurma becerisi ‘pasif,’ problem çözme becerisi ise ‘aktif’tir. Pasif beceriler vaktinde aktifleştirilmez ise; muhatabı tarafından ciddiyetini kaybeder, zihin yorgunluğuna neden olabilir. Bu durum, bir özdeyişte “Âyinesi (aynası) iştir kişinin, lafa bakılmaz” diye dile getirilmiştir.

İşte bu yüzdendir ki; birbirini çok seven ve birbiri ile çok iyi iletişim kurabilen birçok çift, karşılaştıkları problemleri çözmekte yetersiz kaldıkları, problemlerine ‘ortak çözümler’ üretemedikleri için, huzursuz bir aile hayatına mahkûm olmaktadır. Böylesi huzursuz bir aile hayatının tabîi sonucu, kişilerin başlangıçta sahip oldukları ‘pozitif iletişim becerisi’nin körelmesine, bunun yerine ‘negatif iletişim usulleri,’ yani ‘şiddete’ dayalı iletişim usulleri geliştirmesine sebep olacaktır.

Şiddete dayalı iletişim usulleri denildiğinde akla hemen ‘fizîkî’ şiddet gelmemelidir. Zira pratik tecrübeler göstermektedir ki, şiddetin aile içinde en çok görülen türü, ‘duygusal’ ve ‘psikolojik’ şiddettir. Mesela; pozitif iletişim yeteneklerini kaybeden eşler, zaman zaman karşılaştıkları problemleri arzu ettikleri şekilde çözüme kavuşturmak için birbirlerinin gereksinimleri olan sevgi ve ilgi ihtiyaçlarını kısıtlayarak, duygusal şiddet kullanarak, çözüm elde etmeyi bir yetenek haline getirebilmektedirler.

Üstelik, birçok toplumda, gelenek olarak, aile içinde problem çözme vazifesini

çoğu defa tek bir ferdin üstlendiği de dikkat çekmektedir. Her ne kadar birçok ailede, aile içinde açık bir iletişim yürütülüyor olsa da, problemler tek bir şahıs üzerinde birikmekte, ailedeki fertler problemin çözümü için hep aynı kişiye yönelmektedirler. Bu tarz durumlar, aile içinde bir ferdin her an ‘aktif,’ diğerlerinin de ‘pasif’ kalmasına sebep olmaktadır. Halbuki aile içinde fertler ne kadar ‘aktif’ olup ailedeki meselelerin çözümüne katkı sağlıyorlar ise, aile içinde o denli mutlu bir hayat sürerler. Aile içindeki fertlerin, problemleri tek başlarına çözme girişimi, belki diğer fertleri rahatlatabilir, ancak problemlerle baş başa kalan bir fert yorgun ve mutsuz olabilir. Ayrıca ailedeki mutluluk, ancak kolektif mutluluğa dönüşüyorsa gerçek mutluluk olur. Yoksa ferdî elde edilen mutluluklar, o ailenin mutlu olduğu manasına gelmez.

Aile içi mutluluk, ‘bileşik kaplar kanunu’na benzer; mutluluğun aile içinde yayılması ve ortak bir mutluluk paydası kullanılması, ancak eşler arasındaki iletişim kanallarının açık olmasına bağlıdır. Bu da aile içindeki bütün fertlerin aktif bir halde aile içinde varolmasına bağlıdır. İletişim kanalları açık ve aktif olmayan ailelerde, ailenin kimi üyesinin mutluluk kat sayısı çok yüksek olsa da; bir diğer aile ferдинin yaşama sevincinin olmaması, anlık mutluluk yaşayan fertleri de bir süre sonra mutsuz edecektir. Mademki, aile içindeki mutluluk ortak olduğunda gerçek bir mutluluğa dönüşüyor, o halde aile içindeki fertlerin aile hayatında ortak sorumluluk sahibi olması da gerekir.

Birçok mahallî kültürde, aile reisliğinin erkeğe verilmiş olması, ailenin sorumluluğunun da ‘sanki’ bir tek şahsın üzerine bırakılmış olması manasını beraberinde getiriyor. Özellikle Akdeniz toplumlarında ‘aile reisi’ algısı ve aile reisi sorumluluğu yetkisinin yalnızca erkeklerin üzerinden yürütülmesi, aile içi iletişim kanallarının da kapanmasına sebep olmaktadır. Eğer aile, ortaklaşa sorumlulukların olduğu bir kurumsa, ailenin yönetimi ferdî alınan kararlarla değil, ‘şahs-ı manevî’ olarak alınan kararlarla yerine getirilmelidir.

Aile Ferdî Kararlarla mı, ‘Şahs-ı Manevî’ Olarak mı Yönetilmelidir?

Şark medeniyetinin oluşmasında, İslam dininin büyük tesirine rağmen aile içinde ferdî liderlik bir alışkanlık haline gelmiştir. İslam medeniyetine bakıldığında, ailede işlerin yürütülmesi, ferdî bir yaklaşımla değil; aksine karşılıklı istişareler ve ortak kararlarla olmaktadır. Bir ailede alınacak kararlar, uygulanılacak stratejiler ve aile içinde fertlerin yapacağı faaliyetler; aile içinde güçlü bir ferдин kendi başına alacağı kararlarla değil, bir şahs-ı manevî olarak aile fertlerinin ortaklaşa kararları ile oluşturulmalıdır. Bir başka deyişle, ailenin yönetimi, aile içi toplantılarla, aile içinde oluşturulan istişare mekanizması ile olmalıdır.

Mesela; Peygamber Efendimiz (a.s.m.) istisnasız ve kesintisiz her gün ikindi ile akşam arası hanımlarıyla bir araya gelir, sohbetler eder, şimdiki deyimle aile toplantıları yapardı.^[1] Peygamberimizin yapmış olduğu bu aile içi görüşme, konuşma, müzakere ve toplantılar, annelerimizin yetişmesine öyle bir tesir yaptı ki; Peygamber Efendimizin hanımları, sahabelerin en bilginleri arasında yer aldı.

Zira aile içi toplantılar, aile içinde meselelerin çözülmesi için bir vasat oluşturduğu gibi; aile içindeki fertlerin de ortak bir duygu dünyasına sahip olmalarını kolaylaştırmaktadır. Eşlerin birbirlerini tanıması, birbirlerinin karakterlerini ve çözüm tavsiyelerini bizzat görmesi ancak aile toplantıları ile olur. Bunun da ötesinde, aile içinde alınan kararların ortaklaşa olması halinde, daha sonra karşılaşılabilecek problemlerin de ortaklaşa olarak çözülmesine zemin hazırlar.

Aile toplantıları özellikle de çocukların, kişilik ve karakter gelişimine büyük katkı sağlar. Çocuklar, aile toplantıları sırasında kendi düşüncelerinin önemsendiğini, sözünün, anne ve babası tarafından ciddiye alındığını ve ailenin problemlerinin çözümünde kendisinin de pay sahibi olduğunu görmenin haklı onurunu yaşar. Yine aile toplantıları sırasında aile fertleri, aynı zamanda birbirleri ile fitrî bir iletişim içinde bulunacaklarından dolayı, kurdukları bu duygusal iletişim ile kendi aralarındaki muhabbet de artacaktır.

^[1]. Bkz. Mehmed Paksu, 'İş ve Hizmet Çarkları Arasında İhmal Edilen Çocuklar,' *Moral Dünyası* dergisi, sayı: 95

Sosyallik Aile İçinde Başlar

Birçok kişiyle diyalogu olan ve iletişim halinde bulunan kişilerin sosyal çevresi olduğunu sanırız. Kimseyle görüşmeyen kişilerin de asosyal olduğunu düşünürüz. Bir baba veya anne, evde çocuklarıyla geçirecekleri iki saatlik dilimde bilgisayar, TV, telefon meşguliyeti arasında iletişimleri sadece “Bugün nasıl geçti?”de kalıyorsa, bu, o ailenin asosyal olduğunu gösterir.

Sosyal evresi ile iletişimini kesmiş, içine kapanmış ve kimse ile görüşmeyen kişilere halk arasında ‘asosyal kişi’ denilir. Asosyallığın tanımı her ne kadar bu şekilde yapılıyor olsa da, psikoloji biliminde, asosyal kişilik bozukluğunun tanımı; kişinin sosyal çevresi ile “yeterince ve kaliteli etkileşim içinde bulunamaması” diye çok öz olarak ifade edilebilir.

Bir kişinin sosyal çevresi ile yeterince ve kaliteli bir etkileşim içinde bulunamaması bazen kişinin içinde yaşadığı ve kimseye aamadığı problemlerin baskısı ile bazen de kişinin gereğinden daha fazla kişi ile iletişim içinde olmasıyla oluşabilir. Her iki durum da kişiyi asosyal hale getirir. Örneğin bir kişi, bir saatlik bir zaman dilimi içinde en fazla iki kişi ile ‘kaliteli ve yeterince’ bir iletişim kurabilme gücüne sahipken, aynı kişinin bir saat içinde on kişiyle iletişime geçmeye çalışması da o kişinin asosyal davranış sergilemesini zorunlu hale getirir. Zira, bir saatlik bir zaman diliminde farklı on kişinin dünyasına girebilmeyi insan ruhu kaldıramaz. İnsan etkileşim içinde bulunduğu bir başka kişi ile önce zihinsel, daha sonra duygusal hazır bulunuşluk seviyesine ulaşması gerekir ki, ondan sonra kaliteli bir iletişim başlayabilsin.

Kaliteli İletişim

Kaliteli iletişim diye vurguladığımız şey, hissederek iletişimdir; yani empatik iletişim. Örneğin, bir babanın eve geldiğinde, ailesi ile geçireceği iki saatlik bir zamanı varsa, bu iki saatlik zaman dilimi içinde eve getirdiği işleri bir de telefonla takip etmeye çalışıyorsa, bir telefon kapandıktan sonra diğer telefon alıyor, etrafında kendisinden ilgi bekleyen çocuklarına da telefon aralarında “Okulunuz nasıl gidiyor?” diye ne anlama geldiği bile belli olmayan sorular soruyorsa, yahut yemek masasında ailesi ile otururken televizyon izliyorsa veya eve geldiği dakikalarda internet arkasında birtakım şeylerin peşinde koşuyorsa bu kişinin durumu ‘aile içinde asosyallik’ tir.

Birçok ocuk var ki, böyle si bir baba ve anne yanında büyümüş, gelişmiş, gençlik dönemine girmiştir de anne-baba, çocukların ne zaman büyüdüğünü fark edememişlerdir.

Aile: İlk Sosyal Çevre

Bir bireyin ilk ve en kaliteli sosyal çevresi ailesidir. Bir bireyin kendi sosyalitesini en rahat sergileyebileceği yer de ‘aile içi’dir. Bu itibarla bakıldığında eğer bir birey, aile içinde sergilediği tutum ve davranışlarla asosyal kişilik özellikleri sergiliyor ise, bu bireyin aile dışında iş yemeklerine gitmesi, çok sinema izlemesi veya tiyatro kültürünün yüksek olması onun sosyal olduğu anlamına gelmez.

Bireyin asosyalleşme süreci ailede başlar. Zira bireyin maskesiz olduğu en somut alan aile içindedir. Birey burada gerçekleştireceği tutum ve davranışları ile gerçek kimliğini sergilemektedir. Asık bir surat, saatlerce yapılan telefon konuşmaları, evdeki bireylerin ihtiyaçlarını görememe, empatik iletişim kurmak için zaman yokluğu çekme, televizyon karşısında geçirilen saatler, internet arkasında harcanan zaman kişinin asosyalliğinin en somut göstergeleridir.

Facebooklarla gelen asosyal yaşantılar; günümüzde sosyal paylaşım ağı veya sosyal kişilik özelliği olarak tarif edilen Facebook, MSN, Twitter ve chat vasıtası ile oluşturulmaya çalışılan sosyal yaşamlar tam bir dramdır. Zira asosyal bir yaşama kişiyi iten bu türlü davranışları sosyalleşme olarak tanımlamak tam bir akıl oyunudur.

Kişinin bu tarz iletişim kanalları ile kaliteli bir iletişim kurması imkânsızdır. Çünkü kişi sanal ortama bağlandığında kendisini o sırada gören ve iletişim kurmak için harekete geçen onlarca kişi ile baş başa kalmaktadır. Ayşe Hanım İngiltere’den, Ahmet Bey Sivas’tan, asker arkadaşı Rize’den, okul arkadaşı İstanbul’dan “Nasılsın?” diye hal hatır sormaya başladığı an, normal bir insan bünyesi aynı anda bunca kişi ile kaliteli iletişime geçmeyi beceremez. Böylesi bir haldeki kişi ya karşısındaki kişilerle kaliteli olmayan yüzeysel bir iletişim gerçekleştirmek zorunda veya herkese oturup kendi özel yaşamından kesitler anlatmak durumundadır. Güya sosyal paylaşım alanına kendini bırakan kişinin, aynı anda onlarca kişi ile iletişim kurmaya çalışması ruhuna verebileceği en büyük tahribattır.

Zira kişi kaliteli iletişimi ancak o kişi için zaman ayırarak ve belli bir psikolojik hazır bulunuşluk seviyesine geldikten sonra gerçekleştirebilir. İnternet ortamında aynı anda onlarca kişinin karşısında “Sosyalleşeceğim” diye çırpınan kişinin durumu asosyalleşme adına tam bir dramdır. Bunun da ötesinde, bu tarz bir durumda kalan şahıs, kendisini internet içinde çağıran onlarca ses ile aile içinde kendisinden kaliteli iletişim bekleyen eş ve çocuklarının sesleri arasında kalacaktır. Maalesef, internet içindeki renkli dünyadan yükselen sesler, çocukların ve eşin seslerini çok rahat bastırabilmektedir.

Bu açıdan bakıldığında, sağlıklı ve sosyal bir bireyin, az ama kaliteli iletişim

kuracak çevresinin bulunuyor olması gerekir. Aile içinde sosyal olamayan bir bireyin, dışarıda sosyallik araması da sadece bir yanılsamadan ibarettir.

Tartışmalarınızı Çocukların Yanında Yapın Ama...

Aile içinde yapılan tartışmaların bir başka muhatabı vardır: çocuklar. Her şeyden etkilenen hassas çocuk ruhunun bu durumdan etkilenmemesi elbette mümkün değildir. Pekâlâ, çocukların bu tartışmalardan etkilenmemesi için neler yapmalı ve nasıl davranılmalıdır?

Birçok anne-baba, tartışmalarını görmemeleri için çocukları başka bir odaya gönderir. Lakin çoğunlukla bu tutumun doğru bir davranış olmadığından habersizlerdir. Oysaki aile içi tartışmalara çocukların da şahit olması gereklidir; ancak bir şartla.

Bu şarta geçmeden evvel, aile içi tartışma ile kavga arasındaki farkı belirtmek yerinde olur.

Tartışma Kültürü Oluşmalı

Aile içi tartışma ve kavga, bu ikisi farklı şeydir. İkisi arasındaki fark bilinmezse söylenenler yanlış anlaşılabilir ve bunun sonucunda kişi ruhunu incitici durumlar gün yüzüne çıkabilir. O yüzden öncelikle kavga ve şiddet arasındaki farkı bilmek gerekir. Şöyle ki, kavgada şiddet ve darp sözkonusuyken; tartışmada böyle bir durum mevzubahis değildir.

Tabii; kavgaların yaşanmaması için öncelikli olarak bir tartışma kültürünün oluşması gerekir. Aslında aile içerisindeki tartışmalar o ailenin tuzu biberidir, olmazsa olmazdır. Nasıl ki bir yemek tuzsuz ve çeşnisiz olduğu zaman lezzeti kaçır; aile içerisindeki tartışmalar da buna benzer. Ki biz buna sınır belirleme mücadelesi diyebiliriz—kişinin kendi kişilik sınırını belirleme mücadelesi, eşinin kişilik sınırını görme mücadelesi olmazsa, ileride kişilik ihlalleri oluşabilir.

Yani eş, eşe bir söz söylediğinde, bir davranışta bulunduğunda, hoşnut olmayan bir şeyi yaşadığında kendi düşüncesini ifade etmesi ve eşin de bunun karşısında kendi düşüncesini ifade ediyor olması gerekir. Çünkü bu eşin eşe karşı olan kişilik sınırlarını tanımasında yardımcı olacaktır.

Aile içerisinde pasif kişilik özelliklerinde çoğunlukla bu sağlıklı durum yaşanmaz. Ailede baskın olan karakter, karşı tarafı sindirmişse ve pasif olan taraf kendi sınırlarını çizemiyor ve kendi kişiliğiyle ilgili üzerine gelmelere engel olamıyorsa bu tarz evlilikler bir süre sonra ‘depresif evliliklere’ dönüşür. Dışarıda çok mutlu gibi görünmüş olsa da, pasif olan taraf kendi kişiliğini yaşayamama sorunuyla karşılaşır. Bu yüzden kavgaya dönüşmemiş olan tartışmaların, mutlaka olması lazımdır. Hatta bu tartışmaların aile içerisinde

‘cilveleşme’ olarak değerlendirilmesi gerekir. Ama bu tartışmalar kavgadan ayırt edilmelidir. Mesela kavga diye ayırt edeceğimiz sınırdaki şu olabilir:

- Kişilik ihlallerinde zorlamalar oluşmuşsa,
- Şiddete başvurulmuşsa,
- Müdahaleye dönmüşse,
- İşin içerisine karşı taraftaki kişiyi yenebilmek için o kişinin zaafı olduğu taraflar, önceden yaptığı yanlışlar, ailesinin birtakım sorunları aktarılmaya başlanmışsa, bu artık tartışmanın ötesinde bir kavgaya dönüşme halidir denilebilir.

Anne-Babası Tartışan Çocuk, Kendini Suçlu Hisseder

Çocuk, çoğu defa anne-babasının neden tartıştığını bilmez. Çünkü anne-baba çocuklardan ayrı özel bir dünya yaşıyor. Maddî durumları, aile içindeki ilişkiler, akrabalar arasındaki ilişkiler aslında kırmızı bir hattı takip ediyor. O hattın tüm unsurlarını anne-baba biliyor. Nerede, kim patlayacak onlar bilir; ama çocuk genelde bunu bilmez. Yani çocuk; anne-babasının niye tartıştığını, arasında neler olduğunu, birdenbire çıkan bu kavganın sebebini anlayamaz. Olanlardan hemen hemen hiç bilgi sahibi değildir. İşte böylesi bir durumda da çocuk kendisini suçlu hisseder.

Tartışmayı önleyip, buna mâni olamadığı için suçluluk hisseder. Örneğin; baba yemeğin soğuk gelmesinden hoşlanmıyorsa ve yemekler soğuduysa çocuk böyle bir ortamda kendisini de suçlu hisseder. Anneye yemeğin soğumaması gerektiğini söyler, hatta kendisi ocağın üstüne koymak ister ki, tartışma çıkmassın. Çocuk, babasının soğuk yemekten hoşlanmadığını biliyor ve annesi o sırada telefonla bir arkadaşıyla konuşuyor ve yemek içeride soğuyorsa, çocuk “Babam birazdan gelecek, yemekler soğuk olacak ve babam kızacak” diye huzursuz olur.

Babası geldiği andan itibaren yemek konusunda yeniden bir tartışma çıktığında, “Ben bunu niye önleyemedim? Anneme söyleyebilirdim, yemeği ben ısıtabilirdim” diye kendini suçluluk içerisinde hisseder.

Çocuğun Gözündeki Kara Dev: Anne-Baba Tartışması

Çocuk, anne-babanın tartışmasına neden olan konuyu bilemediği için, kendi küçük dünyası içerisinde bunu büyütür. Mesela; altını ıslatan bir çocuk, annesi her altını ıslattığında bağıırıyorsa, eşi de hanımına “Bağıırma, çocuğa kızma” diye engel olmaya çalışıyorsa, muhtemelen çocuk “Yine benim yüzümden tartışıyorlar” diye düşünebilir. Halbuki tartışmanın kendisiyle hiçbir alâkası

yoktur.

Bu noktada, “Böyle bir durumda kalan çocuğun anne-babasının tartışmalarına şahit olmaması, görmemesi mi gerekiyor?” şeklinde bir soru aklınıza gelebilir. Oysa çocuğun aile içerisinde, sınırlarını çizdiğimiz, tartışmalara mutlaka şahit olması lazımdır. Bu tartışmaları çocuk, bizzat görmeli ve yanında olmalıdır. Hatta her tartışma çocuğun yanında çözüme kavuşturulacaksa yahut çözüme kavuşturuluyorsa çocuk, muhakkak o tartışmanın içerisinde yer almalıdır.

Burada asıl dikkat edilmesi gereken nokta ise, çocuğun yanında yapılan tartışmaların mutlaka bir sonuca bağlanıyor olmasıdır. Şayet çocuğun yanında yapılan tartışmalar bir çözüme kavuşmuyorsa, işte o zaman sıkıntılar baş gösterir.

Çözüme Kavuşmayan Tartışmaların Sonucu: Dikkat Dağınıklığı, Hiperaktiflik

Çocuğun yanında yapılan tartışmalar bir çözüme kavuşmadığı takdirde pek çok sıkıntı ortaya çıkar. Mesela, en belirgin sıkıntı, dikkat dağınıklığının oluşmasıdır. Yani akşam anne-baba tartışmış ve sabah küs olarak evden çıkmışlarsa, çocuk bu vaziyette okula gittiyse, istisnasız okulda anlatılan konuyu anlamayacaktır. Çünkü aklı hep başka yerde olacaktır. Hatta çocuğun zihnini hep, “Babam çok sinirli çıkmıştı, eve geldiğinde annemi döverse, annem evden kaçarsa” vesaire gibi düşünceler meşgul edecektir.

Biliyoruz ki, çocukların hayal dünyası oldukça geniştir. Çocuk, “Annem bıçağı alır karnına sokarsa, dedem babamı yolda yakalar da onu döverse” gibi olmadık şeyler bile düşünebilir. Oysa çocuk bu düşüncelerle boğuşurken, o sırada matematik öğretmeni karşıda işlem çözerek, dersi anlatmaktadır.

Bu doğrultuda başka bir dram daha ortaya çıkar. O da hiperaktiflik. Yani, huzursuz ailelerde, problem çözemeyen anne-babaların çocukları genelde iki tür problemle karşı karşıya kalırlar: dikkat dağınıklığı, hiperaktiflik.

Ailede problem bir çözüme kavuşturulmadığı takdirde, çocuk bunun etkisini bir süre yaşar. Öyle ki bu etki, bir süre sonra çocukta hiperaktiflik meydana getirir. Örneğin; çocuk, akşamki sonlandırılmamış, tatlıya bağlanmamış tartışmanın ardından sabah okula gittiğinde, anne-babasını düşünür. Üstünde baskı olan, ruhunda acı duymaya başlayan çocuk hızlanır. Kendini başka şeylerle meşgul etmek ister ki içindeki acıyı duymasın. Bu çocuk devamlı koşar, koşar... Birine çarpar, yere düşer, sonra ayağa kalkar, zıplar, koşar, bir daha zıplar... Kendini yorar.

Çünkü kendini yordukça içini duymayacaktır. Kavga ettikçe, problem çıkarttıkça kendi içindeki huzursuzluğu duymaz. Arkadaşından yumruk yedikçe,

arkadaşının üstüne saldırdıkça, arkadaşını ısırıkça, öğretmen ona ceza verdikçe anne-babasının problemini artık içinde duymamaya başlar. Duymadığı için aslında aldığı o cezalar, oradaki itilmişlikler kakılmışlıklar bir taraftan da onun hoşuna gider. Tuhaf bir rahatlama hisseder. O anlarda anne ve babasını düşünmüyordur; ama eve gittiğinde tekrardan aynı sıkıntı evde de başlar. Böylesi çocuklar anne-baba tarafından şöyle algılanır: “Okulda çok yaramazmış, ama evde öyle birisi değil.” Evet, çocuk evde böyle değildir, çünkü çocuk anne-babasının tartışmaları karşısında süner. Okula gittiğinde ise üzerindeki bütün negatif enerjiyi orada atar, rahatlar. Asıl dramın ortaya çıktığı yer ise çocuğun problemliymiş gibi bir psikiyatra götürülüyor oluşudur.

Çocuk ailedeki sonlandırılmamış, bir sonuca bağlanmamış tartışmalar sonucu hiperaktif olurken, çocuğun çok hareketli ve dikkatinin dağınık olmasından dolayı bir de bakıyorsunuz ki ona ilaçlar veriliyor ve ilaçlı tedaviler uygulanıyor. Halbuki, bu, aslında çocuğun problemi değil, anne-babanın çocuk üzerinde bıraktığı baskının neticesinde oluşan bir durumdur. Öyle ki bazen hekimler de, psikiyatristler de yanıltılıyor. Olayın aslından bahsedilmeden; ayrıntılı olarak da dinlenilmeden sanki çocuk hiperaktifmiş gibi söndürülmeye çalışılıyor. Ne kadar acı bir durum!

Onun için anne-babanın çocuğun şahit olduğu tartışmayı mutlaka çözmesi, sonuca bağlaması ve buna da muhakkak çocuğun şahit olması lazım. Eşlerden birinin “Bayağı tartıştık, gel sana bir çay ısmarlayayım da şöyle bir keyfini çıkartalım” diyebilecek olgunluğa erişmesi gerekir. Veya eşlerden biri bir noktada frene basarak “Ya ben seni bu kadar yoracağımı bilseydim başlangıçta ben de biraz hazırlıklı olurum. Benim enerjim tükendi. En iyisi bu işi, bu tartışmayı başka zaman devam ettirelim” dese bile, tartışma mutlaka bir sonuca bağlanmalıdır.

Konu kapanmış ve defterler rafa kaldırılmış olarak bir sonraki aktiviteye geçilmelidir. Yani çay içilmesi yahut “Gel dışarıda biraz dolaşalım, ayaklarımızı denize sokalım, gel biraz salıncağa binelim, stres atalım. Bayağı bir stres biriktirdik birbirimizde” diyerek, o anın aşılmış olması lazım ki, çocuk üzerindeki negatif tesiri dışarıya taşınmasın. Çocuğun konuyu dışarıya aktarmaması, biraz önce de bahsettiğimiz okul hayatına yansıtılması için meselenin çocuğun yanında halledilmesi gereklidir.

Aile içi tartışmaların adabına uygun yapılmamasının, çocuk üzerindeki olumsuz etkisi sadece okulla sınırlı değildir. Mesela, evin içerisinde bir baba, anneyi yenebilmek için elindeki bütün argümanları kullanıyor, kişiliğine saldırıyor, ailesine saldırıyor ve ortalığı birbirine katıyorsa bunu gören kız çocuğu evlenmekten korkar hale gelir. Bu çocuk eşine bir gün soğuk yemek götürecek olsa veya bir problem çıkacak olsa babasını içinde yaşatmaya başlar.

Babasınınki gibi bir ses duyar içinde. Eşi çok iyi dahi olmuş olsa bir gün her şey bozulacak ve eşi babası gibi bir gün onun da kişiliğini bozacak diye edilgen bir hale gelir. Evin içerisinde mutluluk için her şey yolunda olsa da kadın mutlu değildir. Her an bir şey olacak diye panik atak hale bürünür âdeta. Bu eş, eşini mutlu edebilmek için aşırı bir hassasiyet gösterir. Eşi bundan rahatsız olduğu gibi çocukları dahi rahatsız olur.

Duruma genel olarak baktığımızda, aslında eşler birbirleriyle yaptığı tartışmalarda çocuklarının evlilik yıllarına tesir edecek birtakım izler de bırakıyorlar. Aile içi tartışmalar, çocuk ruhu üzerinde öyle basit bir etki değil de, belki bütün bir hayatını etkileyebilecek tesirler bırakıyor. Öyle ki, çözüme kavuşmamış olan tartışmalar, çocuğun ileride nasıl bir insan olacağının şekillenmesine neden oluyor.

Tartışma Ortamının Önemi

Anne-baba seviyeli bir anne-baba ise, kişilikli bir anne-baba ise ve eşinin kişiliğine saygı duyan bir anne-baba ise çocuğunu asla bir odaya göndermemesi gerekir. Çocuğun olduğu yerde bunun yaşanması lazım. Çünkü çocuk odaya gittiği zaman çoğu defa anne-babanın seslerini yükseltmesinden, birbirlerine kızıyor, bağılıyor olmasından hayalen daha büyük şeyler düşünür. “Babam şimdi bıçağı aldı, annem bağılıyor. Babam şimdi üstüne gitti, şimdi bıçağı mı batıracak?” gibi şeyler düşünür. Vuracak diye düşünür. Dolayısıyla çocuğun hayali her zaman gerçek yaşanan tartışmalardan çok daha tehlikeli şeyleri kendisine hissettirir.

Bu sebeplerden ötürü çocuğun tartışma ortamında bulunması gerekir. Hem böylece çocuk, bir tartışmanın nasıl idare edildiğini de görür. Eğer bir kız çocuğu ise annenin bir tartışmayı nasıl idare ettiğini; eğer erkek çocuk ise babanın tartışmayı nasıl idare ettiğini öğrenir. Tartışmanın nasıl sonuca bağlanabildiğini görür. Sonuca bağlama aslında o tartışmanın öğreticiliği açısından en önemli kısımdır.

Yani tartışma olacak, şunlar olacak, bunlar olacak; ama eş eşe hem problemin nasıl çözüldüğünü göstererek kendisine olan hayranlığı artıracak; hem de çocuk kendi evliliğinde kendi sorunlarını yaşarken babadan öğrendiği problem çözme yeteneğini, tartışmayı idare etme yeteneğini kendi evliliğinde de uygulayacak. Bunun aksi olarak çocuk odaya gönderilirse, ona pek çok noktada acemilikler yaşatmış oluruz.

Peki, eşler biliyor ki tartışmada bir çözüm bulunamayacak, belki yeri gelecek sesler yükseltilecek, el-kol hareketleri yapılacak vs., bu tartışma uzayacak; belki aylar sürecektir; o zaman tartışma nasıl sonuca bağlanmalıdır, dersiniz, o an için

tartışmanın sonlandırması da bir sonuçtur. Yani, “Biz bu işi çözemeyeceğiz” değil, “Şu anda çözemeyeceğiz. Şimdilik çözemeyeceğiz. En iyisi bir kenara bırakalım. Daha sonra yine konuşalım. Galiba çok yoruldun. Hadi bir çay içelim de biraz dinlenelim” gibi, bu tarz tartışmalar da bir sonuca bağlanmalıdır. Bu, sonuca bağlanmamış olan bir problemi o an için sonlandırmadır. Çocuk bunu da muhakkak görmelidir.

Fakat anne-baba her halükârda bunu beceremeyecek bir kişilik yapısında ise, küsüp yatıyorlarsa, birbirlerini hırpalamışlarsa, istediklerini dinletebilmek için saygısızca davranıyorlarsa, o takdirde, çocuğun yanında asla tartışmamalıdır. Eşler tartışma adabını bilmiyorsa, tartışmaya çocuğunun olmadığı bir yer ve zamanda devam etmek üzere, birbirleriyle anlaşma yapmalıdırlar.

Aile Büyüklerinin Çocuğun Dünyasındaki Yeri

Aile büyüklerinin yılda bir kere ziyaret edilmesi, ruhsal bağların kesilmesi ileride anne-babaların başına gelecek felaketin habercisidir. Zira, kopuk bir aile ilişkisi varsa, büyükbaba ve büyükannelerin ruhsal temasları hissettirilmiyorsa, aile büyüklerinin yanına senede bir defa gidildiğinde büyükanne-büyükbaba ile karşılaştığında çoğu defa çocuklar onlardan korkuyorlar.

Mesela çocuk, dede çağırınca yanına gitmiyor, kucağına oturmuyor veya onun sakalından korkuyor. Zaten on-onbeş gün içerisinde bir yabancı gibi dededen yahut nineden alabileceği çok şey yoktur. Çocuk sadece şaşkınlık içindedir. Belki de babasının üzerinde hâkimiyet kuran bir kişiyle karşı karşıyadır o an. Bazen de “Babama niye böyle konuştu?” diye düşünerek, dede veyahut nineye karşı farklı hisler besler. Dolayısıyla aile büyükleriyle ilişkide bir süreklilik olmalıdır. Olmalıdır ki çocuk, kendi dünyasında onlara da yer versin.

Unutulmamalıdır ki, aile bağları on-onbeş günlük ziyaretlerle yahut sadece yaz ziyaretleriyle kurulamaz. Böylesi kopuk bir aile bağının ortaya çıkmaması için zaman zaman teknolojinin de imkânları kullanılarak; aile büyüklerinin ruhsal temasları ve ailenin içerisindeki manevî şahsiyetleri, büyükanne-büyükbabaların evin içerisinde varolduğu hissi çocuklara aktarılmalı. Aslında aile ziyaretleri aylık, yıllık ziyaretler olmamalı; akrabalarla bir şekilde; telefonla, internetle, gerekirse maille—günümüz iletişim araçlarıyla—sürekli olarak irtibat kurulmalı ve o ruhî bağların koparılmaması sağlanmalı.

Örneğin, çocuklar büyükanne ve büyükbabayla iki yıl görüşmemiş olabilir, ama varlığı evin içerisinde hissettirilmeli. İstişare yapılacağı zaman, birtakım kararlar alınacağı zaman evde “Acaba annem bu konuda ne düşünür? Acaba senin baban bu konuda ne düşünür?” diye hatırlatmalara gidilmeli.

Aile büyükleriyle bir şekilde irtibatın koparılmaması, aidiyet duygusunun varolması; çocuğun güçlü bir ruha sahip olmasında oldukça etkilidir. Yani ne kadar geniş bir ‘aidiyet duygusu’yla çocuk bir yere bağlanmışsa; o çocuğun duruşu, yürüyüşü, bakışı değişir. Çeteleşmelerin temelinde de aslında bu vardır. Yani kendi ailesiyle aidiyet duygusu kuramamış olan çocuk; sürekli kendisini tersleyen anne ve babadan uzaklaşıp, kan bağı olmasa da, dışarıda kendisini bir gruba ait hissetmek istiyor. Ne kadar dramatik değil mi?

Yine bunlar yanında anne-babalar, aile büyüklerinin ruhî varlığını çocuğa hissettirme adına şöyle bir yöntem de izleyebilir. Mesela, anne-baba, büyükanne ve büyükbabanın ruhunun varolması için büyükanne ve büyükbabanın kullandığı eşyaları onların isimleri ile anabilir. Yahut eğer onlara ait bir oda yapıldı ve o odada anneannenin yastığı varsa, anne bazen kızına “Anneannenin yastığını

getirir misin?” diye seslenebilir veya “Babaannenin bardağını verebilir misin?” “Dedenin bastonunu uzatabilir misin?” “Ayakkabılığın içerisinde dedenin ayakkabılarının üstüne koyar mısın?” “Anneannenin şalının kenarına bir bakar mısın, acaba aradığın şey orada olabilir mi?” diye onların kullandığı eşyalara atıfta bulunarak eşyaların yeri tarif edilebilir veya çocukla iletişime geçilebilir. Bu da yine o evin içerisinde büyükannenin-büyükbabanın varlığını çocuğa doğrudan hissettirir.

Kopan Aile Bağlarını, Çocuğun Kendi Dünyasında Değerlendirmesi

Aile büyükleri evlatlarından uzakta yalnızlık çekerken, karı-koca olarak tek başlarına kalmışken, çoğu defa onlar orada kendi ihtiyaçlarını karşılayamaz durumdayken; onların ziyaret edilmiş olması yukarıda bahsettiğimiz sakıncalarının yanında, çocukta birdenbire vicdan hissini uyandıran yapıya da bürünebiliyor.

Kendisi büyük şehir içerisinde, altında arabasıyla apartman içerisinde birtakım ihtiyaçlarını karşılayabiliyor durumdayken, senenin bir vaktinde köyü ziyarete gittiğinde çocuk o evin içerisindeki kaba kaşığa, oturulan kalkılan yerlerin düzensizliğine, yaşlı amcanın veya dedenin acınacak haline bakarak kendi babasına da, annesine de puan veriyor. Hatırlarsanız bir tahta tabak hikâyesi vardır. Şöyle ki:

Büyükbaba elleri titrediği için yemek masasında porselen tabakları kıracağı endişesiyle gelini ona tahta tabak veriyor. Bu, çocuğun dikkatini çekiyor. Çocuk daha sonra tahta tabak yapmaya çalışıyor. Annesi ne yaptığını sorduğunda da “Siz yaşlandığınızda yemek yiyeceğiniz tahta tabakları yapıyorum” diyor.

Keşke yeni yapılan binalar aile bütünlüğü önemsenerek yaşlıların da oturabileceği şekilde yapılsa...

Evler içerisinde ebeveyn banyoları var, keşke bir kapı da büyükanne-büyükbabanın odasına doğru açılıyor olsa...

O odada aile büyüklerinin kendi hayatlarını sürdürecekleri lavabosu, banyosu gibi birtakım ihtiyaçlarını karşılayabilecek ayrı bir oda olmuş olsa...

Eskiden bunlar vardı. Günümüz binaları da böyle olmalı. Evin içerisindeki sükûneti sağlayan, bir önceki nesille bir sonraki nesil arasındaki bağı oluşturan, istifade edilecek yüzlerce tecrübesi olan aile büyükleriyle bir arada bulunuyor olmak bir ailenin geleceği açısından oldukça önemlidir.

Anne-babalar, “Eğer geleceğinizi düşünüyorsanız ebeveyn banyosundan önce büyükanne-büyükbaba odasını düşünün” dememiz çok abartı olmaz herhalde. Hatta tam da yerinde olur. Şimdi siz ebeveyn banyosunu hazırlarken kendiniz ve

çocuğunuzu düşünüyorsunuz. Yarın kendi çocuğunuz da kendisini ve kendi çocuğunu hesaba katacak, sizi dışlayacak. O da kendi ebeveyn banyosunu hazırlayacak. Sizin yerinizi hazırlamayacak. Bu, çok trajik bir şeydir.

Aidiyet Duygusu İçin Büyükler de Dikkatli Olmalı

Büyükanne ve büyükbabaların en dikkat edeceği şey; kendi çocukları da olsa, kurulmuş olan aile müessesesinin kendisine has birtakım kuralları olduğunu unutmamak ve bu kuralları kabullenmektir. Belki bu kurallar bizim zamanımızdakinden çok farklı olabilir. Büyüklerin kurulmuş olan aile yapısının sağlıklı işleyebilmesi için konulmuş olan kurallara özen göstermesi lazım.

Örneğin; çocuğunu saat 21.30'da veya 22.00'de yatırmaya alıştırmış, yemekten önce şeker yememesini öğütlemiş, yatmadan önce lavaboya gitmeyi göstermiş ve bunları çok zorlu bir eğitim sürecinden geçirmiş olan bir anne-baba, saygı duyduğu kendi kayınvalidesi ve kayınpederinin yanına gittiğinde; bu alışkanlıklar bozulmaya çalışılıyorsa, "Sen anneni boş ver, gel şekerini ye," "Ben torunuma doyamadım, geç yatsın, sabah da geç kalkar ne var ki?" denilerek sistem yıkılıyorsa, bu çok vahim bir durumdur. Aile büyükleri saygın bir aile yapısı istiyorsa, sistemin işlevliği kısmında mutlaka kendi de rol almalıdır. "Torunum, annen yatacağını söylüyor, hadi bakalım yatmalısın" diye anne ve babanın saygınlığı mutlaka korunmalıdır.

İkinci olarak ise, bir erkeğin anne-babasını düşünelim. Aslında o erkek aile reisi de olmuş olsa anne-babasına göre çocuktur. O aile reisi, bir hanımefendi ve çocuk idare ediyor ve aile sistemini çeviriyor. Aile büyükleri genellikle kendi çocuklarını bir türlü yetişkin olarak kabul edemiyorlar. O gözle göremiyorlar. Dolayısıyla aile reisi olmuş çocuklarına hâlâ çocuk muamelesi yapabiliyorlar. Böyle bir durumda ise gelinlerinin ve torunlarının gözünde küçük düşürdüklerinin farkına varamıyorlar.

Aile büyüklerinin "Sen benim dün altını değiştirdiğim çocuğumsun, dün sokaklardan seni topladığım çocuğumsun, şimdi gelmişsin karşımda böyle diklene diklene oturuyorsun, sen yine benim çocuğumsun" diye aile içerisindeki statüleri bozucu davranışlar içerisinde bulunmaması gerekir. Yani aile içindeki statüler her halükârda korunmalıdır.

Üçüncüsü ve en önemli olanı ise, evin hanımefendisinin sorumluluğudur. Her ne kadar büyükbabalar-büyükanneler evlatlarına kendi çocukluk dönemi içerisinde iyi bakıyor, gürbüz bakıyorsa da çocuklar ayrılıp bir yuva kurdukları sırada artık o yuvanın işlevinden gelin sorumludur. Yemeğin yapılış biçiminden salçanın konuluş tarzına, tuzlu-tuzsuz oluşuna kadar...

Yine her ne kadar erkeğin evin içerisindeki statüsünü kaybettirmeyecek

davranışlar önemli olsa da, bir o kadar da kadının aile içerisindeki konumuna zarar vermemek lazım gelir. Örneğin; “Yemek tuzsuz olmuş,” “Benim zamanımda sen hiç bu çorbayı içmezdin, ne oldu da şimdi içiyorsun?” “Bamya yapardım hiç yemezdi, ne oldu senin bamyalarını yiyor?” tarzındaki sözler, gelini yaraladığı gibi, aidiyet duygusunu da kırar.

Dördüncü olarak da; büyükanne-büyükbabalar kurulmuş olan aileye ve onların düzenine çok fazla karışmamalıdır. Unutulmamalıdır ki, onlar 20-25 yaşında gençlerdir. Lunaparka gitmek isteyebilirler, çılgınca coşmak isteyebilirler. Onların duyarlılıkları farklıdır. Heyecan duydukları, güldükleri şeyler farklıdır. “Ben de onlarla bir arada bulunacağım” diye biraz olgun ve hüzünlü bir ruhu onların yanında devamlı bulunduruyor olmak, aileye çok da hakkaniyetli bir yaklaşım olmaz. Yani 70 yaşındaki bir dedenin, 60 yaşındaki bir büyükannenin 20 yaşındaki bir gelin kızla bütün gün boyunca beraber olmaya çalışması ya da bir hafta veya bir ay boyunca beraber olmaya çalışması, ona kendi duygularını yaşaması için hiç fırsat vermiyor oluşu anlamına gelir. Bu da bir anlamda, ona yapılan bir haksızlıktır.

Çocuklar, Dede ve Nine Profilini Bilmeli

Aile büyükleri çocuklara tanıtılırken, belki de öncelikli olarak dededen başlanılmalıdır. Mesela dede nedir? Dede, baba değildir, amca da değildir. Dolayısıyla bir dede profilinin mutlaka çocuğa sunuluyor olması gerekir. Yani müteedeyyin bir ailede, dede camiye gidişiyle, torununu da beraberinde götürüşüyle, camideki arkadaşlarıyla sohbetleriyle çocuğun zihninde bir dede rolü oluşturmali. Bu profil için ayrıyeten bir çabaya da gerek yok.

Ayrıca dede yahut ninelerin doğal olmaları yeterlidir zaten. Cenab-ı Allah bu doğallığı veriyor. Bu münasebetlerde ister istemez şefkat dolu oluyorlar. Yani “Ben şöyle bir şey olayım” diyen kişi, suniliğe girer. Sunilik de çoğunlukla çocuğu korkutur. Çocuğa sarılması, öpmesi, omzuna koyması, birisinin paçasına dolaşması, öbürünü kucağına almış olması, doğal haliyle dedeliği yahut nineliği sergiliyor olması, onun zaten fıtratının gereğini yapması demektir. Yani çok da özel bir şey yapmaya gerek yok.

Her ne kadar anne-babanın kendisine göre bir çevresi olmuş olsa da; özellikle dedenin, büyükbabanın daha da geniş bir çevresi vardır. Çünkü yaşam süresi daha uzun olduğu için daha geniş çevresi bulunur. Bu dede sadece kendi profilini değil; aynı zamanda kendi yaşamındaki o çevreyi de mutlaka torununa tanıtmalı. Kaç tane torunu var, kaç damadı, kaç gelini, kaç kardeşi var? vs. gibi şeyleri torununa anlatabilir. Nineler de aynı şekilde bunu yapmalıdır.

Ayrıca dede, merhametlidir, şefkatlidir. Ama aynı zamanda bir orduya

kumandanlık eden biridir de. Bir orduya kumandanlık eden bir kişiden, ailesiyle veya eşiyle ilgili bir problemi olan biri, bir hakem olarak kendisine müracaat edip belki yardım talebinde bulunabilmelidir. Günümüzde dede veya büyükbabalar, torunlar tarafından o konuma getirilemediği için çözüm anahtarı olarak görülmüyor maalesef. Bu sebeple dede, torunu nazarında büyük bir aile topluluğuna sahip birisi olarak yer etmelidir. Bu söylenenler büyükanne veya nineler için de geçerlidir. Yine nineler de mutlaka çocukların gözünde çözüm anahtarı olan bir diğer kişi olarak yer etmelidir.

Ailenin Çocuğa Tanıtımı

Zaman zaman akraba ziyaretlerinde, aynı aileden çocukların bir araya getirilerek, kimin kim olduğu tanıtılmalı. Hatta çocukluk yıllarının o tatlı tebessüm bırakan anları çocuklarla paylaşılmalı. “Bak senin baban benim iki yaş küçüğümdür, bir gün sokakta giderken onu köpek kovaladı, ben de onun peşinden bir koştum köpeği tuttum, babanı kurtardım” gibisinden hikâyelendirerek, onların da insan olduğu ve çocukluk dönemini yaşadığı mutlaka anlatılmalıdır. Bunu anlatan bir amca ise, işte o zaman amca olur. Bunun gibi çocuklara, evlilik hikâyeleri de dillendirilmeli; hatta varsa fotoğraf albümleri karıştırılmalıdır. Maalesef günümüzde aile ziyaretleri genellikle körler sağırlar birbirini ağırlar şeklinde yapılıyor. Biri yemek yapıyor, biri öbürünü içeriye gönderiyor. Mutfakta hanımlar oluyor, biri orada kıkırdıyor; ama aile sisteminin çocuklara anlatılması eksik kalıyor.

Günümüzde aileler bir araya geldiğinde birbirinin maddî ihtiyaçlarını karşılamaya çalışıyorlar. Halbuki bedenî ihtiyaçlardan ziyade, bu ziyaretler daha çok duygusal doyum için kullanılmalıdır. Ailede ‘kim kimdir’in bilinmesi, kim hangi noktada, hangi işlevi görüyor bilinmesi, çocuğun da o sistemin içinde nerede olduğunu bilmesi için bir araya gelmeler olmalıdır.

Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta ise aile içindeki küslüklerin çocuğa yansıtılmamasıdır. Çünkü çocuk amcasının babasıyla küs olduğunu bilirse, o takdirde aidiyet kırılması yaşar. Demek ki, kendi kardeşiyle küs olunabiliyormuş diye düşünür. Hatta bu çocuğun yalnızlaşma sürecinin ilk başlangıcı olabilir. Çocuğun bunları bilmemesi lazım. Yani aile içerisinde küskünlükler, birbirine karşı düşmanlıklar çocuğun yanında sergilenmemeli ve çocuklar böylesi konularda alet edilmemelidir. Mesela; iki kardeş birbirine küsüyor. Çocuk da amcasını çok seviyor. Ama baba, amcanın yanına gitmesini yasaklıyor.

Eğer ruh sağlığı yerinde bir çocuk yetiştirmek istiyorsak, çocuğu “Onunla konuşmayacaksın, yengene selam vermeyeceksin” gibi ne insanî olan, ne etik olan davranışlar sergilemeye mecbur bırakırız. İki kardeş küsebilir, iki sene

sonra barışabilir. Ama o küslüğün çocuğa sirayet ettirilmemesi gerekir. Hatta amcasıyla konuşması için teşvik edilmesi gerekir belki de. “Ben gururuma yenik düştüğüm için konuşmuyorum; sen konuş, amcan seni çok seviyor” denmelidir.

Aile Büyükleri ile Anne-Baba  atışması

Çocuklar, anne-babalarının, büyükanne ve dedeleri ile tartışmalarından oldukça etkilenirler. Denilebilir ki anne-babanın kendi içinde tartışmasından daha çok; büyükanne-büyükbaba ile tartışmasından etkilenirler. Hatta bu tartışmanın gizli ma durlarıdır onlar. Çünkü aile içinde yaşanan tartışmalar, çocukta her ne kadar olumsuz etki bıraksa da,  ocuk için kendi ailesi kapalı bir kutudur ve bu kutu içindeki olaylar dış dünyaya açık olmadığı için yaşanılan olumsuzluklar onun dünyasında varolmaktadır. Ama bu tartışmalar küçük kutucuk olan ailenin dışına çıktığında,  ocuk ‘kontrolü kaybeder’ ve oldukça zarar görür.

Özellikle annesi ile babaannesi arasındaki ince ayarlanmış, gergin geçen konuşmalar ve arkadan konuşmalar, bir  ocuk için oldukça yıpratıcıdır. Böylesi bir ortamda yetişen çocuklar genellikle ‘asosyal’ kişilik bozukluğu riski altındadır. Zira kendisini çok seven annesinin, babaannesi hakkında konuştuğunu gören  ocuk ‘insanlara güven’ duygusunu yitirmeye başlar.

Aynı durum olgunluk beklenen ve olaylara daha tesellici olarak yaklaşması umulan babaanneler için de geçerlidir. Mesela, bir babaanne kendi torununun yanında gelini aleyhinde konuşuyor ise bu bir ‘felaket’ başlangıcı olur.  ocuk sevgi ile ba landı ı annesi hakkında konuşulanları duydukça kişiliği zarara uğrar. Bir  ocu un annesine laf söyleyen kayınvalide unutmasın ki, sadece gelinini kaybetmiyor, aynı zamanda torununun da sevgisini kaybediyordur.

Bunun gibi, akıl sahibi bir gelin de kayınvalidesine karşı söz söylememelidir.  ocuk açısından bakıldığında kayınvalide yaşlıdır ve yaşlı bir kişiye karşı söz söylemek  ocuk vicdanını yaralar. Kolay değil bir evladı besleyip, büyütüp, bebekli inde altının pisli ini alıp, hasta hallerinde sabahlara kadar uykusuz kalmak... Bir  ocu un yetişmesi, palazlanıp uçacak kuş haline gelmesi öyle üç-beş gün içinde olmuyor, yıllar sürüyor. Bir anne açısından bakınca, bütün bir  mr n konusudur evlat sahibi olmak. “Acaba başına bir şey gelir mi?” kaygısıyla geçer önce günler, sonra yıllar...

Sokakta biriyle kavga etse, bir ağlama sesi duyulsa, yürek ağızda sokaklara koşulur. Okulda derslerden zayıf alınsa, iştahlar ka ar. Bayramda yeni bir bayramlık kıyafet alınamayınca, Arefe günü bir hüzün   ker annelerin yüreğine. Kış geldiğinde solacak, yazın susuz kalacak endişesiyle bir ömür boyu çocuğunu güneşten ve kıra ıdan korumaya çalışır. Ama gelin görün ki, bu dünyanın bir kanunu var. Bunca emek vererek, kendi yaşamından vazgeçerek yetiştirilen çocuklar, bir gün allanıp pullanıp bir başkasına emanet edilir. Ne de zor bir durum aslında anne-baba için çocuğunu tam da yeni yeni yetiştiği bir dönemde tutup bir başkasına vermek!

Ne kadar zordur üzerine toz konar diye tozu kendi üzerine alan anne-babanın, çocuklarının evlenme vakti geldiğinde geçmiş anıları bir film şeridi gibi hatırlaya hatırlaya “Al artık bundan sonra senindir” diyebilmesi... Bu devir teslim ne kadar anlı şanlı törenlerle yapılsa da kolay kolay kabullenilmez. Hele ki, anneler için; hele ki erkek çocuklarını, kendisinden en az yirmi yaş küçük bir kıza emanet etmek...

Bir kayınvalide açısından bakıldığında, hayatın daha hiçbir tecrübesini yaşamamış genç bir kızın, yıllarca özene bezene büyüttüğü oğluna aynı kendisi gibi davranamayacak olacağı kaygısı anneyi, kayınvalideyi, anormal davranışlar sergilemeye iter. Bu anormal davranışlara karşı da gelin, bir savunma mekanizması geliştirir doğal olarak. Bu kutuplaşma santim santim devam eder gider, ta ki bir de torun dünyaya gelinceye kadar...

Güç Gösterisinin Mağdurları

Ne zaman ki yeni evli çiftin bir de çocukları olur, böylesi bir kayınvalide için “Oğlumu kaptırdım bu kıza, ama torunumu asla” diyerek, yeni bir güç gösterisi için bilinçaltı dürtüler harekete geçer.

Gelini, torununun altını değiştirse, kayınvalide “Aman yavaş ol, bacaklarını yerinden çıkartacaksın” diyebilir ya da gelini çocuğu ile azıcık çok ilgilense “Aman bırak ağlasın, her ağlamasında peşine koşarsan yarın baş edemezsin” deyiverir. Gelininin kendi torunu ile aşırı ilgilenmesi sanki kayınvalide için torununun da kaybedildiği hissini oluşturabilir.

Kendisini henüz aşamamış, kendisinden beklenen bir ‘kaim-valide’ olgunluğuna erişememiş olan bir kayınvalide için gelininin tüm bu halleri kendi sevdiklerinin elinden alındığı haller gibi gelebilir. Bu kaygı ve endişelerden dolayı kayınvalide kendisiyle arasında en az yirmi yaş fark bulunan bir başka hanım üzerinde iktidar mücadelesi yapmaya çalışabilir, kaybettiğini zannettiği değerleri gelinine kaptırmamak için türlü cambazlıklar sergileyebilir.

Böylesi bir durumda kalan hiçbir onurlu gelin yoktur ki, kayınvalidesinin bu tavırları karşısında etkilenmesin. Bu etkilenme sonucu; gelin, kocasını ve çocuklarını kayınvalidesine kaptırmamak için ciddi bir çatışma içerisine girebilir. Tüm bu çatışmalar her ne kadar gelin-kaynana arasında gerçekleşiyor gibi görülse de bu çatışmanın asıl mağdurlarından biri de, evdeki çocuklardır. Anne, çoğunlukla çocuklarını kayınvalidenin bu garip tavırlarına karşı korumak zorunda hisseder.

Yine annenin eşiyle yaptığı tartışmalarının da şahidi çoğunlukla çocuklar olur. Bu tarz durumlarda, çocukların bir kolundan kayınvalide tarafı, diğer taraftan da anne tarafı tutar ve sündürmeye çalışırsa, işte o zaman o evdeki kimse o

çocukları tam olarak elde edemez...

Çoğu defa bu şekildeki çatışmacı evlilikler içinde çocuklar, kendi anne-babalarına karşı da yabancılik çekerler. Bu durum ise çocuklarda oluşması gereken ‘aidiyet’ duygusunun zedelenmesine neden olur.

Arada Kalan Çocuklarsa

Çocuklar, kendi ailesiyle kurdukları aidiyet duygusunun gücü kadar etrafa karşı güçlü bir duruş sergilerler. Atalarımız “Ağaç yaprağıyla gürler” demiş. Evet, eğer çocuk yaprakları gürlleyen bir ağacın yapraklarından birisinin de kendisi olduğunu bilirse, hayata karşı dirençli olur. Ama kendi yanındaki yaprakların üzerinde kurtçuklar oluşmuş, solmuş ve hastalıklı halleri bulunduruyorsa ve çocuk bunlara şahit oluyorsa, böyle bir ağacın yaprağı olmaktan mutlu olmaz. Ne annesinden, ne de babaannesinden vazgeçebilen çocuk, sonunda ikisinden de vazgeçmenin en doğru yol olduğunu düşünebilir.

Öte yandan, bir kayınvalide; bir çocuğun annesine karşı laf söyleme, küçük düşürme, ince ince iğneleyerek onu rahatsız etme basitliğine girerse; hiçbir çocuk yoktur ki kendi annesine karşı girişilen bu saldırılardan keyif alsın. Dolayısıyla bir çocuğun annesine laf söyleyen kayınvalide unutmaz ki, sadece gelinini kaybetmiyor, aynı zamanda torununun da sevgisini kaybediyordur. Bu kaybedişleri o çocukluk yıllarında göremese de, bir gün gelir kendi torununun kendisine karşı söyleyeceği ağır laflar karşısında şaşkına dönüverir. Akıl ve vicdan sahibi hiçbir kayınvalide, bir çocuğun annesine karşı saygısızlık etmemeli, velev ki bu kişi kendi gelini dahi olsa...

Yine akıl sahibi hiçbir gelinin de kayınvalidesine karşı bir mücadelenin içerisine girmemesi gerekir. Bu mücadeleden çoğu defa annenin bizzat kendisi zararlı çıkar. Çünkü çocuk açısından bakıldığında, kayınvalide yaşlıdır ve yaşlı bir kişiye karşı söz söylemek, hakkında dedikodu yapmak o çocuk vicdanında derin bir yaranın oluşmasına ve bu yaranın çocuk ruhunda iz bırakmasına neden olur.

Çocuk için en sağlıklı ortam; hem anneden, hem de babaanneden doyarsa sevgi aldığı ve kendini savaşıyor gruplar içinde değil; güven verici yetişkinlerin arasında hissettiği ortamdır.

Bir kayınvalide ve gelin bilmelidir ki, her ne kadar iki kişi birbiriyle inatlaşıyor gibi görünse de asıl zararı gören çocuktur. Onun için “atlar tepişirken tayların zarar görmemesi” için bu inatlaşmaya bir an önce son verilmelidir.

Gelin-Kayınvalide Çatışmasına Şahit Olan Çocukların Yaşadıkları

Annesiyle büyükannesinin çatışmalarına ve tartışmalarına şahit olan çocuklar, genellikle iç dünyalarında pek çok sorunla karşı karşıyadırlar. Ve çoğunlukla güven kaybı yaşar, belli etmeseler de ruhen zedelenirler. İşte gelin-kaynana çekişmesine şahit olan çocukların yaşadıkları:

- Babaannesine karşı saygısızlık yapan bir annenin çocuğu olmak, çocuğu suçluluk duygusuna iter.

- Annesinin babasıyla, babaannesinin aleyhinde tartıştığını gören bir çocuk; babasını kendi annesini (babaanneyi) koruyamayan aciz biri olarak hissedebilir ve böyle bir durumda baba, çocuğunun gözünde babalık gücünü kaybeder.

- Annesinin komşuları ile babaanne hakkında konuştuğunun şahidi olan çocukta aile bütünlüğü duygusu zedelenir. Çocuk sığındığı ailenin güven verici olmadığını hisseder.

- Bir anne, kayınvalideye karşı kendi çocuğunu yanına çekmeye kalktıkça, çocuk sadece babaanneden kopmaz, aynı zamanda o babaannenin oğlu olan babasından da duygusal kopukluklar hisseder. Çocuğunu babaanneden koparan bir anne, aynı zamanda çocuğunu babasından da kopardığını bilmelidir.

- Çocuğun yanında çocuğun annesine hakaret eden bir babaanne o evin içindeki çocukların nefretini çeker. Hiçbir çocuk yoktur ki, kendi annesinin bir başka kadından hakaret işitiyor olmasına gönlü razı olsun, velev ki bu hakaretleri yapan kişi babaanne dahi olsa...

- Baba kendi annesinin haklılığını savunur ve çocuğun annesine karşı bunu bir hakarete dönüştürürse, o çocuk da kendi annesini aynı babası gibi savunur. Çocuk annesini içten içe savunurken farkında olmadan babaya karşı soğukluk hisseder.

- Çocuk; annesinin babaannesinin yanında ve akrabalar arasında küçük düşürüldüğünü hissederse, babasının akrabalarına karşı soğukluk hisseder. Aile bütünlüğü zedelenir, çocuk güven duygusunu yitirir.

- Bir çocuk, annesinin beceriksizliğini babasından ve babaanneden duymaktan nefret eder. Her çocuk için kendi annesi çok beceriklidir ve mükemmeldir. Bunları annesine söyleyen kişiler vicdansızdır, sevimsizdir.

- Bir babaanne, gelininden çok kendi torununu sevmeye kalkar, gelininden çok torununu sahiplenmeye çalışırsa, çocuk anne yerine babaanneye bağlanmaya başlarsa, çocuk için hayatî önem taşıyan anne bağının yoksunluğu onu başıboş hale getirir. Çocuk sınır tanımaz hale gelir.

- Bir babaanne, kendi gelininin koyduğu kuralları çocuğu lehine bozar ve annenin annelik statüsünü zedelerse, çocuk babaanneyi—çıkarı için—belki çok sevse de, çocukta kurallara uyma bilinci yıkılmış olur. Böylesi bir çocuk, kurallara uymak yerine kuralları yıkmak için etrafındaki insanları rahatsız etmeye başlayabilir.

- Babasının annesi ile kendi annesinin çatıştığını gören çocuk çoğu defa kendi annesini tercih eder. Sağlıklı ruha sahip bir çocuk hiçbir zaman bir aile bireyini diğerine tercih etmeye zorlanmamalıdır.

İç Sesini Duyabilen Anne-Babalar Olabilmek

Anne-baba olmanın en önemli özelliği; anne-babada ruhsal dinginlik olmasıdır. Ruhsal dinginliğe erişmeyen kişi anne-baba olursa, çocuklarını yıpratır. Anne-baba olmak, çocuk terbiyesinde çok bilinçli olmak, çok kitap okumak ile alâkalı değildir. Kendi iç sesini duyabilen, kendi dünyasında fırtınaları dindirmiş, zayıflıklarının farkına varmış, nefsinin elinde perişan olan biri değil, nefesine karşı kendini geliştirebilmiş ve o makamda bir insan olması lazımdır ki çocuğuna faydalı olabilsin. Bu noktada akıllara “O makamda olamayan çocuğuna faydalı olamaz mı?” sorusu gelebilir.

Bu doğrultuda bakılacak olunursa, çocuk sahibi olmak, aynı zamanda çocuğa faydalı olabileceğine inanan insanın işidir. Yoksa kendi yarım taraflarını tamamlamak üzere, yaşlılık zamanında kendine baksın diye, evin içerisinde sevebileceği bir oyuncak gibi olsun diye çocuk sahibi olmak, oldukça incitici bir davranıştır. *Çocuk hiç kimsenin malı değildir, hele evin içini şenlendirici bir şovmen hiç değildir!*

Çocuk terbiyesinde eğer bilinçten bahsedilecekse, çok kitap okumaktan değil, insanın mahiyetini ve anne-baba olmanın ne demek olduğunu anlıyor olabilmekten bahsedebiliriz.

Anne-babalar aslında çocuk yetiştirirken yalnız değillerdir, Cenab-ı Allah onların her zaman en büyük yardımcısıdır. Yani Yüce Allah çocuğun yetiştirilmesinde anne-babayı çocuğun her tarafında da söz sahibi kılmamıştır. Büyük çoğunluğunda Kendisi söz sahibidir; yani çocuk acıktığında ne yapıyor? Ağlıyor. İşte bu ağlama Allah'ın bir rahmetidir. Fakat kendisini dahi yetiştirmeyen bir anne, çocuk yetiştirmeye kalktığı zaman çocuğun ağlamasından rahatsız oluyor. Halbuki o bir rahmettir ki ağladığında acıktığının işaretini veriyor. Anneye düşen görevse çocuğun karnını doyurmaktır.

Eğer çocuklar ağlamayacak olmuş olsalardı, bu rahmetten Cenab-ı Allah anne-babayı uzak tutacak olsaydı, o zaman çocuklar bu ilk dönemlerinden itibaren annenin panik içerisinde devamlı yedirmek zorunda kalmasından dolayı ya obez olurlardı veya açlıktan ölürlerdiler. Halbuki Cenab-ı Allah bir doyma miktarı tanımış. Acıktığı zaman sistem çalışıyor ve anne-babaya haber veriyor. Aslında Allah, her annenin en büyük yardımcısıdır. Altını değiştirirken, tuvaletine giderken, uyku düzeninde, uyumada anne-babalara düşen sadece çocuklarına rehberlik etmektir. Çocuklarının önünde, nasıl bir insan arzu ediyorsa öylesi bir insan olarak bulunmaktır.

Doğal Anne-Baba, Kendi Fıtratını Bilir

Bir annenin yapacağı en önemli şey; kendi ruhunu, kendi fıtratını duyabilmiş olmaktır. Annelerimizin artık en büyük problemi kadın olmamaları, yani erkeksileşmeleridir. Erkeksi tavırlar sergileyen bir anne hiçbir şekilde annelik yapamaz. Nasıl ki bir erkeğin yapacağı şey erkekliktir, babalıktır; bir kadının vazifesi de kadınlıktır, anneliktir. Kaldı ki erkeklik vazifesine soyunan bir anne, kendi kadınlığından uzaklaştığı gibi, yöneldiği bu erkekliği de tam manasıyla yerine getiremiyor.

Mesela, bir arı kendi fıtratının gereği olarak, bir balı nasıl mükemmel olarak yapabiliyor değil mi? Ama eğer arı, arı olma özelliğini bırakır da sinek olmaya çalışırsa ne arı olabilir, ne de sinek olmayı becerebilir. Sadece mide bulandırır.

Bunun gibi, annenin özelliği de eğer bal yapma özelliği ise; o bal yapma özelliğini kendi özünde bulur, kendi ruhunda bulur. Allah onu o ilhamla yaratmıştır. Dolayısıyla bir anne kendi özünü, kendi fıtratını, kendi doğal halini bulduğu zaman zaten anne olmanın bütün hallerini de bulacaktır. Hangi çiçeğe konacağı, hangi çiçekten ne kadar öz alacağı, onu getirip hangi işlemlerden geçireceği; kursağında, ağzında, dudağında nasıl işleme tabi tutarak onu bal haline getireceği zaten annenin ruhunda, fıtratında yazılıdır.

Anne eğer bu fıtrattan uzaklaşır, aklî bir annelik yapmaya çalışarak “Çocuğuma şu kadar yemek vermem lazım,” “Şu kadar bunu yapmam lazım,” “Kucağımda şunu yapmam lazım” derse o zaman zihinsel bir annelik yapmış olur. Zihinsel bir annelik ezbere dayalı bir anneliktir. Dolayısıyla annelik öğrenilen bir süreç değildir, hissedilen bir süreçtir. Anneler çoğu defa his yeteneğini bıraktığı için annelik yapmaktan zorluk çekiyorlar.

Babalıkta da aynı durum geçerlidir. Baba kıvamında bir baba olabilmek için bir babanın kendi erkek fıtratını, kendi fıtratını duyuyor olması lazım. Onun için hissetmek, bir babanın babalık yapabilmesinde oldukça önemlidir. Böylelikle aslında kişi insan olma vasıflarını yerine getirir. İnsan olma vasıfları ile bir çocuğun karşısında duran anne-baba, o çocuğun hissetmesini sağlayacaktır. Hisseden bir çocuk da aslında fıtratı bozulmamış çocuktur.

Çünkü Cenab-ı Allah bozuk fıtratta insan yaratmıyor. Allah hiçbir insanı hırsız olarak yaratmıyor, hiçbir insanı yalancı olarak yaratmıyor. Allah insana kendi ruhundan bir ruh üflüyor, o en temiz ve berrak bir halde. Ancak anne-babalar o berrak hali bozdukları için kendilerine “Öf” diyen çocuklar yetişiyor.

Terbiye etmek için sürekli çocuğuna yüklenen bir anne-baba ile önce kendisini terbiye eden ve hisseden bir anne-baba arasındaki farka bakacak olursak; ilk durumda ailenin kendisini duymadan çocuğunu terbiye ettiğini görürüz. Orada yüzbinlerce kombinasyonlu bir problemle karşılaşınca her defasında bir kitaba, bir uzmana başvurmak zorunda kalınır. O da suni bir anneliktir. Her seferinde bir dayanağa ihtiyacı olur annenin, her seferinde bir bilgi vericiye ihtiyaç duyar.

Böylesi bir annelik de bir süre sonra çekilmez bir hal alır.

Çocuk, doğal olmayan bir anneyle karşılaşınca yeni yeni problemler oluşur. Yani yüz tane kitap okumuşsunuzdur, ama bu yüz kitap çocuk için yetmez. Yüzbin tane de okusanız yetmez. Çünkü sizin çocuğunuz tektir, diğer çocuklardan farklı bir çocuktur. Kendi çocuğunuzun özelliklerini okuyabileceğiniz bir kitap ise henüz yazılmış değildir.

Dolayısıyla bir anne-babanın yapabileceği en önemli şey; kendi fitratını bulmuş olmasıdır. Böyle olmalıdır ki, bulduğu bu fitratla çocuğuna en doğal şekilde yaklaşabilsin. O anne-baba sorular veya sorunlar karşısında kendi iç dünyasındaki cevapları bularak çocuğuna iletecektir. Böylesi bir anne-babanın çok kitap okuması ya da okumaması çok bir şey değiştirmez.

Aslında bu durum bizim eski anne-babalar ile günümüz anne-babaları arasındaki en büyük farkı da ortaya koyuyor. Eskiden çok kitap okumamışlardı, çocuk terbiyesi ile ilgili çok bilgileri yoktu; ama anne, ruhundaki annelik ilhamını duyuyordu. Çocuğunu nerede kırdığını, nerede incittiğini, nereden sonra adım atmaması gerektiğini çok iyi biliyordu. Böylece o günün anneleri, çok kitap okuyan bugünkü annelere göre çok daha rahat annelik yapmışlardır. Eskiler 8-10 tane evlat yetiştirmişler, ama günümüz anne-babalarına bakıldığında, bir çocuk bile yetiştirmekten aciz kalıyorlar. Ne büyük çelişki değil mi?

Çocuk Davranışlarındaki Anormalliğin Kaynağı, Anne-Babadır

Çocukların yaşadığı problemlerin yüzde doksanında anne-babaların etkisi vardır. Anne-babalar aslında yanlış davranmıyorlar, doğru davranıyorlar, fakat fitrî davranmıyorlar. Fıtratından uzak davranıyorlar.

Bir insanın kendisi gibi ve doğal olabilmesi bir anne veya baba için en büyük kazanımdır. Eğer bir anne çocuğuyla birlikte o doğal hallerini tam manasıyla yaşayamıyorsa, o sergilediği davranışlar ne kadar doğru olursa olsun, çocuk maalesef yine de yanlış yetişiyor.

Mesela bir anne çocuğuna “Kuzum” diye sarılıyor. Öbür kişi “Kuzuum” diye sarılıyor. İkisinde de çıkan ses ve sarılma aynı, birisi ruhen çocuğuna erişiyor, diğeri erişememiş oluyor. Rahatlıkla söyleyebiliriz ki, çocuk davranışlarındaki anormalliğin kaynağının tamamına yakını ebeveynlerin bizzat kendisinden kaynaklıdır.

Bu açıdan bakıldığında aynı zamanda denilebilir ki, yetişkinlik dönemi bunalım ve nevrozlarının tamamına yakını da, çocukluk döneminde, yetişkinlerin çocuğa uyguladığı eğitim kusurlarından kaynaklanıyor. Bunun da en yıpratıcı yanı, verilen cezaların varlığıdır.

* * *

Buraya kadarki bölümde aile içinde iletişimin öneminden bahsetmeye çalıştık. Eğer aile içinde iletişim sadece zihinsel iletişimde kalır, fakat duygusal iletişime geçilmezse, bir süre sonra aile içindeki bireyler birbirinden rahatsız olmaya ve zorlanmaya başlarlar.

Eşlerin birbirine karşı yapmacık iletişimi ve içsel olmayan sözel ifadeleri birbirine karşı kapanmasına ve kendi duygu dünyası hakkında konuşmamasına yo açar. Böylesi bir hal ise, eşlerin yani anne-babanın 'tükenmiş' olmasına neden olur. Tükenmişlik yaşama sevincini ve motivasyonunu kaybetmeye götürür. Duyguların motivasyonu ve desteği olmayan hiçbir davranış da uzun süreli olamaz!

'Tükenmişlik ebeveyn davranışları'na bakıldığında, 'tahammülsüzlük' ve 'aşırı titizlik' dikkat çekmektedir. Tahammülsüz ebeveynler ise çocuğuna 'tesir gücünü' kaybeder.

Çocuğa tesir kaybolursa ebeveyn söz geçirmek için birtakım 'yaptırımlar' oluşturmak zorunda kalır ki, çoğu defa bu yaptırımlar 'ceza' söylemidir. Bu da çocuğa karşı şiddete dönüşür.

Aile içinde yaşanan bu tükenmişlikler ve duygusal yoksunluklar, anne-babaların maalesef ilk olarak çocuklarına karşı sertleşmesine neden olmaktadır. Kişinin üzerindeki yükler arttıkça ilk başvurduğu yöntem ne yazık ki 'şiddet'tir.

Kitabın bundan sonraki kısmında, aile içindeki düzenin bozulmaya başlaması ile başlayan şiddet veya ceza kısırdöngüsünden bahsedeceğiz.

Kişinin kendi yetersizliğinden kaynaklanan ve çocuk terbiyesinde sıklıkla müracaat edilen bu yöntem, gerçekten çocuk terbiyesinde 'işlevsel' midir?

Ceza olmadan çocuk terbiyesi olabilir mi?

İşte bu soruların cevabı bundan sonraki bölümde...

İKİNCİ BÖLÜM

Kişilik ve Karakter Gelişiminde Cezanın Yeri

Ceza, Çocuğun Kişiliğini Bozar

Çocuk terbiyesinde nedense ‘suç’ denilince hemen akıllara ‘ceza’ gelir. Hatta öyle ki çocuk terbiyesinde, suç işleyen çocuğa nasıl ceza verileceği, ceza alan çocuğun nasıl ‘adam olduğu’ ballandıra ballandıra anlatılır durur.

Peki, suç işleyen çocuğu, ceza korkusu ile terbiye etmek ne kadar vicdanî ve ne kadar İslamî bir usuldür?

Günümüz anne-babalarının ‘anlık çözüm’ olarak her an rahatlıkla kullandıkları ceza acaba tarihin altın sayfalarında kayıtlı bulunan Peygamber Efendimizin (a.s.m.) hayatında var mıydı?

Ceza ve Çocuk

Öncelikle suç ve ceza konusunu daha somut (müşahhas) bir şekilde ele almak adına bir örnekle yola çıkalım:

On yaşlarında bir çocuğunuz olduğunu düşünün. Bu çocuğunuzun, evde misafirleriniz olduğu her an sizi misafirlerinize karşı mahcup ettiğini hayal edin. Siz ne zaman konuşmaya başlasanız, çocuğunuz sizin kullandığınız cümleleri alaya alarak ve eğip bükerek arkadaşlarınızın içinde sizi mahcup ediyor. Ne yaparsınız böyle bir çocuğa?

Örneğimizi biraz daha zorlaştıralım. Siz dinî değerlere hassasiyet gösteren bir ailesiniz ve namaz kılıp ibadet ediyorsunuz. Ancak çocuğunuz, bu sefer de okunan ezanla dalga geçiyor. Siz namaz kılmak üzere hazırlık yaparken, çocuğunuz da okunan ezanı hafife alıyor, kelimeleri eğip bükerek tekrar ediyor. Ne yaparsınız? “Önce ikaz ederim, ezanın önemini anlatırım” dediğinizi duyar gibiyim...

Peki, çocuğunuz ısrarla aynı davranışı tekrar etse, ne yaparsınız?

Sanırım çocukla bir-iki defa konuşur, aynı davranışı tekrarlarsa, öfkelenir, kızar ve bir daha yaparsa cezalandırılacağını haber verirdiniz değil mi? Öyle ya, ezan ile dalga geçen çocuğunuzu yanınıza çağırıp, “Maşallah! Aman ne de güzel sesin varmış, al sana bir avuç dolusu para” diyecek haliniz yok ya!

Zaten böyle bir şey yapacak olsak, aklımıza ilk gelen şey, “Çocuğa yumuşak davranırsak, çocuk bugün ezanla dalga geçer, yarın namazla...” diye düşünür ve kaşlarımızı çatmak zorunda hissederiz kendimizi, değil mi?

Peki, böylesi bir hâdis, Peygamber Efendimiz (a.s.m.) zamanında olsaydı, o (a.s.m.) nasıl davranırdı?

Tıpkı yukarıdaki örneğin bir benzerini, Peygamber Efendimiz (a.s.m.) zamanında da görüyoruz:[\[2\]](#)

Bir gün ezan okunurken, bir grup çocuk okunan ezanı hafife alıyor ve müezzine dalga geçiyordu. Peygamber Efendimiz (a.s.m.) çocukların bu halini gördü. Çocukları yanına çağırdı. Okunan ezanla kimin dalga geçtiğini sordu. Çocuklar içlerinden birini gösterdi.

Efendimiz (a.s.m.) o çocuğa döndü ve çocuğun sesinin ne kadar da güzel olduğunu söyledi ve ardından çocuğa ezan okumasını buyurdu. Çocuk, ezan okumasını bilmiyordu. Mahcup oldu. Utandı. Efendimiz (a.s.m.) çocuğa tebessüm etti, önce kendisi ezan okudu ve sonra çocuğa dönerek: “Hadi, tekrar et!” buyurdu.

Çocuk duyduğu kadarı ile ezan okudu. Bunun üzerine ise Peygamber Efendimiz (a.s.m.) çocuğa bir kese para verdi. Kendisinin cezalandırılacağını bekleyen çocuk, mükâfatla karşılaşmanın şokunu üzerinden atmadan, Efendimiz o mübarek elini çocuğun alnına koydu ve saçlarını okşadı. Sonra elini çocuğun göğsüne getirdi ve ona “Allah seni mübarek kılsın, Allah sana bereket yağdırsın” diyerek dua etti.

Çocuk, o ana kadar ürküp korktuğu Kâinatın Sultanına karşı içten bir sevgi duymaya başladı. Biraz önce çirkin bir davranışla Peygamber Efendimizin (a.s.m.) huzuruna gelen bu çocuk, saf yüreği ile Efendimize, “Beni Mekke’ye müezzine olarak tayin eder misiniz?” diye sordu. Peygamber Efendimiz de bu soru karşısında tebessüm ederek, çocuğun bu isteğini geri çevirmedi. Bu olayı pedagoji perspektifinden analiz edecek olursak:

Öncelikle Müslümanların mukaddes olarak kabul ettiği bir değeri hafife alan, dalga geçen bir çocuk var. Tıpkı kendi evimizde okunan ezan ile dalga geçen çocuğunuz gibi. Bakın bakalım bu suç karşısında Peygamber Efendimiz (a.s.m.) nasıl davranıyor?

(1) Peygamber Efendimiz (a.s.m.) az önce ezanı hafife alan çocuğa, “Hadi, ezan oku!” diye bir iltifatta bulunuyor. Halbuki alışkanlığımız o ki, çocuğun bir suçu varsa, o suçu bir daha işlememesi için, o davranışı tekrarlamamasını tembih ederiz.

Halbuki Peygamber Efendimiz bunun aksine; “Hadi, ezan oku!” diye buyuruyor. Belki etraftaki herkes, çocuğun çirkin davranışına dikkat ettiği halde, Peygamber Efendimiz, çocuğun güzel sesine dikkat ediyor. Böylesi bir davranış, çocuk terbiyesinin en önemli kısmına işaret eder, ki biz buna “Çocuğun kabiliyetlerini görebilme” ya da “Pozitif çocuk terbiyesi” diyoruz. Halbuki ceza, çocuğun kabiliyetlerini körelttiği gibi, negatif bir terbiye usulüdür.

(2) Peygamber Efendimiz çocuk ezan okuduktan sonra, ona bir kese içinde para ikram ediyor. Halbuki o an karşısında duran çocuk, suçlu bir kişi olmasına rağmen Efendimiz bu çocuğa bir kese para veriyor, ki bu muamele çocuğu olduğu hali ile kabullenmektir. Nedense günümüzde, çocuğu olduğu ‘hali ile

kabullenme'ye yanaşmıyoruz. Belki de çocuk bu davranışı bir kere daha tekrar eder diye korkuyoruz. Zaten bu anlamsız korkularımız değil midir ki, çocuk terbiyesinde, kaşları çatık bir anne-baba rolü oynamak zorunda olduğumuzu hissettiren!

(3) Peygamber Efendimiz, daha sonra çocuğun saçlarını okşuyor. Saç okşamak da kişiye 'emniyet ve güven' duygusu yaşatır. Kabahat işlemiş olan bir çocuğun böylesi bir kabul görmürlük ve emniyet hissi ile karşılaşması, onda vicdanî duyguların derince uyanmasına neden olur; ki çocuk terbiyesinin özü de zaten budur. Çocuk, vicdanını duyabildiği kadar duygusal gelişimini tamamlar.

(4) Peygamber Efendimiz ardından; "Allah, seni mübarek kılsın, Allah sana bereket yağdırsın" diyerek dua ediyor. Efendimiz bu davranışı ile de çocuğun vicdanına hitap ediyor ve bir kere daha çocuğa 'emniyet ve güven' hissi yaşatıyor.

(5) Efendimiz daha sonra çocuğu Mekke'ye müezzin olarak tayin ediyor, ki böyle bir paye herkesin gıpta ile bakacağı bir makamdır. Efendimiz suç işlemiş bir çocuğa karşı çok cömertçe davranıyor ve olduğu haliyle, böyle kabullenişle çocuğun az önceki 'duyarsızca' davranışı eriyip gidiyor.

İşte size Peygamber Efendimizin suçlu bir çocuğa yaklaşım tarzı!

Efendimiz bu çocuğa ne kaşlarını çatarak, ne parmağını sallayarak, ne de "Bir daha böyle yaparsan sana şöyle şöyle yaparım" diye tehdit ederek yaklaşıyor. Aksine çocuğun vicdanına giden bütün kanalları kirden temizler gibi, çocuğu insan olma değerliliğinin sağanak yağmuruna tutuyor.

Peygamber Efendimizin terbiye usulünün, bu çocuk üzerindeki tesirine bakın ki, o günden sonra bu sahabî efendimiz saçlarını hiç kesmiyor. Yaşlılığına yakın bir dönemde ona: "Saçların böyle çok çirkin görünüyor, kes artık şu saçlarını ya Ebû Mahzûre!" denildiğinde, çok üzülüyor. Hatta "O saçlara kim dokundu siz bilmiyor musunuz?" diyerek sitemde bulunuyor. İşte size insan yetiştirme sanatı! İşte size çocuk terbiyesi!

Hadis ansiklopedilerini altüst edelim; Peygamber Efendimizin (a.s.m.) sünnetlerini tek tek ele alalım. Onun suç işleyen çocuklara karşı uyguladığı bir tek ceza şekline rastlarsak, o usulü hep birlikte çocuklarımıza uygulayalım. Ama yok!

Bunca yıldır bu konuda araştırma yapmış birisi olarak söyleyebilirim ki; Efendimizin hiçbir çocuğu ceza ile terbiye ettiğine rastlamadım. Suç ile mücadelede 'ceza' etkili bir yöntem olsaydı, Peygamber Efendimiz bir kez olsun çocukların kulağından çekmez miydi? Onlara en azından kaşlarını çatmaz mıydı?

Çatmazdı ve çatmadı da.

Çünkü ceza ile çocuk adam olmaz! Ceza ile adam olmuş çocuk da adam olmuş

ocuk sayılmaz. Bir ocuk ancak kendisini ‘olduğu hali’ ile kabul eden ve güven hissi yaşatan insanın yanında ‘insan olma’ üstünlüğünü elde eder, yoksa ceza aldıkça değil.

Evet, günümüzde biliyoruz ki, hayvan terbiyesinde bile acı çektirerek, ceza vererek terbiye etmek ‘hayvan hakları ihlali’ olarak görülürken, insan kendi çocuğuna nasıl olur da hayvanlara bile reva görülmeyen bir terbiye usulünü uygulamaya kalkar!

[2]. *Kütüb-i Sitte*, c. 16, s. 597; Bab: ‘Eznda terc.’

Çocuğun Anormal Davranışlarına Tepki Vermeyelim mi?

Çocuğun sergilediği anormal bir davranış karşısında, anne-babanın ani bir refleks ile ‘çocuğun davranışına’ tepki vermesine ‘Pedagojik tik’ diyoruz. Gösterilen bu tepki, bazen yüksek sesle bağırma, bazen çocuğa vurma, bazen de çocuğun canının yanmasına kadar uzayabilir.

Bir örnek vermek gerekirse; sıcak bir sobaya elini uzatan çocuğa annesinin “Aman oğlum/kızım elin yanacak!” diye bağırıp, eline vurması ‘pedagojik tik’tir. Annenin burada çocuğun eline vurmasındaki maksadı, çocuğunun canını yakmak değildir aslında, aksine biraz sonra eli yanacak olan çocuğu daha büyük bir tehlikeden korumaktır.

Her ne kadar dışarıdan bakan kişi, bu annenin çocuğunun eline vurduğunu ve çocuğunun canını yaktığını söylese; hatta çocuk eline vurulmuş olmanın acısı ile ağlasa da, bu anneye hiç kimse; “Çocuğuna neden haksızlık yaptın?” diyemez.

‘Pedagojik tik’ Ceza mıdır?

Çocuğunun elinin kızgın sobada yanmak üzere olduğunu gören bir annenin, çocuğunun eline vurup onu ateşten kurtarmasına pedagoji bilimi, annenin çocuğuna şiddet uyguladığı şeklinde bir yorumda bulunmaz. Böylesi bir annenin durumuna; “*Bu anne çocuğuna pedagojik bir tik uygulamıştır*” der.

Pedagojik tik, her ne kadar çocuğa bağırma, vurma ve can yakma şeklinde görülse ve içeriğinde her ne kadar şiddet unsurları barındırıyor gibi algılsa da, “Pedagojik tike çocuğa yönelik bir şiddettir” denilemez. ‘Pedagojik tik’e muhatap olan çocuk da, kendisine ceza verildiğini söyleyemez. Zira yukarıdaki örneğe bakacak olursak, annesi, çocuğunu ateşten korumak için eline vurmamış olsa, çocuğun eli sobada yanacaktır. Annelik şefkati, çocuğun düşeceği bu acıdan kurtarmak için bir ‘refleks’ halinde çocuğun eline vurmayı gerektirmiştir. Bu açıdan bakıldığında görülmektedir ki, pedagojik tik,—içerisinde şiddet unsuru barındırıyor muş gibi görülse de—bir şefkat davranışıdır.

Kendi çocuğuna pedagojik tik uygulayan anne-babanın niyeti, ‘çocuğa acı vermek’ ve verilen ‘o acı ile çocuğu terbiye etmek’ değildir. ‘Pedagojik tik’te ‘niyet,’ çocuğu, düşmek üzere olduğu tehlikeden bir şefkat refleksi ile uzaklaştırmaktır. Halbuki cezalarda ve özellikle, ‘şiddet içeren cezalar’da, ‘niyet,’ cezalandırılan kişiye, psikolojik, duygusal veya fiziksel baskı oluşturmaktır, acı vermek ve o acının tesiri ile kişiyi sergilediği kötü davranışından

uzaklaştırmaktır.

Bu izahlardan da çok rahat anlaşılacağı üzere, ‘pedagojik tik’te şefkat, cezada ‘şiddet’ vardır. Gerek ‘pedagojik tik’te, gerekse ‘şefkat tokadı’nda bir noktanın altını çizmek çok önemlidir. Yukarıda da izah edildiği gibi, ‘pedagojik tik’ ve ‘şefkat tokadı,’ ‘kişinin şahsına’ yönelik bir saldırı değil, ‘o an yapılmakta olan davranışa olan bir refleks davranıştır. Bilinçli ve planlı değildir. Eli yanmakta olan çocuğun annesinin, çocuğun eline vurmasındaki maksat, çocuğun kişiliğine saldırmak değil, ateş yakıcı olduğu için, ateşten korumak içindir. Çocuğun o an yanlış bir davranış içinde bulunduğu içindir, yoksa çocuk kötü olduğu için anne çocuğunun eline vurmuş değildir.

‘Pedagojik tik,’ ‘çocuk kötü’ olduğundan dolayı değil, ‘davranış kötü’ olduğundandır. Şefkat tokadı da ‘insanın kötü’ olmasından değil, yapılmakta olan ‘davranışın kötü’ olmasındandır.

‘Pedagojik tik’ Ne Zaman Cezaya Dönüşür?

Yukarıdaki örnekte, eli sobada yanmak üzere olan çocuğun annesinin tepkisi, çocuğun davranışına değil de çocuğun ‘kendisine,’ çocuğun ‘şahsına’ veya ‘kişiliğine’ yönelecek olsa, artık buna ‘pedagojik tik’ denemez.

Yani elini ateşe doğru uzatan çocuğun annesi, çocuğuna “Bıktım artık senden, kaç kere söyleyeceğim sana orada elin yanar” diyerek çocuğun eline vursa, annenin bu davranışı ‘şiddet’ veya ‘ceza’ adını almaktadır. Çünkü annenin hedefinde artık çocuğun ‘davranışı’ değil, çocuğun ‘kişiliği’ ve ‘ben’liğine bir saldırı yatmaktadır. Annenin bu davranışı, artık ‘şefkat’ noktasından çıkmış, ‘şiddet’e dönüşmüştür. İşte bu hassas nokta, ‘pedagojik tik’ ve ‘ceza’ arasındaki farkı ortaya çıkartmaktadır.

Dışarıdan baktığımızda, her iki anne de eli yanan çocuğunu, ateşten kurtarmak için çocuğunun eline vuruyor olsa da, pedagojik açıdan bu iki annenin durumları birbirinden farklıdır.

Davranış Analizinde ‘Niyet’ Farklılığı; Şefkat-Şiddet Dengesi

“Ameller niyetlere göredir”[3] hadis-i şerifinde olduğu gibi, pedagoji bilimi de davranışları analiz ederken, ‘niyetlere’ oldukça önem verir. Hiçbir psikolog veya pedagog, sergilenen bir davranış analiz ederken niyetleri sorgulamadan doğruya ulaşamaz.

Sadece olaya bakarak perde arkasındaki niyetleri ihmal etmek; varılacak sonucun da yanlış olma ihtimalini beraberinde getirir. Ancak bu durumda karşımıza oldukça zor bir soru çıkmaktadır. Peki, biz insanın niyetini nasıl

anlayacağız? Dışarıdan bakıldığında niyeti şefkat olan anne de; niyeti şiddet olan anne de çocuğunun eline vurduğuna göre, insanın içine mi gireceğiz de “Bu anne çocuğuna şiddet uyguluyor” diyeceğiz?

İşte bu kritik sorunun cevabı, ‘annenin vicdan azabı’nda gizlidir. Çocuğunun eline şefkatle vurup onu tehlikeden alıkoyan bir anne daha sonra vicdan azabı ile çocuğuna sarılır, öper ve koklar. Hatta ona uğrattığı zararı şefkat hissi ile ‘farkında olmadan’ giderir. Çocuk böylesi bir durumda şiddet mağduru olmaz. Ancak niyeti baştan şiddet olan anne ise çocuğunun eline vurduktan sonra ‘söylenmelere,’ ‘kızmalara,’ ‘bağırmalara,’ ‘şiddet gösterilerine’ devam eder. “Ben sana kaç kere dedim. Sen beni hiç dinlemiyorsun. Böyle giderse senin başın hep belaya girecek” diye sözel şiddete de devam eder.

[3]. Buhârî, İmân, 41; Müslim, İmâret, 155.

Şefkat-Şiddet Dengesi

Vicdanı ölmemiş hiçbir anne-baba, ‘bilinçli’ olarak çocuklarına karşı şiddet kullanmaz. Ama yapılan araştırmalar gösteriyor ki, çocuk terbiyesinde en çok başvurulan yöntem, yine de ‘şiddet’tir. “Şiddet nedir?” diye analiz edecek olursak görüyoruz ki, şiddet, cezanın ikiz kardeşidir. Birbirlerine o kadar benzerler ki, şiddet ile cezayı ayırt etmek için ya konunun uzmanı olmak, ya da çok bilinçli bir anne-baba olmak gerekir.

Burada ‘bilinçli’ kelimesinin özellikle altını çizmekte fayda var. Zira anne-babalar, çoğu defa çocuklarına karşı davranışlarının ‘şiddet’ içerdiğini fark edememekte, çocuklarına duydukları sevgi ve şefkatten dolayı, kullandıkları yöntemleri daha çok ‘şiddet’ değil, ‘ceza’ olarak tarif etmektedirler. Ve çocuklarına uyguladıkları şiddet ve cezalarda kendi vicdanlarının sesini susturabilmek için birtakım bahanelerin ardına gizlenmektedirler.

Çocuğa verilen ceza ya da uygulanan şiddet karşısında anne-baba vicdanî birtakım bahaneler üretemezse, çocuklarına yaptıkları eziyetten dolayı vicdan azabı duyacaktır. İşte bu vicdanî rahatsızlığı yaşamamak için, anne-babalar—çoğu defa bilinçdışı olarak—kendilerini avutmak için birtakım gerekçelerin arkasına sığınır.

Çocuklarına şiddet uygulayan veya ceza ile çocuklarını terbiye edeceklerini düşünen anne-babaların bahanelerine bakılırsa, bunların çoğunda “Çocuğumun iyiliği için” ifadesinin kullanıldığını görmekteyiz. Bir başka deyişle, “Çocuğuna neden şiddet ya da ceza uyguluyorsun?” sorusuna birçok anne-baba, onları çok sevdiklerini, onların gelecekte yanlış yollara gitmelerini istemediklerini belirterek, bu şekilde davrandıklarını izah etmeye çalışmaktadır. Yani, çocuklarına duydukları aşırı sevgi ve şefkat, bir süre sonra çocuğa yönelik şiddete dönüşebilmektedir.

Şiddet ve Ceza ile Çocuk Terbiye Etmeye Çalışanların Bahaneleri

Çocuğunu cezalar ile terbiye etmeye çalışan bir anne-baba, kendi vicdanını birtakım bahanelerle susturmaya çalışır. Örneğin, bayılıncaya kadar çocuğunu döven bir anne-babaya, “Neden bu çocuğu bu kadar dövdün?” diye sorsanız, alacağınız cevap, hemen hemen her zaman aynıdır: “Bir daha yanlış yapmasın diye dövdüm!”

Peki, bu cevap ne kadar doğrudur? İşlediği bir suç karşısında dayak yiyerek terbiye edilmeye çalışılan bir çocuk, sağlıklı bir çocuk olabilir mi?

Anne-babaların çocuklarına ceza verirken ya da onlara şiddet uygularken kendi

vicdanlarını nasıl teselli etmeye çalıştıklarına, vicdanlarının sesini nasıl susturmaya çabaladıklarına bir göz atalım:

“Biz de çocukken çok dayak yedik, cezalar aldık, ne olacak ki yani?”

Çocuklarına karşı şiddet içerikli cezalar veren anne-babaların en başta kullandıkları bahane, çocukluk dönemlerinde kendilerine uygulanan şiddeti örnek göstermeleridir. Çoğu defa, “Eğer şiddet uygulanan çocuklarda anormallik olsaydı, biz çocukluğumuzda daha çok dayak yedik, daha aşırı cezalar aldık, biz niye anormal değiliz o zaman?” diyerek kendilerini savunmaya ve vicdanlarını rahatlatmaya çalışmaktadırlar.

Halbuki böyle bir savunma yanlışır, mantık dışıdır. Kendisi çocukluk yıllarında dayak yiyerek büyüyen anne-babalar, kendi çocuklarına şiddet uygulamaktadırlar da farkında değildirler. Geçmişte ceza ve şiddet ortamında büyüdükleri için, bugün kendileri de kendi çocuklarına karşı şiddet uygulamaktadırlar. İşte cezanın asıl yıkıcı tarafı budur; *‘ceza alan, ceza vermeyi öğrenir.’*

“Biz de ceza alarak büyüdük” bahanesine sığınan anne-babalar, kendi çocukluk döneminde şiddeti tatmamış olsalardı, muhtemel ki, bir çocuğa şiddet uygulayan birisi ile karşılaştıklarında, böylesi birine ‘normal’ biri olarak bakmayacaklardı. Halbuki kendi çocukluklarında şiddet yaşadıkları için, *‘şiddeti uygulamak onlara gayet tabî ve çocuk terbiyesinde olması gereken bir yöntemmiş’* gibi gelmektedir. Böylece hataya düşmektedirler.

Evet, şiddetin en önemli özelliği ‘trans-jenerasyon’[\[4\]](#) olmasıdır. Yani şiddet, bir önceki nesilden bir sonraki nesile aktarılarak nesilden nesile bulaşıcı bir hastalık gibi devam eder, gider.

Bu itibarla bakıldığında, çocukluk yıllarında devamlı ceza ve şiddetle büyümüş bir kişi, kendisi çocuk sahibi olduğunda, kendi anne-babasından gördüğü şiddeti kendi çocuğuna uygulayacaktır. Nesilden nesile aktarılarak giden bu şiddet kısır döngüsü, bir nesilde durmazsa, böylesi bir nesilden dünyaya gelen torunların ve onların torunlarının da anne-baba olduklarında çocuklarına (ve çevrelerine) karşı şiddet uygulayacakları kesindir.

“Buna ‘dayak’ diyerek abartmamak gerek, çok acıtmayacak kadar hafif ve etli yerlerine vuruyorum. Ceza verirken acı vermemeye özellikle dikkat ediyorum...”

Fiziksel ceza veya şiddetin oluşturduğu tahribatın büyüğü, çocuğun fiziğinde değildir ki, çocuğa fiziksel ceza verildiğinde canının çok acımadığı bahanesine sarılınsın. Fiziksel ceza ve şiddetin asıl tahribatı, duygularda oluşur. Böyle bir durumda çocuğun izzet ve gururu zedelenir. İster çocuk el tersi ile kenara itilmiş olsun, ister acıtmayacak kadar etli yerlerine vurulmuş olsun yahut da çocuk acımasızca tekme-tokat dövülecek olsun.

Bütün bunlara maruz kalan çocuğun, asıl tahrip olan bölgesi, ‘iç dünyası’dır.

Çocuğun vicdanının tahrip olmasıdır.

Çocuğun izzet ve gururunun kırılmasıdır.

Çocuğun kendini kişiliksiz hissetmesidir.

Şiddete maruz kalan çocuklar, çoğu defa canları yandığı için değil, iç dünyaları bu şekilde tahrip olduğu için ağlarlar ve izzetlerini korumak için daha çok hırçınlaşırlar. Daha çok hırçınlaşan çocuk, daha çok ceza alır ve bu kısır döngü de böylece devam eder, gider...

Çocuğun maruz kaldığı böylesi bir ceza veya şiddetin, çocuğun duygularında oluşturacağı yıkımı anlayabilmek için, karı-koca arasındaki aynı türdeki şiddetle kıyas yapmakta fayda vardır. Düşünün ki, eşine karşı şiddet uygulayan bir koca, eşine dönse, “‘Dayak yedim’ diyerek ne abartıyorsun? Ben, senin canının yanmayacağı etli yerlerine vuruyorum. Ağlayıp sızlayarak olayı abartma!” dese, ne kadar zavallı duruma düşer değil mi?

İşte bu örnekte olduğu gibi, çocuğuna karşı uyguladığı şiddetin ve fiziksel cezanın acısını çocuğun bedeninde yaşayacağını düşünmek de o derece yanıltıcıdır. *Ceza alan çocuğun asıl yıkımı ruhundadır!*

“Gücümü böyle göstermezsem, yarın yanlış şeyler yapabilir!”

Anne-babalar, bazen çocuklarına duydukları sevgide o kadar ileri giderler ki, ya çocuklarının her an yanlış düşeceğinin endişesi ile ya da çocukları üzerinde kurdukları hâkimiyetin yavaş yavaş ellerinden kaçtığı düşüncesi ile hırçınlaşabilir ve çocuklarına karşı şiddete başvurabilirler. Bu düşüncede olan anne-babaların bahanesi “Gücümü böyle göstermezsem, yarın yanlış yola girebilir”dir.

Ancak bu şekilde düşünmek de gerçekçi değildir! Çünkü insanları yanlış ve anormal davranıştan alıkoyan şey, karşıdakinin gücünden korkması değil, kendi vicdanının rahatsız olmasıdır. Örneğin, hırsızlar her zaman polisten korkar ve kaçarak. Fakat şimdiye kadar hiçbir polisiye tedbir, hırsızı yapacağı hırsızlıktan vazgeçirmemiştir. Polis ne kadar tedbir alırsa, hırsızlar o kadar farklı yöntemler geliştirirler. Çünkü yanlış davranışın düzeltilmesinde güç kullanmak ve şiddet uygulamak çözüm değildir. Bir çocuğun davranışını değiştirmesi, ancak o çocuğun vicdanına hitap edilmesi ile mümkün olur, yoksa güç gösterisi ile olmaz.

O yüzden anne-babaların; “Çocuğa gücümü göstermezsem yanlış şeyler yapabilir” düşüncesi yanlıştır. Çocuk eğer korkacaksa, anne-babasının şerrinden değil, kendi vicdanından korkmalıdır.

“Annem-babam da bana dayak atardı, ama onlar kötü insan değillerdi...”

Bir çocuk için en ağır duygu, anne-babasını suçlu olarak görmektir. Bu çocukluk yıllarında da böyledir, kendisi yetişip anne-baba olmuş biri için de böyledir. Kişinin kendi anne-babasını ‘kötü insan’ olarak görmesi kadar çocuğa

ağır gelebilecek duygu çok nadirdir.

Çocukluk döneminde anne-babasından şiddet içerikli cezalar almış birisi, her ne kadar anne-babasının kendisini dövdüğünü, ağır cezalar verdiğini itiraf etse de, konuşmasının devamını ‘ama’ ile sürdürerek vicdanını rahatlatmaya çalışır:

“Evet, küçükken annem-babam beni çok dövüyordu, ‘ama’ ben de çok yaramazdım, canım.”

Böylesi bir anne-babaya, şiddetin kötü bir davranış biçimi olduğu ve bir annenin çocuğuna şiddet uygulamaması gerektiği söylendiğinde,—vicdanında kendi anne-babasını yargılamamak için—şiddetin kötü bir şey olmadığını, hatta bazen gerekli olduğunu savunacaktır.

Kendi çocukluğunda şiddet görmüş biri, eğer “Evet, şiddet kötü bir davranıştır” diyecek olsa, vicdanında kendi anne-babasını da suçlu ilan edeceğinden dolayı, ceza ve şiddetin ‘anormal’ bir davranış olduğunu kabullenmekte zorluk çekecektir. Ancak, burada unutulmaması gereken ince ayrıntı şudur ki; şiddet ve ceza ile çocuğunu terbiye etmek isteyen kişi, kötü niyetli olmayabilir; fakat ‘şiddetin kendisi’ kötüdür, yanlıştır.

“Her şeye rağmen ben çocuğumu seviyorum...”

Şiddet uygulayan anne-babanın en çok sığındığı bahanelerden biri de, “Ne kadar çocuğuma vurursam vurayım, ne kadar ceza verirsem vereyim, o benim canımdır. Ben çocuğumu çok seviyorum” bahanesidir.

“Ben her şeye rağmen çocuğumu seviyorum” ifadesi, mantıklı bir bahane değildir. Çünkü şiddete maruz kalan kişi, çocuğun kendisidir, anne-baba değildir ki, “Ama ben hâlâ çocuğumu seviyorum” diye bir şey söylensin. Bu durumda söz hakkı çocuğundur. Çocuğa sormak gerek, “Her şeye rağmen anne-babanı seviyor musun?” diye. Cezayı alan kişi çocuk olduğu halde cezayı uygulayan kişinin “Her şeye rağmen çocuğumu seviyorum” demesi, ciddi bir mantık hatasıdır.

Aynı durumu şöyle düşünebiliriz. Bir erkek, eşine karşı şiddet uygulasa ve sonra kendisine “Neden böyle bir şey yapıyorsun ayıp değil mi?” diye soranlara da “Olsun, ben her şeye rağmen eşimi seviyorum” dese, bu söz ne kadar mantıklı bir söz olur?

“Bir ben değilim ki, herkes çocuğuna ceza veriyor, yanlış olsa kimse vermez!”

Bir anne-baba, “Nasıl olsa herkes yapıyor bunu” gerekçesine sığınarak çocuğuna karşı şiddet uyguluyorsa, böyle bir düşünce çok yanlıştır. Zaten günümüz toplumlarının en büyük problemi, şiddet değil midir? Etrafımıza her bakışımızda bizi hayattan bıktıran şey, insanların acımasızca birbirlerine karşı uyguladıkları şiddet değil midir?

Siz çocuğunuza karşı biraz şiddet uyguluyorsunuz. Bir başkası daha çok. Diğer bir başkası da daha fazla... Ama üzerinde şiddet uygulanan bu çocuklar değil

midir yarınki toplumu yaşanmaz hale getirenler? Ya da bugünkü toplumu yaşanmaz hale getirenler de dünkü şiddet altında büyümüş çocuklar değil midir?

Bütün bunların karşılığında, ortalığı şiddet alanına çeviren birisi, “Bir ben değilim ki, herkes yapıyor, yanlış olsa kimse bunu yapmaz” dese ne kadar doğru olur? Tıpkı bunun gibi, çocuğunu şiddet içerikli cezalarla terbiye etmeye çalışan bir anne-babanın başkalarının yanlışından destek alarak, “Yanlış olsa kimse yapmaz” demesi doğru değildir.

“İstesem ceza vermeden de çocuğumu yetiştirebilirim!”

Birçok uzmanın gözlemlerinden elde edilen sonuç ortada. Şiddet, öyle sanıldığı kadar kolay vazgeçilebilecek bir alışkanlık değildir.

Şiddet uygulayan anne-babalar, uyguladıkları şiddete son vermek istediklerinde, işte o an gerçeklerle yüz yüze gelmektedirler. Ceza ve şiddetle çocuğu terbiye etmeye çalışan bir anne-babanın kazandığı alışkanlığı terk etmesi, öyle sanıldığı kadar kolay değildir. Ceza ve şiddet kullanmaya alışmış anne-babalar, bu alışkanlıklarından vazgeçmeye çalıştıklarında, acziyete düştüklerini hissetmektedirler. Ceza silahı elinden alınan anne-babalar, ortada çaresizce kalakalmaktadırlar.

Şiddete alışmış bir anne-babanın “İstemesem ceza vermeden de çocuğumu yetiştirebilirim” düşüncesi, ceza vermeye alışmış bir anne-baba için gerçekçi değildir. Böyle bir anne-babanın, uzman yardımı almadıkça yahut çok ciddi bir bilinç sergilemedikçe kullandığı ceza yöntemlerinden vazgeçmesi kolay olmayacaktır.

“Birçok uzman cezayı bir terbiye metodu olarak tavsiye ediyor.”

Evet, ne yazık ki, birçok uzman şiddeti kınadığı ve şiddet ortamından uzak durulmasını tavsiye ettiği halde, cezaya sıcak bakabilmektedir. Halbuki ceza, şiddetin ilk basamağıdır.

Çocuk terbiyesinde ‘materyalist’ metotlar üzerinde yoğunlaşan psikolog ve pedagoglar, çocuk terbiyesinde cezanın olması gerektiğini savunmaktadırlar. Çünkü materyalist düşünceye göre, “Hayvanlar ile insanlar aynı nesilden gelmektedir. Hayvanlar üzerinde ceza, olumlu etkiler oluşturunca ve hayvanların davranışlarını değiştirmede ceza bir metot ise, o halde insanlar üzerinde de bu metotlar uygulanabilir.”

Evet, hayvanlar üzerinde yapılan deneyler gösteriyor ki, ceza ile hayvan terbiyesi trajiktir. Aç bırakılan bir köpek, bir küçük kemik parçası için taklalar atmakta, kırbaç yiyen at daha hızlı koşmak için çaba sarf etmektedir. Ancak, hayvanların ceza korkusu ile istenilen davranışa yönlenebilir olması, insanların da ceza korkusu ile istenilen davranışı sergileyeceği anlamına gelmez. Zira insan, hayvanlardan farklı olarak *akıl*, *vicdan*, *kalp*, *gurur* gibi özellikler taşımaktadır, ki insana uygulanacak cezalar ve şiddetler, insanın bu dünyasını rencide

etmektedir.

Dolayısıyla, materyalist felsefe ile çocuk terbiyesi yorumları yapıldığında, çocukların ceza alarak ‘adam’ olacağını savunan birtakım uzmanlar bulunuyor olsa da,—daha önce ifade edildiği gibi—birtakım uzmanlar da, “İnsan vicdanı kabul etmedikçe, davranış değişikliği olamaz” ilkesini savundukları için ‘ceza’ yerine ‘vicdan’ terbiyesini tavsiye etmektedirler.

“Annesi-babası değil miyim; hem döverim, hem severim!”

Anne-baba olmanın verdiği sahiplenme hissi, çocuğa karşı kullanılacak şiddet ve cezayı, bazen anlamsız bir şekilde körüklemektedir. Birçok anne-baba, çocuklarına şiddet uyguladıklarında “Ben annesiyim/babasıyım; hem severim, hem döverim, kime ne!” diye etrafa karşı kendini savunmaktadır. Çünkü anne-babalar kendi duygularından emindir. Çocuğunu canı pahasına sevdiğinden emindir. Böyle bir duygu ile sevdiği çocuğuna karşı ‘sahiplenme’ hissi, zaten çok tabiidir. Ancak tabii olmayan şey, bu kadar sahip çıktığın bir şeye aynı zamanda şiddet uygulama özgürlüğünün bulunduğunu düşünmektir.

Çocuklar, anne-babasının ‘çocuklarıdır;’ onların köleleri değildir. Her ne kadar anne-baba, kendi sevgisinden emin olsa da, çocuğuna köle muamelesi değil, bir insan muamelesi yapmalıdır. İnsan muamelesi de dövülmeyi değil, sevilip saygı duyulmayı beraberinde getirir.

“Eğer çocuk dövmek yanlış bir şey olsa idi, Peygamber Efendimiz (a.s.m.) namaz kılmayan çocuklara ‘vurun’ demezdi?”

Birçok ebeveyn, çocuklarını dövme gerekçesi olarak Peygamber Efendimizin bir hadis-i şerifini dayanak göstermektedir. Bu hadis-i şerif; “7 yaşında çocuğa namazı öğretin. 10 yaşına geldiğinde kılmazsa, dövün(?)”[5] şeklinde Türkçeye çevrilmiş olan hadistir. Bu hadiste geçen ‘dövün’ kelimesi birçok ebeveynin “Demek ki çocuklar dövülebiliyormuş” diye bir yorumda bulunarak, çocuğun yanlış yaptığı diğer konularda da ‘dövmek’ veya ‘cezalandırmak’taki gerekçesini oluşturuyor.

Aslında bu hadisin namaz kılmayan çocuklara uygulanacak yaptırımının gerçekten dövmek olup olmadığına değinmeden önce, bir başka noktaya dikkat çekmekte fayda var. Zira burada bir davranışın öğrenilebilmesi için kullanılan zaman dilimi oldukça dikkat çekicidir. Bir çocuğun namaz kılma eğitiminin süresi üç yıl olarak ifade buyruluyor. Halbuki günümüz yanılgısı o ki, çocuğa öğrettiğimiz bir davranışın hemen ertesi gün oluşması bekleniyor ve ertesi gün o davranışı çocukta göremeyen ebeveynler hayal kırıklığına uğruyor.

Ders çalışma, odalarını ve eşyalarını tertip ve düzen içinde bulundurma veya kitap okuma becerisi gibi davranışları birkaç gün, hafta veya ay içinde edinememiş çocuklar, maalesef anne babalarının hışmına uğruyor ve her evin içinde “Ben sana kaç kere söyleyeceğim daha!” diye başlayan cümlelerle,

çocuğun edineceği bu kazanım, daha eğitim süreci içinde yıkıcılığa dönüşüyor.

Namaz kılma gibi dinen en önemli olan bir davranışın edinilmesinde bile hiç aceleci davranmayı tavsiye etmeyen Peygamber Efendimizin, bunun için üç yıl gibi bir süre verdiğini görüyoruz. Dolayısıyla böylesi hayatî öneme sahip bir davranışta bile acele edilmemesi ve bir davranışın oluşmasında aceleci davranılmaması, ebeveynlerin geniş olmaya davet edilmesi belki de bu hadisin en önemli öğretilerinden biridir.

Diğer hususa; yani çocuğun 10 yaşına geldiğinde namaz kılmaması halinde dövülmesi konusuna gelince, bu mevzuuyla ilgili bilimsel bir çalışma yapmış olan hadis bilimi uzmanı Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Ali Akyüz, bu hadiste geçen kelimenin ‘dövmek’ anlamına gelmediğini ifade etmektedir. Yazdığı makale Arap ülkeleri de dâhil olmak üzere dünyada birçok bölgede bilimsel bir çalışma olarak yayınlanmış ve herhangi bir itiraz gelmemiştir. Biz de sonuç kısmını burada verelim:

“(…)

Hadisteki ikinci fıkranın belirleyici fiili ‘D-R-B’ fiili mazi-sülasisinden üretilmiş olan ‘FA’DRİBÛ’ emir kipiyle zikredilen fiildir. Arap dilinde yaygın biçimde kullanılan ve ‘dövmek’ manasına gelen bu kelime, daha başka pek çok anlamı olan fiillerin başında gelmektedir.

Her fiilde olduğu gibi bu fiile de cümle içinde kullanıldığı edata göre farklı anlamlar yüklendiği gözden ırak edilmemesi gereken hayati öneme sahip bir mevzudur.

(…) Yaptığımız araştırmaya göre hadisin ikinci fıkrasında yer alan ‘FA’DRİBÛ’ fiili istisnasız bütün kaynaklarda ‘ALÂ’ harf-i ceri, yani ‘ALÂ’ edatı ile kullanılmaktadır. Bu kullanım oldukça önemli ve sonuç bakımından da fevkalade etkilidir. Sözkonusu kelimenin başka harfi cer ve edatlarla anlamı çok değişmektedir. Mesela; ‘D-R-B’-‘AN,’ ‘D-R-B’-‘MİN,’ ‘D-R-B’-‘Lİ,’ ‘D-R-B’-‘FÎ,’ ‘D-R-B’-‘MESELEN’ vs. kullanımların hiçbirinde dövmek anlamı sözkonusu değildir.

‘Dövmek’ anlamı yüklenmek istendiğinde daha çok yalın biçimde veya ‘ba’ edatıyla kullanılan bu kelime, ‘ALÂ’ edatıyla dövmek manasında değil, ‘sıkıştırmak,’ ‘zorlamak,’ ‘yaptırmak,’ ‘kuşatmak,’ ‘empoze etmek,’ ‘mecbur etmek,’ ‘sorumlu ve yükümlü tutmak’ vs. anlamlarına gelmektedir. Klasik ve çağdaş hiçbir sözlük müellifi bu kelimeye böyle bir anlam, yani ‘dövmek’ anlamı vermemektedir.”

Belki ağır ve bilimsel bir dili olduğu için, özetlemek gerekirse, Prof. Dr. Ali Akyüz, bu hadisin son kısmında geçen “(...) 10 yaşına gelince, kılmıyorsa dövün” tercümesinin doğru olmadığını ifade ediyor. Bu hadisin doğru tercümesinin “Çocuğunuz 7 yaşına gelince namazı öğretin, 10 yaşına gelince sorumlu tutun, yükümlü tutun” olduğunu bilimsel bir makale ile yayına sunuyor.

[6]

“Eğer eğitimde ceza yanlış bir şey olsa idi, Allah o zaman neden insanlara cehennemden ve cennet ile ödüllendirilmekten bahsediyor?”

Birçok ebeveyn çocukların ceza almaması gerektiği ifade edildiğinde, ama Allah da insanları cezalandırıyor, diye itiraz ediyor ve çocuklarını cezalandırmanın gerekçesi olarak cehennemden bahsediyor.

Halbuki Allah cehennemi çocukların terbiyesi konusunda sunmuyor. Cehennemin yetişkinin yanlış davranışlarının bir sonucu olduğundan bahsediyor. Daha da ötesinde; çocuklar hangi suçu işlerse işlesin, hangi kusur içinde bulunursa bulunsun fark etmez; onların cennete koşulsuz ve hesapsız olarak gireceğini haber veriyor. Madem böyle, Allah’ın yetişkinlerin davranışlarının karşılığı olarak gösterdiği bir duruma, çocukları dâhil etmek insafa sığmaz.

Kaldı ki, yetişkinlere yaptıkları yanlış fiilden dolayı ceza verilmez demiyoruz; aksine, her türlü bilinci açık olan yetişkinin yanlış davranışlarının karşılığı olarak cezalandırılması tabii ki gerekir. Burada bahsettiğimiz şey, kişilik oluşum sürecini henüz tamamlamamış ve iradesi henüz olmayan, bilinci tam yerleşmemiş olan çocukların cezalandırılmasının doğru olmadığıdır. Bunu Allah’ın çocukları asla cezalandırmayacağını ifade edip, onları garanti altında tutmasında da görüyoruz.

Aslında ebeveynlerin çocuklara ceza verme davranışını dinî gerekçelere dayandırması, kendilerinin cezasız ve mükâfatsız bir eğitimi bilememesinden ileri gelmektedir. Kendilerine uygulanan ceza prensiplerinin alışkanlığı ile çocuklarına yönelen ebeveynler bu alışkanlıklarına bahane olarak, dinin birtakım hususlarını farklı yorumlayabilmekteler. Halbuki Peygamber Efendimiz bu konuda çok net durmuş ve yaşamı boyunca hiçbir çocuğa kaşlarını dahi çatmamıştır. Dinin çocuk dövülmesine bir bahane olarak sunulması doğru olamaz!

[4]. Bir önceki nesilden bir sonraki nesile bilgi ve becerinin aktarılması; psikolojik kalıtım.

[5]. Ebû Dâvûd, Salât 26; Tirmizi, Salât 299.

[6]. Makalenin tamamı için bkz. “Çocuk ve Namaz,” s. 187.

Ceza Alan Çocuklarda Görülen Davranış Bozuklukları

Çocuk terbiyesine ait konularda yardım için başvurulmuş kitaplarda ve danışılan uzmanların birçoğunda sıkça ‘hayvanlar’ın nasıl terbiye edildiğinden bahsedilip, daha sonra bu örneklerin insanlar üzerinde nasıl uygulanacağı anlatılmaktadır. Zira birçok psikolog, pedagog ve davranış bilimci, insanlar ile hayvanların aynı soydan geldiğini iddia ettikleri için ‘hayvan terbiye etme usulleri’nin ‘insan terbiyesi’nde de kullanılmasında bir sakınca görmemektedir.

Bir süre önce, bir arkadaşım ile çocuk eğitimi konusunu konuşuyorduk. Arkadaşım, çocuk eğitimi ile ilgili katıldığı bir konferansta duyduklarını benimle paylaşıyordu. Konferansta ‘çocuk ve önyargı’ konusunda bir örnek verilmiş. Arkadaşın çocuk eğitimi ile ilgili katıldığı konferanstaki bu örnekte, köpekbalıklarının önyargılarından bahsedilmiş. Şöyle ki:

“Büyükçe bir akvaryum, ortadan cam bir bölme ile ikiye ayrılmış. Cam bölmenin bir yanına küçük köpekbalıkları konulmuş. Diğer bölmeye ise, köpekbalıklarının en lezzetli yediği bir başka cins balık bırakılmış. Aç köpekbalıkları, karşıdaki bölmede bulunan diğer balıkları gördüklerinde saldırıya geçmiş, ama nafiye. Hızla avına saldıran köpekbalıkları, ortadaki cam bölmeye çarpıp geri dönmüş. Bir süre kendi hallerinde yüzmeye devam eden köpekbalıkları, ikinci bir hamle daha yapıp yeniden karşı bölmede bulunan balıklara saldırıya geçmiş, ama yine bir hayal kırıklığı... Çünkü her defasında ortadaki cam bölme, köpekbalıklarının karşı taraftaki balıkların yanına geçişine mâni oluyormuş.

Köpekbalıkları, haftalarca bu şekilde cam bölmeye çarpıp geri dönmüş. Sonunda köpekbalıkları, diğer balıklara saldırmaktan vazgeçmiş. Tam da bu sırada köpekbalıklarını gözlemleyen davranış bilimi uzmanları, ortadaki cam bölmeyi kaldırmışlar. Cam bölmenin ortadan kaldırılması ile çok ilginç bir olay yaşanmış. Haftalarca karşı bölmede bulunan balıklara saldırmak için çırpınan köpekbalıkları, gayet aç oldukları halde ve diğer balıklar kendi yanlarına kadar yüzerek geldikleri halde, garip bir ‘önyargı’ ile o balıklara saldırmamış. Böylece köpekbalıklarında bir ‘önyargı’ oluşmuş.”

Örnek bu... Uzmanın, bu örnekten yola çıkarak vardığı sonuç ise şu:

“Anne-babalar çocuklarını terbiye ederken, koydukları yasaklardan hiçbir zaman taviz vermemelidirler. Çocuk, yasakları çiğnemek istedikçe, tıpkı köpekbalığının karşı tarafa geçmek isterken çarptığı cam bölmeye çarptığı gibi, sizin cezalarınıza çarpmalıdır. Böylece çocuklar, bir süre sonra—tıpkı

köpekbalıklarında olduğu gibi—çok istedikleri bir şeyi elde etmekten vazgeçeceklerdir.”

Bu örneği dinledikten sonra çok üzüldüm. Zira çocuklar, köpekbalığı mı ki, böylesi bir deneyin sonucu, insanlar üzerinde de tatbik edilsin?

İnsanda *akıl var, onur var, izzet var, kalp var, vicdan var...* Köpekbalıklarında olmayan kimbilir daha nice garip hisler var!.. Çocuk, bir şeyi istedikçe anne-baba ona ceza verecekmiş ve çocuk aldığı cezaların tesiri ile isteklerinden vazgeçecekmiş.

Tamam, belki çocuk, cezanın korkusu ile o an isteklerinden vazgeçse de; istekler, o çocuğun içinde, ölünceye kadar bir uhde olarak kalabilir. Eğer biz çocuğa sınırsız bir özgürlük tanır ve her istediğini yerine getirirsek, o halde çocuk sınırsızlığa alışmaz mı? Bir süre sonra istekleri yerine gelmediğinde anne-babasını zorlamaz mı?

Cevap, evet zorlar. Çünkü çocuğa ‘özgür bir ortam’ sunulması ve ceza verilmemesi onun sınırsız isteklerinin hizmetçisi olmak anlamına gelmez.

Çocuk, Anadolu Pedagojisi’nde ‘duyguda özgürlük davranışta disiplin’ prensibi çerçevesinde yaşama uyum sağlatılmalıdır. Buna göre çocuk, ilk dört yaş döneminde mümkün olduğunca kısıtlanmamalı, ona engeller oluşturulmamalı, yaşamı ve eşyayı tanımasına izin verilmelidir.

Bu dönemde eğer çocuk merak duygusu ile değil; ama yıkıcılık içinde etrafa zarar veriyorsa, böyle bir durumda anne değil; baba ‘kararlı’ duruşu ile çocuğun davranışına sınır çizmelidir. Ancak günümüz ailelerinde yanlış bir uygulama olarak genellikle ‘anneler’ sınır koyucu ve ‘otorite’ oluşturucu rol oynamakta oldukları için, çocuklar anneleri ile güvenli bağlanma sürecini maalesef yaşayamıyor, güven yokluğu içinde kaygıya kapılıyorlar.

Örneğin; bir çocuk gece geç saatte dondurma istiyor ise, bu durumda çocuğa bu isteğinden vazgeçirmek için ‘kızmak,’ ‘tehdit etmek’ gereksizdir. Buradaki doğru tavır sadece ‘kararlı’ bir duruş ile gece saatte dondurma yenilmeyeceğini çocuğa göstermek olacaktır. Ancak bu kararlılık baba tarafından sunulursa, çocuğun duygusal yoksunluğu en aza indirilmiş olur.

Kendi istekleri engellenen bir çocuğun ağlaması oldukça olağandır. Ancak böylesi bir ağıt genellikle ‘iktidar mücadelesi’ ve dediğini yaptırabilmek içindir. ‘Duygusal yoksunluk’ olmayan ağıtlar çocuğa zarar vermez. Bu nedenle çocuğun ‘iktidar mücadelesi’ne baba ‘kararlı’ duruşu ile karşı koyarsa, çocuk aşılamayacak olarak gördüğü babası karşısında iktidar mücadelesini bırakacaktır. Fakat çocuğun iktidar mücadelesinden yenik çıkması onda bir duygusal yoksunluk oluşturacağı için, çocuğun duygusal yoksunluğuna anne bir tesellici olarak yaklaşmalı. Kendi yanına gelen çocuğuna ‘babasının neden isteğini yerine getirmediği’ izah edilmelidir.

Çocuk kendisine engel oluşturan babasının kendisini sevmediği zannına kapılabileceği için anne çocuğu ile yapacağı o anki konuşmada “Baban seni çok seviyor unutma. O sadece bunun olabilecek bir istek olmadığı için böyle söyledi” demek suretiyle baba ile çocuk arasındaki köprülerin yıkılmasına anne engel olmalıdır.

Günümüz çocuk terbiyesi maalesef ceza prensipleri üzerine kurulu olduğu için bugünün çocukları, dünkü çocuklar kadar masum ve mütevazı değil!..

Anne-babasının isteğini yerine getirmeyen bir çocuğun devamlı ceza ve yasaklarla karşılaşması halinde, o çocuk, bir süre sonra—tıpkı bir köpekbalığı gibi—isteklerinden vaz mı geçer, yoksa aldığı cezaların yol açtığı ‘onur kırılması’ ile yeni yeni yanlış davranışlara mı meyleder?

(1) Ceza, Bir Başka Anormal Davranışı Tetikler

Ceza ile terbiye edilmeye çalışılan çocuklarda görülen en belirgin özellik, cezanın yeni bir davranış bozukluğuna yol açmasıdır. Ceza alan çocuk, her ne kadar kendisine yasaklanmış davranıştan o an için uzak dursa da, ceza almış olmanın verdiği bir tepki ile yeni bir anormal davranışa yönelir. Bu durum gayet insanîdir ve olması gereken bir durumdur. Çocuğun izzeti ve gururu kırılmamışsa, aldığı cezanın tesiri ile çocuk yanlış yapmaya (hatta bu sefer kasıtlı olarak yanlış yapmaya) devam eder.

Bir gün, bir okuyucumuzdan çok ilginç bir e-mail gelmişti. E-mailde bir anne, başından geçen olayı şöyle anlatıyordu:

“Ben, iki çocuk annesiyim. Büyük oğlum 7, küçük oğlum ise 4 yaşında. Benim problemim, büyük oğlumla idi. Oğlum, mahalledeki arkadaşlarından duyduğu çirkin söz ve küfürlü kelimeleri kullanmaya başladığında derdimiz başlamış oldu. Oğluma hangi cezayı verdimsem kâr etmedi. Çocuk uluorta herkesin içinde bu çirkin sözleri söylemeye devam etti. Sonunda sabrım taşıtı ve kendisini bu alışkanlıktan vazgeçirebilmek için, ne zaman küfretse ağzına çok acı bir biber sürmeye başladım.

Oğlum, ne kadar çırpınsa da yere yatırıyor, elini-kolunu tutuyor, onu ağlata ağlata ağzına acı biber sürüyordum. Çok kısa sürede sonuç aldım. Oğlum, bir süre sonra acı biberin verdiği korku ile küfretmeyi bıraktı. Ancak ilerleyen günlerde daha garip bir şey geldi başıma. Bir gün hanım arkadaşlarımı eve davet etmiştim. Sohbetler edilip çayların içildiği bir sırada 4 yaşındaki küçük oğlum, hanım arkadaşlarımın oturduğu koltukların karşısına geçerek, arkadaşlarıma ağza alınmayacak küfürler etmeye başladı. Hepimiz şok olduk.

O sırada ne yapacağımı şaşırdım, bütün arkadaşlarıma karşı rezil olduğumu hissettim. Misafirlerimi gönderdikten sonra hırsla çocukların odasına girdim.

Küçük oğlumun yakasından tutup ‘Neden böyle bir şey yaptın? Kimden öğrendin, bu çirkin kelimeleri?’ diye sordum.

Aldığım cevap, beni bir kez daha şok etti. Meğer büyük oğlum, ağzını biberle yakmaya başladığım için bana karşı içten içe bir hırs duymaya başlamış. Verdiğim cezanın korkusu ile artık bir daha küfretmeyi bırakmış, ama akşamları yatarken öğrendiği bütün küfürleri, küçük kardeşine fısıltı ile öğretmiş. Kardeşine, o gün “Hadi git, misafirlere bunları söyle” diyen de kendisiymiş. Şimdi anlıyorum ki; çocuklar, ceza ile terbiye edilmemeli...”

Bu olayda görüldüğü üzere, ceza alan çocuk, kendi gururunu koruyabilmek için bir başka anormal davranışa doğru yol alır. Kendisine ceza verene—annesine—tepki olarak, bildiği bütün küfürleri, dört yaşındaki kardeşine öğretmiş ve annesinin misafir kabul ettiği bir gün (güya) intikamını almıştır.

Her anne-baba ve eğitimci bilmelidir ki, ‘ceza, bir başka anormal davranış tetikler.’ Ve bunun sonu yoktur. Çocuk ne kadar ceza alırsa, o kadar çok anormal davranış sergileyecektir.

(2) Ceza, ‘Utanma’ Hissini Yok Eder

Çocuk terbiyesinin ana unsurlarından biri, ‘utanma’ hissi kırılmadan çocuk yetiştirmektir. Yani çocuğun ‘arsızlaştırmadan’ ve ‘yüzsüzleştirmeden’ yetiştirilmesi gerekir.

Halk arasında yaygın bir atasözü vardır: “Aç bırakma hırsız olur, çok söyleme yüzsüz olur, çok dövme arsız olur.” İşte bu atasözünde bir-iki cümle ile özetlendiği gibi, ceza ile terbiye olan çocuklarda, ‘utanma’ duygusu zedelenmekte, alınan cezaların tesiri ile çocuklar yüzsüzleşmektedir.

Çocuğuna karşı fizikî ceza uygulayan anne-babalar bilmeliler ki, çocuğun yediği her bir darbe, çocuğu ‘arsız,’ işittiği her söz de onu ‘yüzsüz’ yapmaktadır.

Bunun haricinde altı çizilecek bir nokta da, sosyal ceza alan çocuklarda görülen davranış bozukluğudur, ki kalabalıklar içinde ceza alan çocuk,—savunma refleksini de geliştirmişse—ne söylerseniz söyleyin, bir süre sonra ceza tesir etmemeye başlayacaktır. Çocuk, kalabalıklar içinde aldığı cezaya karşı kendini otomatik savunma durumuna geçirecek, kendisine yöneltilen ceza içeren sözleri dinlemeden, sadece kendini savunmaya çalışacaktır. Bunun haricinde, kendinde savunma refleksini geliştirmemiş çocuklara kalabalıklar içinde verilen sosyal cezalar ise, çocuğun içe kapanmasına ve muhtemelen ‘sosyal fobi’ duygusuna kapılmasına sebep olacaktır.

(3) Ceza, ‘Vidân’ Duygusunu Köreltir

Vicdan, tarafız bir mahkeme gibidir. Doğruyu yanlıştan ayırt etme konusunda çok hassastır. İnsanın bütün bir ömrü boyunca kendisine en çok yardımcı olacak duygulardan biri de vicdandır. Ne yazık ki, çocuğu ceza ile terbiye etmeye çalışmak, çocuğun bir ömür boyu kullanacağı bu hassas duyguyu tahrip eder. Çocuk, kendisine ceza verildiği sırada iç dünyasında oluşan yaralanmaların acısını duymamak için kendi duygularını devreden çıkartır. Çocuk ceza aldığı esnada, bir bakıma duygusuz, hissiz olmak zorundadır ki, daha az yara alsın.

Bu şekilde ceza ile terbiye edilen çocuklar, ileriki yıllarda dehşet verici olaylara acımasız ve vurdumduymaz bir rahatlıkla karışabilmektedir. Zira böylesi çocuklar, çocukluk yıllarında öğrendikleri, ‘duygularını bastırma’ ve ‘onları devreden çıkartıp hissizleşme’ konusunda tecrübe sahibidir. Herkesin vicdanını sızlatan birçok olay, bu tür çocuklar için gayet normal olabilir.

Tarihte adı ‘katliam’ yapmakla ve insanlığın başına bela olmakla anılan ne kadar yönetici ve lider varsa, her birisinin çocukluğu analiz edildiğinde, çocukluk yıllarında vicdanlarının ceza ve şiddetle öldürülmüş olduğunu görebiliriz.

(4) Ceza, ‘Ezilmişlik’ Duygusu Oluşturur

Ceza alarak yetişen çocukların en belirgin davranış sapması, ‘ezik ve silik’ bir kişiliğe sahip olmalarıdır. Çünkü ceza vermek, bir güç gösterisidir. Cezayı veren, ‘güçlü’ olan taraftır; cezayı alan taraf ise ‘zayıf’ ve ‘güçsüz’dür. Ancak, insan psikolojisinde güçlüye boyun eğmek, kolaylıkla kabul edilen bir davranış değildir.

İnsan onuru, bir güç karşısında boyun eğmeyi rahatlıkla kabul etmez. Kendi üzerinde birinin güç gösterisinde bulunmasından hoşlanmaz. Ancak çaresizlik anında, insan, kendisi üzerinde birilerinin güç gösterisine sessiz kalabilir. Tıpkı bunun gibi, çocuk da ceza aldığı an, kendisinden büyük ve güçlü birinin altındaki çaresizliği hisseder. Kendisine ceza veren kişiye onurluca başkaldırırsa, belki de her başkaldırışında yeniden ceza alacağı için, çaresizce kendisine uygulanan cezalara boyun eğer. İşte bu boyun eğmeler, çocukta ezilmişlik duygusunu da beraberinde getirir.

(5) Ceza, ‘Kontrolsüz Öfkeyi’ Körükler

Öfke, her insanın içinde zaten varolan bir duygudur. Öfke sayesinde insan, kendine yönelebilecek tehlikelerden korunur. Ancak öfke hissi kontrol altında tutulmazsa, yıkıcı bir tesiri vardır.

Bu noktada cezanın başka bir yan tesiri ile karşı karşıya geliriz. Zira çocukluk

yıllarında alınan cezalar, çocuğun içindeki öfke duygusunu artırır, bu duygunun her an daha fazla tetiklenmesine sebep olur. Çocuk, kendisine ceza veren güçlü kişi karşısında duygularını ifade edemezse; hırslanır, yumruklarını sıkar, dişlerini sıkar veya farklı fizikî tepkilerle içindeki öfkeyi bastırmaya çalışır.

Ceza almaya devam eden çocuklarda yapılan gözlemlerde görmekteyiz ki, çocuklar ceza anında bastırdıkları öfkelerini—daha da şiddetli bir şekilde—başka yerlerde kullanmaktadırlar.

Bunun yanı sıra, özellikle bir noktanın altını çizmekte fayda vardır ki, çocukluk yıllarında alınan cezaların içte oluşturduğu öfke ateşi, ergenlik yıllarında alev alır. Günümüzde birçok öğretmen, okullarda öğrencilerin daha küçük yaşta, çok büyük öfke sahibi olduklarından şikâyet etmektedirler. Şahsî gözlemlerimiz odur ki, okulda veya sosyal hayatta etrafına karşı saldırgan ve öfkeli davranışlar sergileyen çocuklar, maalesef aile içinde hep aşırı cezalara maruz kalmışlardır.

(6) Ceza ‘Nefret’ Duygusunu Besler

Ceza öfke duygusunu beslediği gibi, aynı zamanda nefret duygusunu da besler. Çocuk içinde beslediği nefret duygusunu olur olmaz kişilere yöneltebilir. Bazen mahalledeki en yakın arkadaşına, bazen okul idarecisine, bazen ülke yöneticisine nefret hissi besler. Hatta çocuk, bazen, kendisine ceza veren anneyi haklı çıkartmak için, kendinden bile nefret duyar. Bazen nefret, hiç anlamsız bir şekilde babaya da yönelebilir.

Örneğin, çocuğuna ceza veren annenin “Akşam baban gelsin, daha sana neler yaptıracağım neler” dediğini farz edelim. Çocuk, zaten anneden aldığı cezanın ruhunda oluşturduğu negatif tesiri henüz yenemedi, kendini bir de babanın vereceği cezanın ağırlığı içinde hissederse,—baba henüz cezayı vermese de—babaya karşı çocukta bir nefret oluşabilir. Akşam eve gelen baba, çocuğunu bir köşeye çekilmiş, kaşları çatılmış olarak bulabilir. “Neyin var, neden böyle duruyorsun?” diye konuşmaya çalışsa da, çocuk içindeki duyguların verdiği ağırlıkla babaya karşı eski sıcaklıkta karşılık veremeyebilir.

İşte bu örnekte olduğu gibi, cezanın çocuk içinde oluşturduğu nefret duygusunun ne zaman ve kime karşı patlayacağını kestirmek zordur.

(7) Ceza, Çocuğu ‘İkiyüzlü’ Yapar

Özellikle 7 yaşından küçük çocuklar, kendilerine verilen cezaları, kimlikleri ile beraber algırlar. Çocuk, kendisine verilen bir cezayı, yanlış davranışına değil; kimliğine karşı verilmiş bir ceza olarak algılar. Hayal dünyaları umulmadık

oranda büyük olan çocuklar, aldıkları bu ceza ile kendilerinin sevilmediği, kabul görülmediği ve kendilerine değer verilmediği düşüncesine kapılabilirler. Bir yandan annenin, “Seni çok seviyorum” diyerek sarıp okşaması ve bir yandan da aynı annenin, kendisine ceza veriyor olmasını bağdaştıramayabilir. Böylece çocuk daha küçük yaşlarda duygularında ikilem yaşamaya başlayacaktır. “Annem beni seviyor mu, sevmiyor mu? Seviyorsa neden ceza veriyor? Ceza veriyorsa neden seni seviyorum diyor?” çelişkisi yaşanabilecektir.

Bununla birlikte, önemli bir çelişki daha yaşar çocuk: *Ceza aldığı davranışın yanlış olduğunu vicdanında henüz kabul edemediyse, sadece ceza korkusu ile o davranıştan vazgeçtiyse, kendi içinde ikinci bir kimlik daha geliştirir.*

Çocuğun iç dünyasında oluşan bu ikinci yüz ile çocuk bir yandan arzu ettiği, yanlış olmadığını düşündüğü davranışa karşı özlem besleyecek, diğer yandan da cezalandırılma korkusu ile aslında özlem duyduğu o davranışı doğru bulmadığı yalanını söylettirecektir. Böylece ceza alan çocuk, adım adım maskeli bir kimliğe doğru yaklaşacaktır.

İşte cezanın çocuk terbiyesindeki en tehlikeli yanlarından biri de budur. Ceza, ‘ikiyüzlü’ çocukların yetişmesine zemin hazırlayan tehlikeli bir yöntemdir.

(8) Ceza, ‘Yalana’ Kapı Açar

Bir önceki maddede, çocuğun ceza korkusu ile ikiyüzlü olabileceği ikazında bulunmuştuk. İçi farklı, dışı farklı bir insan yetişmesine neden olur demiştik. Çocuğun, içinde ve dışında oluşan bu ikilemden en kolay çıkma yolu olarak yalana başvurmaması işten bile değildir. Gözlemlerimiz gösteriyor ki, çocukların ilk yalanları, aldıkları ilk cezalarla aynı döneme denk geliyor.

Böylesi bir durum çocuk üzerinde hissedildiğinde, çocuk üzerinde uygulanan baskı ve cezalar durdurulmazsa, çocuk ceza korkusu ile rahatlıkla bir ‘yalan makinesine’ dönüşebilir. Bu öyle bir kısır döngüye dönüşür ki; anne, ceza korkusu ile yalan söyleyen çocuğunun yalanını yakalar, “Neden yalan söylüyorsun?” diye ceza verir. Yalanı yakalanan çocuk, bu sefer ‘daha akıllı yalan söylemek’ için çaba gösterir, plan yapar. Daha akıllı yalanı da yakalanan çocuk, daha kurnazca yalanlara başvurmak için fırsat kollar. Bu duruma ‘ceza spirali’ diyoruz. Yani, her bir ceza, bir sonraki yalanı tetikler; her bir yeni yalan ise bir sonraki cezayı gündeme getirir.

Örneğin okul çıkışında arkadaşları ile sohbet etmekten hoşlanan bir çocuk, eve geç geldiği için ceza alıyorsa, bir dahaki sefere ceza almamak için, ‘ders saatinin uzadığı’ yalanına başvurarak kendini kurtarmaya çalışabilir. Anne, çocuğunun ders saatlerinin uzamadığını tespit ettiğinde, yeni bir cezaya başvurursa, çocuğun bu sefer de başka bir yalana müracaat etmesi gayet doğal kabul edilmelidir.

Çünkü verilen ceza, çocuğun vicdanında kabul görmediği sürece—ki cezalar çok defa vicdanda ters tepki ile karşılanır—sadece sahte görünümlü, ikiyüzlü ve yalancı insanlar yetişmesine sebebiyet verir. Çocuğunuzun bir gün çok profesyonel bir yalancı olmasını istemiyorsanız, çocuk terbiyesinde ceza uygulamalarınızı bir kez daha gözden geçirmenizi tavsiye ederiz.

(9) Ceza, ‘Suçluluk Duygusu’nu Pekiştirir

Cezanın en bilinen ve çok sık görülen negatif tesirlerinden biri de, çocukta suçluluk duygusunu oluşturuyor olmasıdır. Çocuğun dünyasında annenin çok özel bir yeri vardır:

Kimi zaman çocuk anneyi mükemmel bir insan olarak değerlendirir.

Kimi zaman her şeyi biliyor olarak kabul eder.

Kimi zamansa hata yapmayan örnek bir şahıs olarak değer verir.

Çocuklar için bir dönem, “Anne ne diyorsa doğrudur” anlayışı hâkimdir. İşte böylesi özel bir yeri olan anne, çocuğuna ceza veriyorsa, bu, onun vicdanına “Eğer annem bana ceza veriyorsa, bunu haksız yere yapmaz. Ben suçluyum ki annem bana ceza veriyor” şeklinde kabul görebilir.

Çocuğun içinde oluşan ‘suçluluk duygusu’ ve kendisini suçlu olarak kabul etmesi, çocuğun ileride kuracağı arkadaşlıklar açısından da önemlidir. Kendini suçlu olarak kabul eden çocuk, ilerleyen yıllarda iletişim kuracağı arkadaşları, kendisi gibi suçlular arasından seçme eğilimine girebilir.

Suçsuz dahi olsa adı suç ile anılan çocukların, kendilerini suçluluk psikolojisine kaptırdıkları bilinen bir gerçektir. Yapılan gözlemler gösteriyor ki, küçük yaşta suç işlediği için karakollara çağrılan çocuklar nezaretten çıktıktan sonra, kendilerini potansiyel suçlu olarak görmekteler. Tavrı ve hareketleriyle, kendilerini sanki farklı bir statü kazanmış gibi, korkusuzmuş gibi göstermeye çalışmaktadırlar.

Belki de suçsuz yere karakola çağrılan böylesi bir çocuk, artık suç işleyebilecek potansiyele bürünebilir. Tıpkı bunun gibi, ceza uygulanan çocuklar, kendilerine ‘suçlu ve kötü biri’ kimliği vererek davranışlarını, suçlu birinin davranışları gibi değiştirmektedirler. Halbuki çocuk terbiyesi ile meşgul olan bir anne, çocuğunda ‘suçluluk psikolojisi’ oluşabilecek her türlü konuşmadan ve davranıştan hem kendisi uzak olmalı, hem de ailenin tüm ferlerini ikaz etmelidir.

(10) Verilmiş Ceza, Bir Sonraki Cezanın Tesirini Azaltır

Ceza uygulanan çocukta, ceza korkusu azalır. Ölümle tanışmış biri sıtmadan

korkmaz. Sıtmayı dahi tanımayan kişi ise baş ağrısından bile korkar. Ceza, annenin elinde bir koz ise, anne çocuğunu cezalandırarak kozun tesirini azaltır. Çocuğa verilen her bir ceza, bir sonraki verilecek cezayı küçük gösterir. Bir gün, “Ne istiyorsan yap, artık korkmuyorum senden!” diyen bir çocukla karşı karşıya gelmek istemiyorsanız, çocuğunuza ceza vermeden önce bir kez daha düşünün.

Unutmamalıdır ki, çocuk gün geçtikçe büyüdüğü için, dünkü verilen ceza bugün tesir etmeyecektir. Çocuk büyüdükçe doğal olarak cezanın şiddetini de artırması gerekecektir, ama nereye kadar? Bir gün aldığı cezalardan usanan çocuğa, bundan sonra vereceğiniz hiçbir ceza tesir etmeyebilir.

(11) Ceza, Ceza Veren ‘Saygınlığı’nı Zedeler

Çocuğun bir zamanlar çok saygı duyduğu anne, ceza ve şiddet kullanmanın çocuk üzerinde oluşturduğu negatif tesirle, bir gün gelir ki tüm saygınlığını ve statüsünü de yitirebilir. Çocuk, her teselliye ihtiyaç duyduğunda, kendisine teselli verecek olan anne yerine, karşısında kaşları çatık ve saldırgan birini bulursa, bu durum o annenin annelik statüsünün kaybolmasına neden olabilir.

Gerek ceza verme sırasında annenin sergilediği öfkeli tavır, gerekse çocuğun içinde cezaya karşı oluşan nefret ve öfke, annenin statüsünü yerle bir edebilir. Çocuk kendi dünyasında statüsünü kaybeden anne ile birlikte, annesi adına içindeki duyguları da kaybedebilir.

Kaybolan duyguların başında, sevgi ve şefkat gelmektedir. Pratikte karşılaşılan sorunlara bakıldığında, ceza alışkanlığı bulunan ailelerde yetişen çocuklarda sevgi ve şefkat duygularının gelişmediğini görmekteyiz. Çocuğun anne ile birlikte kaybettiği bir başka duygu da ‘güven duygusu’dur. Güven duygusu zedelenmiş çocuklarda, annenin ahlak kurallarına ait öğreteceği değerler, çocuğun vicdanında karşılık bulamayabilir.

(12) Ceza, Negatif Davranışa Sebep Olur

Çocuk terbiyesi konusunda annelerin en zorlandıkları konulardan biri, çocuklarının gözle görülür hiçbir sorunu olmadığı halde, anormal davranışlar sergiliyor olmalarıdır. Çocuk terbiyesi ile ilgili yaptığımız konferanslarda anneler çok sık, “Ne olduysa oldu, çocuk birdenbire garip davranışlar sergiler oldu” diye şikâyetçi oluyorlar.

Örneğin, böylesi bir toplantıda 19 yaşındaki oğlu için yardım talep eden anne, şunları söylemişti: “Ailemizden hiç kimsenin sigara da dâhil hiçbir kötü alışkanlığı yokken, nasıl olduğunu anlayamadan bir baktık ki, oğlum sigara içmeye başladı...”

Bu anne ve çocukla ilgili yaptığımız görüşmelerde gördük ki, lise yıllarında derslerinden zayıf alan çocuğa, bir daha zayıf getirmemesi için aile içinde ciddi duygusal cezalar verilmiş. Çocuk, üzerindeki bu duygusal cezaların tesiriyle kendi kontrolünü kaybetmiş ve dersleri daha da kötü olmuş. O yıl sınıfını geçmeyi başaramayan çocuk, okuldaki problemlili öğrencilerle dostluk kurmaya başlamış. Yeni girdiği grubun içinde ise, esrar popüler bir içecek olduğu için, çocuk da yavaş yavaş bu alışkanlığı edinmiş. Tabii, anne tüm bu süreçten habersizdi.

Bu ailenin derslerinde başarılı olamayan çocuğa sahip çıkıp destek olması gerekirken, onlar çocuğa duygusal ceza vermeyi tercih etmişti. Çocuğa verilen ceza, çocuğun derslerinde başarıyı getirmemiş, aksine başka bir negatif davranışı tetiklemişti. Derslerinde başarısız olan çocuk, artık sigara içmeye de başlamıştı...

Yukarıdaki örnekte de görüldüğü gibi, çocuğun başlangıçta derslerinde başarısız olduğu için aldığı cezalar, onu başarısızlıktan kurtarmamış; aksine yeni bir davranış bozukluğuna, bir sigara alışkanlığına dönüşmüştür.

(13) Ceza Alan, Ceza Vermeyi Öğrenir

Ceza prensiplerinden biri tıpkı şiddette olduğu gibi, cezanın da ‘trans-jenerasyon’ özelliği taşımasıdır. Yani, ailenin taşıdığı özelliklerin çocukta da görüldüğüne şahit oluyoruz. Çocuk, aileden öğrendiği bir davranışı, kendi çocuklarına uyguluyorsa, bu davranışa trans-jenerasyon davranış diyoruz.

Ceza ve şiddetin hâkim olduğu bir ailede yetişen çocuğun, kendisine uygulanan ceza ve şiddetin bazen birebir aynısını, bazen de farklı usullerini kendi çocuklarına sergileme ihtimali oldukça yüksektir. Ceza olarak büyüyen çocuk, kendi çocuklarına—bazen de kendi himayesi altındaki eşine, işçisine ve çevresine—ceza vermeyi çok doğal olarak kabul eder, terbiye ve eğitimin cezasız olamayacağına inanır.

(14) Ceza, Basit Sorunları ‘Kompleks Hale’ Getirir

Bazen çocuk çok basit bir hata yüzünden ceza alır. Bu basit hata belki de görmezden gelinse hata olma özelliği bile taşımayacak kadar önemsizdir. Ancak, böylesi basit bir sorun karşısında ceza alan çocuk, kendisine ceza verene karşı farklı davranışlar sergileyeceği için, çok basitçe çözülecek sorunlar bile, cezanın oluşturduğu negatif tesir ile kompleks bir hal alabilir.

O halde; bir sorun çıktığında, o sorunu hemen ceza yöntemleri kullanarak çözmeye çalışmak yerine; annenin farklı çözümler düşünerek, problemin üzerine gitmesi gerekir. Bu, belki sorunun çözüm sürecini uzatacak bir yöntem, ancak

özümün kalıcı olmasını sağlayacaktır. Akılcı yöntemlerle özölen sorun, başka sahalara yayılmadan özöme kavuşturulmuş olur.

Ceza ile adam olunsa idi Hitler adam olurdu

Hitler'in babası çocuğunu dövdükten sonra hırsını alamıyor, evdeki köpeği bile dövyüyordu. Eğer şiddet uygulanılan kişiler mutlu ve huzurlu kişiler olsaydı, dünyanın en mutluluk veren insanı Hitler olurdu. Ama maalesef, şiddeti en üst noktada tadan küçük Adolf, insanlığa bir kâbus hazırlayan ruha sahip oldu ve dünya tarihinin en nefret edilen insanı, dayak yiyerek yetişti.

Adım adım bakacak olursak; bu ocuk doğduğu gün insan öldürmeye planlanmış bir karabasan ruhuna sahip değildi. Kendisine yaşatılanlar onu insana karşı duyarsız, acımasız bir his yoksunu haline getirdi.

6 milyon Yahudi'yi katleden Adolf Hitler'in çocukluk yıllarında yaşadığı olayların, çocuklarını ceza ile terbiye edeceğini düşönen anne-babaların mutlaka bilmesi gereken bilgileri barındırdığını söyleyebiliriz:

Führer Adolf Hitler, 20 Nisan 1889'da küçük bir kasabada dünyaya gelmiş ve hayatının yalnızca ilk üç yılını burada geçirmesine rağmen ruhu bu evde kapkara hale getirilmiştir. Adolf Hitler'in doğduğu şehre 'kara şehir' veya 'kahverengi şehir' adı verilmektedir.

Hitlerin babası çocuğunu ceza ve şiddet ile terbiye edeceğine öylesine inanmaktadır ki, küçük çocuğunun en ufak hatasını, en acımasız ceza yöntemleri ile durdurmaya çalışmaktadır. Babası korku dolu ve itaat edici bir ruha kavuşması için küçük çocuğunu korku dolu bir evde yetiştirmişti.

Hitler ailesi, Adolf üç yaşına gelince Leonding'e yerleşmişti. Adolf'un zamanında babasından defalarca dayak yediği salon bugün tabut doludur. Hitler'in anne ve babası, Klara ve Alois Hitler, çocuklarını korku ile kendilerine itaat edici hale getirmek için en acımasız yöntemleri 'çocuklarının iyiliği için' uyguluyorlardı.

Baba Alois Hitler, tipik 19. yüzyıl babaları gibi dayakı bir babaydı. Onu genelden ayıransa, daha doğumundan itibaren bir utançla damgalanmış olması; dünyaya gözlerini köylü bir kızın gayrimeşru çocuğu olarak açması idi. 39 yaşına kadar annesinin soyadı olan Schicklgruber'i kullanan Alois, daha sonra üvey babasının adı olan Hitler'i kullanmaya başlamıştı. İşte Adolf'un babası böylesi bir ruh hali ile yaşama başlamış, bu da onda yaşama ve insanlara karşı acımasızlığı

beraberinde getirmişti.

Hitler'in annesi Klara Poelzl, Alois'in üçüncü eşi idi. Evlilikleri çok özensizce gerçekleşmişti. Adolf, babası 51 yaşındayken doğmuştu. Çocukluğunda Adolf'a arkadaş ve akraba çevresi 'adi' diye hitap ediyordu. Aile ise çocuklarını öylesine özenle yetiştirmek istiyorlardı ki Adolf ismini koydular. Adolf Hitler, 'asil kurt' demektir.

Kendisi dayaklar içinde adam edilmeye çalışılan Adolf, daha küçük yaşlardayken sessizlik içinde acı çekmeyi öğrenmişti. Acıları içinde yaşayarak gözyaşı akıtmamayı öğrenmişti. Ağlamak yasaktı evde. O yüzden acılar çok daha can yakıcı oluyordu. Duyguyu dışa vuramamak, Adolf'un duyarsızlaşmasını daha da artırdı. Evde şiddet o kadar hâkimdi ki, evin küçük köpeği bile babası tarafından dövülüyordu. Köpek, dayanın acısı ile altını ıslatmaya başlayınca, tekme vurularak dışarı atılıyordu...

Hitler'in hayat hikâyesini yazan John Toland'a göre; Hitler, bir gün babasından dayak yediğinde ondan hiç ağlamayarak öç almaya karar vermişti. Tek yaptığı, sopanın sırtına kaç kez inip kalktığını saymak olmuştu. Bu hal ise babayı daha da çılgına çevirmiş, kırbaç darbelerini daha kuvvetli vurarak çocuğu pes ettirmeye çalışmıştı. Ama Adolf'un yediği her bir kırbaç darbesi artık derisini duyarsızlaştırdığı gibi, kalbini de duyarsızlaştırmıştı... Bir süre sonra kendisine 'adi' diye hitap edilen Adolf, acıyı duymayan ve his dünyası yok olan bir ölüm makinesine dönmüştü...

Eğer insanın terbiyesi ona baskı oluşturmalarla ve zorlamalarla olsaydı, bugün Adolf Hitler dünyanın en sevilen insanı olurdu!

Bir Davranışın Cezalandırılabilmesi İçin...

Sosyal hayatı düzen içinde götürmek için birtakım önleyici tedbirler uygulanması normaldir. Ancak herkese, her an, her ceza uygulanamaz. Her ne kadar yetişkin kişiler, sosyal hayat adına cezalandırılrsa da, çocukların cezalandırılması ne modern hukuk sisteminde, ne de din eksenli ceza hukuku sistemlerinde mümkündür.

Zira bir kişiye ceza verilebilmesi için o kişinin, o suçu kasıtlı olarak işlemiş olması gerekir. Kasıt ile işlenmemiş suçlarda ceza uygulamak, doğru değildir.

Suçun, Kasıtlı Olarak İşlenmiş Olması

Bir suçun cezalandırılması için, o suçun ancak ‘bilerek’ ve ‘kasıtlı’ bir şekilde işlenmiş olması gerekir. Burada özellikle ‘bilmek’ ve ‘kasıt’ kelimelerinin altını çizmekte fayda var. Çünkü bilmek, ancak zihinsel olgunlukla olabilecek bir şeydir.

Yani zihinsel olgunluğa ermemiş, aklî melekeleri tam çalışmayan kişilere, işledikleri suçlardan dolayı ceza verilemez. Nasıl ki, akıl hastası olan bir kişinin yapmış olduğu hırsızlıktan dolayı cezalandırılması düşünülemezse, zihinsel gelişimini tamamlamamış olan çocukların da cezalandırılması düşünülmemelidir. Zihinsel gelişimini tamamlamamış bir çocuk, yaptığı ve gerçekleştirdiği yanlış davranışları aslında ‘idrak’ edemez. Ortada idrak yoksa ceza da olamaz.

İdrak Nedir?

Genel anlamda idrak; ‘anlama yeteneği, anlayış, akıl erdirme’ anlamlarına gelmektedir. Psikolojide ise idrak; ‘algılama gücü’ şeklinde ifade edilir.

Bu durumda suç işlemiş, fakat idrak kabiliyeti tam gelişmemiş olan bir insanın cezalandırılması doğru olmaz. Peki, “Kimler idrak yeteneğine tam sahip değildir?” diye bakarsak, karşımıza iki grup çıkar. Bunlardan biri ‘akıl hastaları,’ ikincisi ise ‘çocuklar’dır.

Çocukların idrakleri veya zihinsel yeterliliği, belli bir yaşa kadar her an gelişim aşamasındadır. Bu gelişim süreci içinde çocuğun cezalandırılması, ‘idrak’i tam olgunlaşmamış kişiliğin cezalandırılması manasına gelir; ki bu durum, gerek modern hukuk, gerekse de İslam hukuk anlayışına terstir.

Çocukların ceza almamasının en önemli sebeplerinden biri, idraklerinin olgunluk seviyesine çıkmamış olmasıdır. Sadece idrak olarak değil, çocuk aynı

zamanda cezaî ehliyet açısından da ceza alamaz.

Ehliyet Nedir?

Arapçada ‘ehl’ kökünden türetilen ‘ehliye’ kelimesi, sözlükte ‘yetki, elverişlilik ve liyakat’ gibi manalara gelmektedir.

Ehliyet, kişinin ‘anlama, düşünme ve yapabilme’ kabiliyetlerinin ortaya çıkış seyrine bağlı olarak aşama aşama gelişim gösteren itibarî bir sıfattır. Bir kişinin bir işte ehil olabilmesi için belli donanımlara sahip olması gerekir. Bunlardan en önemlisi, ‘bilgi’dir.

Kişi, ‘bilgi’ sahibi olduğu konuda ‘ehil’ olur. Mesela bir kasap, et doğrama konusunda ehilleşmiştir. Önüne gelen etleri, rahatlıkla kesebilir. Eğer bir kişi kasaplık konusunda ehliyet sahibi değilse, yetenekleri de henüz gelişmemişse, bu kişiye sorumluluk verilmemesi gerekir.

Çocuk ehil olmadığı, yani yeteneklerinin henüz gelişmemiş bulunduğu sahalardan sorumlu tutulamaz. Eğer anne-baba, çocuklarının hangi alanlarda yetenekli olduğunu tespit etmeden hareket ederse, oluşacak hasarların sorumlusu çocuk değil, bizzat anne-babanın kendisidir.

Mesela bir anne, 9 yaşındaki kızına bulaşıkları yıkama görevini vermiş olsun. O kız bulaşıkları yıkarken, yani annesinin kendisine yüklediği bir sorumluluğu yerine getirirken raflarda duran bütün porselen takımları birdenbire düşürerek kırmış olsa, anne bu kız çocuğuna ceza vermeli midir, vermemeli midir?

Aslında bu durumda kıza ceza vermek elbette ki doğru olmaz. Çünkü burada yetenekleri keşfedilmemiş veya henüz yeterince olgunlaşmamış bir kız çocuğuna nispeten ağır bir sorumluluk verilmiştir.

Çocuğun ceza alabilmesinin önündeki engeller, sadece ‘irade’ ve ‘ehliyet’ yetersizliği değildir. Çocuğun, aynı zamanda ruhî ve fizikî bir olgunluğa gelmesi de şarttır. Bu olgunluk ise çocuğun ergenlik dönemi ile oluşmaktadır...

Çocukta Vicdan Bilinci

Çocukları ‘ceza’ ile terbiye etmeye çalışmak yanlış bir usuldür; bunun yanında çocuk ruhunu tahrip edicidir de. Bu nedenle çocuk, vicdanıyla terbiye edilmelidir.

Çocukların ceza ile değil, aksine; vicdan ile terbiye olması gerektiği gerek pedagojik, gerekse İslamî kaynaklara dayanarak izah edilecek olunursa, bu noktada akıllara ilk olarak “O halde vicdana dayalı çocuk terbiyesi nasıl olur?” sorusu gelir.

Vicdanın Çocuk Terbiyesindeki Rolü

Vicdan genellikle, “Yanlış ve doğrunun ne olduğunu bildiren duygu ve insanın içinde hissettiği ses” diye tarif edilmektedir. Bir başka deyişle, “Kişiyi, kendi davranışları hakkında bir yargıda bulunmaya iten güce ‘vicdan’” adı verilmektedir.

Vicdan hakkında, bugüne kadar birçok izah yapılsa da, günümüz pozitif bilimleri vicdanın insan vücudunun ‘neresinde’ ve ‘nasıl bir şey’ olduğunu izahtan aciz kalmıştır. Vicdan konusunda yapılan yorum ve tarifler de vicdanın ‘ne’ olduğu değil, ‘nasıl’ işlediği konusunda düşünce açıklamaktan ileri gidememiştir.

Geçen yüzyılın başında, materyalist ve modern psikiyatristlerde vicdana bir ‘mekân’ tayin etme heyecanı uyanmış, hatta bir kısım psikiyatristler, vicdanın genetik olarak anne-babadan çocuğa aktarıldığı ve genlerle bir ilgisinin bulunduğu yönünde fikirler ileri sürmüşlerdir. Ancak zaman içinde yapılan araştırmalar ve pratik gözlemler, vicdanın kalıtım olarak nesilden nesile aktarıldığı yönündeki hiçbir teoriyi doğrulamamıştır.

Vicdanı, bir ‘maddî varlık’ olarak ve ‘gen’ ile izah etmeye çalışan bu görüş sahiplerinin aksine; özellikle Batılı ilâhiyatçılar, vicdanın, “Tanrı’nın, insanın içindeki sesi, insanı doğruya çağıran ilâhî güç” olarak tarife yeltenmişlerse de, bu görüş de çok kabul görmemiştir.

Konu hakkında Şark dünyası da derinlemesine fikir alışverişinde bulunmuş, özellikle tasavvuf ehli âlimler, insanın mahiyeti konusunda oldukça kıymetli çalışmalar yaparken ‘vicdan’ konusuna da değinmişlerdir. Yapılan bu izahlar, daha öncekilere nazaran daha gerçekçidir ve modern pedagojiye daha çok yol göstericilik yapmıştır.

Mutasavvıfların bu izahları, Batılı psikolog ve pedagogları da etkilemiştir. Bu doğrultuda görüş beyan eden uzmanların büyük bir kısmı, günümüzde artık,

vicdanın her bir insanda anne-babasından bağımsız olarak varolduğuna dair ve ‘vicdanın eğitilebilir’ olduğu konusunda görüşler beyan etmeye başlamışlardır. Özellikle Alman Psikolog Wilhem Wundt, vicdan eğitimi konusunda anne-babanın öneminin üzerinde ısrarla durmuştur.

Anne-Babanın Vicdanı, Çocukların Vicdanının Çekirdeğidir

Her ne kadar vicdan ‘kalıtım’ yolu ile nesilden nesile aktarılmıyor olsa da, bir çocukta vicdan oluşumunun, çok erken yaşlarda başlıyor olması; anne-babaların vicdanının, çocukların vicdanının oluşumunda bir ‘çekirdek,’ bir ‘nüve’ hükmüne dönüştürecek kadar önem kazanmaktadır.

Çocuk, daha bebeklik yıllarından itibaren karşı karşıya kaldığı anne ve babasının ‘davranışlarından’ ve ‘konuşmalarından,’ kendi içindeki bu vicdan çekirdeğini geliştirmeye başlar. Çocuk, daha doğduğu ilk günden itibaren özellikle anne ile kendi arasında oluşturmaya çalıştığı ‘güven bağı’ ile hayatın geri kalan kısmında nasıl bir insan olacağının da sinyallerini vermeye başlar.

Doğumu Takip Eden İlk Saatlerin Önemi ve Vicdan

Yeni doğan bebekler ve anneler üzerinde yapılan çalışmalar, çocuğun doğumunu takip eden ilk saatlerin, insan hayatında oldukça önemli bir yer tuttuğunu gözler önüne sermektedir. Çünkü doğumu takip eden ilk saatlerde, çocuk ile anne arasında sanki büyümlü bir şekilde ‘manyetik bağ’ oluşmaktadır. ‘Güven bağı’ adı verilen bu ilâhî bağın ilk tuğlası, anne ile çocuk arasında, çocuğun doğduğu ilk gün, ilk saatlerde gerçekleşmektedir.

Şöyle ki; doğumu takip eden ilk dakikalarda, anne beynindeki ‘hipofiz’ adlı salgı bezinden salgılanan ‘prolaktin’ hormonu, anneyi, aşırı derecede duyarlı hale getirir. Bebeğini ilk defa kucağına alan anne, işte bu aşırı duyarlı hali ile o anda yaşadığı anın her bir saniyesini ‘sanki’ mekanik bir kameraya kaydeder gibi, bilinçaltına kaydeder. Bu kayıta çocuğunun ilk ağlaması, bebeksi kokusu, teninin yumuşaklığı gibi bebeğe ait her bir özellik, anne zihninde yer alır.

Bu sebeple diyebiliriz ki, bebeğin doğduğu anda anne kucağına verilmesi ve anne ile çocuk arasında bu duygu alışverişinin yaşanması hayatî önem taşımaktadır. Her bir annenin hayatının en güzel ve en önemli dakikalarını oluşturan bu an, aynı zamanda anne ile çocuk arasındaki ‘senkronizasyon’ anıdır.

Çocuk, Anneye Güvenerek Hayata Güvenir

Nasıl ki, anne doğum anında mucizevî bir şekilde kendi bebeğinin bütün

bilgilerini bilinçaltına kaydetmekte ise, bebek de doğduğu ilk anda annesinin tenine dokunması ve annesinin sesini duyması ile hayat boyu kullanacağı güven bağı oluşturmaya başlar.

Çocuk, anneye güvendiği kadar hayata güven duyacaktır. Anneden ihmale uğradığı kadar hayata güvensizlik duyacaktır. Veya bir başka deyişle, annesinden duygusal olarak doyabildiği kadar vicdanı hassaslaşacak, annesinin ihmaline uğradığı kadar da vicdanı katılaşacaktır.

Doğumu takip eden saatlerde anne, bebeğini kucağına almaz ve bebeğine dokunmazsa, bebek ile anne arasında gerçekleşecek olan ruh uyumunda zedelenme meydana gelir. Böylesi bir zedelenme, ilerleyen yıllarda annenin bebeğinden yorulmasına, bebeğinin isteklerinin anneyi zorlamasına sebep olur. Sadece doğumu takip eden saatlerde değil, anne ile çocuğu arasındaki duygusal uyum süreci, annenin bebeğini emzirmesi ile de devam eder.

Anne Sütü, Vicdanı Besler

Bebek dünyaya geldiği ilk dakikalarda anne ile böylesi esrarlı bir manyetik bağ oluşturur kendine. Ancak bu bağ, doğum anında yaşanan olaylarla sınırlı değildir. Anne ile çocuk arasındaki bu mucizevî bağ, çocuğun doğduğu ilk günden itibaren başlar ve tam dört yıl boyunca devam eder.

Çocuk ile anne arasında oluşacak olan bu bağ, öyle fitrîdir ve öylesine tabîîdir ki; ne annenin, ne de çocuğun, bu bağı oluşturmak için ayrıca bir çaba sarf etmesine gerek vardır. Anne, annelik yaptıkça ve çocuğun en tabîî ihtiyaçlarına karşılık verdikçe, bu bağ kendiliğinden oluşur.

Örneğin; çocuk doğduğu anda anne sütüne ihtiyaç duyar. Aslında anne sütü, her ne kadar çocuğu fizyolojik olarak beslese de, çocuk annesinin göğsüne yattığında aynı zamanda huzur da yudumlar. İçindeki huzursuzlukları, korkuları ve heyecanı sakinleştirir. Annesinden aldığı teselli ile vicdan hissini yavaş yavaş geliştirir. Yoksa anneyi, çocuğun sadece süt ihtiyacının karşılandığı bir merkez olarak görmek hem anneye, hem de çocuğa karşı büyük saygısızlık olur. Zaten dikkat edilirse, annesini emen çocuk, sadece acıktığı zaman annesinin göğsünü istemez. Aksine, korktuğu zaman, hasta olduğu zaman, bir yerleri ağrıdığı zaman, kendini tedirgin hissettiği zaman hep annesinin göğsüne sığınır. Bu yüzden çocuğun anne sütü ile beslenmesi, çocuğun ruhî gelişimi açısından oldukça önemlidir.

Ancak “Annenin de kendine ait bir hayatı var” ya da “Çocuğun her ihtiyacını karşılamak, çocuğu, anneye bağımlı hale getirir” anlayışından dolayı, günümüzde çocuklar gerektiği kadar annesinin göğsüne yatamamakta, gerektiği kadar annesini koklayamamakta, korkularının tesellisini annesinden

bulamamakta ve bunun tabiî neticesi olarak da hiç kimse fark etmese de çocuklar, katılaşmış bir vicdan ile büyümektedirler.

İşte günümüz toplumunda vicdansız insanların varlığının bir numaralı sebebi olarak, anne ile çocuk arasında vaktinde kurulması gereken duygu alışverişinin olmaması yatmaktadır, diyebiliriz. Zira anne sevgisi ve ilgisinden mahrum, katılaşmış bir vicdanın eğitilmesi, sevgi ve şefkat ile yumuşatılmış hassas bir vicdanın eğitilmesinden çok daha zordur.

Çocuğun Karşısında Duru Bir Vicdan ile Varolmak

Yeni doğan bir çocuk, kelimelerle iletişim kurmayı beceremez. Ama kendisine tebessüm eden annesine o da tebessümle karşılık verir. Neden? Çünkü çocuklar konuşarak değil, ‘duyarak’ iletişim kurarlar. Ancak bu ‘duyma’ kulak ile gerçekleşmez. Çocukların duyusu ‘içsel’ bir duyustur, bir hissedıştır. O yüzden çocuklarla iletişim kurmak bir yetenek ister.

Belki iyi bir hatip olabilirsiniz veya insanları etkileyen çok güçlü bir lider. Ama bu sözel iletişim başarısı çocuklar için geçerli değildir. Çünkü çocuk ‘bir ruh okuyucusu’dur. Kendisi ile iletişime geçen kişinin ne söylediğine değil, ne söylemek istediğini anlar.

Eğer böyle olmasa idi, daha erken yaşta çocuklar rahatlıkla ‘suiistimal’ edilir, aldatılırdı. Halbuki çocukları aldatmak dünyanın en zor işlerinden biridir. Çocuğu aldatıldığını veya akıl oyunları ile kandırdıldığını zanneden bir yetişkinin yüzüne bakan çocuk onun yalan söylüyor olduğunu yüzündeki hücrelerin kasılmasından, göz bebeğinin küçülmesinden, dudaklarının büzülmesinden anlar. Çocuk, kendisinin karşısında böylesi aciz duruma düşen bir yetişkine karşı sadece şaşkınlıkla bakar.

Çocuklar suiistimale uğramasın diye böylesi bir yetenekle donatılmış olduğu halde yetişkinler genellikle çocukların bu eşsiz ve baş döndürücü yeteneğini öldürmeyi bir marifet zannederler. Duru bir vicdan sahibi olan çocukta adalet hissi çok dikkat çekicidir. Bir durum, bir olay karşısında şaşmaz bir adalet anlayışı sergilerken, yetişkinler çoğu defa işlerine gelmeyen bu adalet terazisini türlü ‘akıl oyunları’ ile kendi lehlerine çevirmeyi becerirler.

Örneğin çocuğuna ‘dedikodu’nun nasıl da yanlış bir ahlak olduğu öğreten bir ebeveyn, bir süre sonra dedikodu yaptığında, tereddütsüz olarak çocuklarından “Dedikodu yapmak hani kötü bir ahlakı?” diye bir laf işitebilir. Anne-babalık kıvamı zayıf olan birçok ebeveyn çocuklarının bu altın ibreli vicdan terazisinin dengesini “Ama biz dedikodu yapmıyoruz, istişare yapıyoruz” diye sustururlar.

Böylesi zihin cambazlığı ile karşı karşıya kalan çocuk, yetişkinin sözlerinin ardındaki samimiyetsizliği sezdiği sırada kendi vicdanına güvenini yitirir. Hatta

adım adım vicdanının sesini duymamaya başlar. Dünyada en dramatik şey, dupduru bir vicdanın böylesi kurnazlıklarla zehirlenmesi olsa gerek!

Bir çocuğun yaşadığı en büyük hayal kırıklığı kendisine güven içinde bağlandığı anne-babasının dürüst olmaması, sözleri ile eylemlerinin birbiri ile örtüşmemesidir. Kendisi evde iken çalan kapıyı açmayan ve bir sonraki karşılaşmada çocuğunun şahidi olduğu bu olayı komşusuna anlatırken o gün evde olduğu halde “Evde yoktum” demesi, bir çocuk için oldukça ağır bir kalp ağrısıdır.

Hiçbir çocuk böylesi bir anne-babaya karşı ileride saygı duymaz ve güven bağı kurmaz. Anne-babasına karşı güven duygusunu yitirmiş bir kişinin yetişkinlik yıllarında en çok kullandığı söz; “Babana bile güvenmeyeceksin!” sözüdür. Bu söz bir bakıma ‘onun babası’ için geçerli olsa da, çocuk açısından artık kapanmış bir vicdanın en dramatik ifadesidir.

Din Bir Vicdan İşidir

Bir çocuk ile iş yapacak yetişkinin kalbi her zaman ürperti içinde olmalıdır. Zira çocuk bir ruh okuyucusu olarak, yetişkinin bütün beden dilini ruhu ile beraber okur.

Yukarıda da izah ettiğimiz gibi, bir çocuğun en büyük hayal kırıklığı ve yaşama karşı güven kaybı anne-babasından gördüğü ‘davranışlar’ ile ‘sözlerin’ birbiri ile uyum içinde olmamasıdır. Ancak bir kişinin ahiret yaşamını da hesaba katarsak, anne-babasına olan güven kaybından daha çok; çocuğun, kendisine dinî konularda rehberlik eden kişiye karşı güven kaybı yaşamasıdır. Zira çocuk, anne-babasına karşı güvensizlik yaşasa da, zaman içinde anne-baba kendilerindeki bu çirkin hali düzeltebilir ve çocuklarının güvenini yeniden kazanabilir.

Ancak, çocuklara din konusunda rehberlik eden kişiler, belki aynı çocuğu bir sonraki sene göremeyeceği için, çocuğun ruhunda oluşturacağı zedelenmeyi tamir etmeye fırsat bile bulamayacaklardır. Bu ise bir din görevlisi için belki de bütün bir yaşamını beddua ile geçirmesi demektir, ki böylesi bir acı tabloyla baş başa kalmak kadar acınacak bir durum olmasa gerek.

Bir çocuğa dinsel yaklaşım sergileyen kişi bilmelidir ki, uğraştığı yer o çocuğun en derin duygularıdır. *Vicdanıdır, hissidir, kalbidir...* Oluşacak olan arızalar, o çocuğun his dünyasında, duygu dünyasında ve kalp dünyasında oluşacak; elde edilecek kazanımlar da yine o çocuğun kalbî hayatı ile ilgili olacaktır.

O halde, çocuğa ‘dinî’ nasihatte ve derslerde bulunan kişiler, karşılarındaki kişileri bir yetişkin olarak değil, bir ‘ruh okuyucusu’ olarak görmeli, tavır ve

davranışlarına dikkat etmelidirler. Örneğin, hiçbir çocuk kendisine çocuk muamelesi yapılmasından hoşlanmaz. Kendisine tepeden bakan yetişkinin samimiyetinden endişe duyar. Sesi sert ve ezici çıkan kişiler çocuk ruh dünyasında sınıfta kalır. Yahut bir ders sırasında telefonla konuşan bir din görevlisi çocuğun dünyasını kaybetmiştir.

Bütün bunları alt alta topladığımızda göreceğiz ki, *çocuklar samimi insanlardan ruhen beslenir ve onların yanında mutlu olurlar*. Samimi olmayan bir kişiyi; bakışlarından, duruşundan, sesinin tonunda ve gözlerinden anlarlar.

Fıtrat Zorlamayı Sevmez

Çocukların en nefret ettikleri şey, zorlamalardır. Bu ister din konusunda olsun, ister davranış konusunda olsun; fark etmez. Tam da bu noktada yetişkinler büyük bir yanılgı içindeler. Zira yetişkinler; çocuğa dinin iyilik ve güzelliklerini; imanın, İslam'ın, namazın, orucun ne kadar iyi şeyler olduğunu anlatınca çocuklar bunu anlayacak ve sevecek zannederler. Halbuki çocuk dini ancak 'dini öğreten kişiyi severse' sever.

Bu nedenle, *çocuklara manevî eğitim vermeye çalışan yetişkinin en önemli vasfı çok bilen değil, çok sevilen olmasıdır*. Çocuk bir hakikati, sevimsiz birinden bin kere duysa da yerine getirmez, getirse de onuru kırılır. Ancak sevdiği bir kişinin ağzının içine bakar, "Bir şey söylese de yerine getirsem" diye düşünür.

Bir çocuğun bir yetişkini sevebilmesinin en temel şartı da, şüphesiz davranış ve sözlerde samimi olmak, çocuğun karşısında dupduru bir vicdan ile varolmaktır.

Duygusal Yoksunluk Vicdanı Köreldir

Küçücük bedenleri, sevimli yüzleri ve masum görüntüleri ile her an sevimliye hazır bekleyen şirin yavrular, misafir oldukları ailenin birçok alışkanlığına tesir ettikleri gibi, uyku ve istirahat düzenlerine de tesir ederler. Aile içindeki bu değişiklik de özellikle anneleri oldukça zorlar.

‘Çocuktan önceki’ dönemlerinde anneler, kendi ‘biyolojik ritminin’ gerektirdiği gibi istirahat edebilme serbestliğine sahipken, ‘çocuktan sonraki’ hayatlarında, kendilerine bağlı bulunan bebeklerinin ihtiyaçlarını hesaba katmak zorunda kalırlar. Günlük hayatın koşturmacası ile yorulan anneler, tam dinlenmek üzere istirahate adım attıklarında, muhtemel ki, bebeklerinin uykudan uyanması ile çaresizliğe düşebilirler. Yorgun bedenlerini biraz olsun dinlendirmeden, uyanan bebeğin ihtiyaçlarını karşılamaya koyulurlar.

Bebeği olan her annenin çok yakından tanıdığı bu problemi yaşayan anneler, uykusuz geçen günlerin verdiği sıkıntı ile gereğinden fazla tedirgin, huzursuz ve asabî hale gelebilmektedirler. Üstüne üstlük bu sıkıntıları yaşayan anneler, bir de bebeklerini anne sütü ile besliyorlarsa, yaşadıkları bu gerginlikler, anne sütünün çekilmesine yahut azalmasına da sebep olabilmektedir.

Bu sıkıntılar sadece gündüz değil, gecelerde de annenin peşini bırakmaz. Annelerin en önemli istirahat saati olan gece uykusu da bebek tarafından bölünmeye başladıkça annenin gerginliği artık had safhaya çıkmaya adaydır. Bu durum gerek eşler arasındaki iletişimi, gerekse anne ile çocuk arasındaki ‘tahammül’ gücünü zayıflatmaya başlar. Bu kısır döngü sonunda anne, artık bebeği ile baş edemez hale gelmiş ve çocuk yetiştirmenin ne kadar da zor olduğundan şikâyet eder olmuştur bile.

Konu hakkında çalışmalar yapan uzmanlar, bir yandan annenin çaresizliğine dikkat çekerken, diğer yandan da çocuğun masum ihtiyaçlarının giderilmesi arasında sıkışıp kalırlar. Hemen hemen bütün annelerin az ya da çok yaşadığı bu yıpratıcı süreci aşmak için iki ayrı metottan biri annelere tavsiye edilir. Genellikle de tavsiye edilen metot: ‘Çocuğu, anne ritmine uymaya zorlamak’tır.

Çocuğu Kendi Düzenimize Uymaya Zorlamak

Bebeği ile böylesi problemler yaşayan annelerin genelde tercih ettiği yöntem, bebeğin uyku düzenini, annenin günlük yaşantısına ayak uydurmaya zorlamaktır. Yani, bebek her ağladığında onun ihtiyaçlarına cevap vermek yerine, ‘vaktinde’ oluşan istekleri gidermeye çalışmaktır.

Bir örnek verecek olursak; bebek, kendi yatağına yatmayı istemediğinden,

akşam uykuya dalmakta da zorluk çekmektedir. Yalnız yatmaya alışkın olmadığı için, ağlayarak anneyi yanına çağırarak, anneye olan ihtiyacını gözyaşı ile dile getirmeye çalışmaktadır.

Bu yöntemle göre; çocuk ne kadar ağlarsa ağlasın, çocuğun ağlamalarına kayıtsız kalarak, annesinin geleceğine dair umudunu kesmesi ve sonunda yorulup ağlamayı keserek uykuya dalması hesap edilir. Çocuk, her ne kadar ağıtları ile “Anne, n’olur gel!” sinyali gönderse de, anne, o ağıtlara duyarsız kalarak, “Hayır, benden umudunu kes, gelmeyeceğim” demektedir.

Çocuk, günlerce süren bu ağlamalarının sonunda, artık ağlamadan uyumakta, yani bir başka deyişle; annenin kendisine cevap vereceği umudunu yitirmekte, korkularını ve endişelerini kendi içine hapsederek uykuya dalmaktadır.

Peki, çocuğu ağlatarak ve anneye dair umudunu kestirerek uyutmak ne kadar doğrudur? Çocuklar, bu ağlamalar sırasında ruhen incinirler mi?

Ağlatarak Uyutmak, Çocuğun Vicdanını Katılaştırır

Henüz konuşma yeteneği olmayan bir bebek, etrafı ile iletişimini ‘ağlayarak’ gerçekleştirir. Eğer dikkat edilirse, bebeklerin ihtiyacı değıştikçe, ağlama şekli de değışir. Örneğin; altını ıslatan çocuğun ağlaması ile korku ve endişe yaşayan çocuğun ağlaması birbirinden farklıdır.

Eğer çocuklar ağlamayacak olsalardı, çocuk bakımı, dünyanın en zor işi olurdu. Zira hiç ağlamayan bir çocuğun, ne zaman acıktığını anlamak ya da uykusunun gelip gelmediğini hesap etmek, hemen hemen imkânsız olurdu. Bu bakımdan bakıldığında bir bebeğin ağlayarak kendi durumunu—özellikle—anneye arz etmesi, oldukça büyük bir kolaylıktır.

Bütün bunlara ilaveten şunu da aktarmakta fayda vardır ki—normal şartlarda—‘hiçbir çocuk, sebepsiz yere ağlamaz.’ Eğer bir çocuk ağlıyorsa, mutlaka bir sebebi vardır. *Anne-babanın vazifesi, çocuğu susturmak değil, çocuğun ağlama sebebini bularak, çocuğun ihtiyacını gidermektir.*

Hal böyle iken, çocuğun uyku düzenini sağlamak adına, onun ağlamalarına ilgisiz kalmak oldukça yanlış bir metottur. Sanayi Devrimi’nin hemen arkasından uygulanmaya başlayan “Çocuğu ağlatarak sustur” yöntemi, annenin iş dünyasındaki verimliliğini artırmayı hesap ediyordu. Eğer çocuk, her ağlamasına koşan bir anne ile kendi ihtiyaçlarına cevap alacak olursa, anne ne işe gidebilecek, ne de işyerinde enerjik olabilecekti.

O halde anneyi, iş sahasında daha verimli tutmak için, çocuğun isteklerine karşılık vermek yerine, onun anneye ait umutlarını söndürmek ve çocuğu, annenin günlük yaşantısına uydurmak gerekliydi. Bunun altında, çocuklar ağlaya ağlaya çatlasa da, “Nasıl olsa susacak, umudu kırılacak ve anneden kopacak”

anlayışı yatmaktaydı. Ancak “Bu metot, ne kadar insanîdir?” sorusu, zihinleri her dönem meşgul etmiş, çocuğunu ağlatarak uyutmaya çalışan annenin vicdanını her dönem yaralamıştır.

Zira çocuk, içinde bulunduğu ailenin düzeninden habersiz olarak kendi bünyesinin ihtiyacı çerçevesinde uykuya dalar ve uyanır. Eğer anne, çocuğun uykuya dalma ve uyanma ‘ritmini’ kendi yaşantısına uydurmaya zorlarsa, bebeğinin ‘biyolojik ritmini’ bozmuş olur.

Üstüne üstlük, bebeğin ağlayarak anneye iletmeye çalıştığı “Korkuyorum anne!” ya da “Tedirginim anne, yanıma gel!” mesajlarına ilgisiz kalmakla anne, çocuğunun bilinçaltına “Annelere güvenilmez!” düşüncesi yerleştirmektedir. Halbuki bir çocuk için ilk ve tek güvenilecek kişi, annedir. *Eğer çocuk, en çok güvenilecek kişiye karşı daha bebeklik yıllarında güvensizlik duymaya başlarsa, çocuğun vicdan duygusunun müspet gelişiminin de önüne geçilmiş olur.*

Evet, çocuk bu uygulamanın sonunda ağlayarak annesini çağırmasa belki, ama annesini çağırmaması bir çözümün değil, bir sorunun başlangıcını ifade eder, ki o da çocuğun vicdan duygusunun katılaşmaya başlamasıdır.

Böylesi bir yöntem, belki bir zamanlar, materyalist bir düşünce ile anneden daha çok verim almayı hesap eden bir felsefenin ürünü olarak çok popüler olsa da, insanî (hümanist) ve pedagojik bir metot değildir. Aslına bakılırsa, bu usul, sadece bilimsel pedagojiye ters olduğu gibi, ‘transkültürel pedagojik’ metotlarla da çelişir.

Bu hususta Peygamber Efendimizin, “*Kim ağlayan çocuğunu sakinleşinceye kadar gönüllerse, Cenab-ı Hak, cennette ona memnun oluncaya kadar ihsan ve ikramda bulunur*”^[7] hadis-i şerifi örnek olarak gösterilebilir.

Buradan yola çıkarak, geçmiş dönemlerde de ağlatarak çocuğu terbiye etmeye çalışmanın tavsiye edilen bir usul olmadığını görüyoruz.

Anne Kendini Çocuğuna Göre Ayarlamalı

Çocuğu ağlatarak ve onun ihtiyaçlarına karşılık vermeyerek terbiye etmenin, çocuğun ruh sağlığına zarar verdiği çok açıktır. O halde bebek sahibi bir annenin yapması gerekli olan şey, o dönemdeki çocuğun biyolojik ritmini bozmadan, kendisini çocuğun düzenine uymaya gayret sarf etmesidir. O uyandığında anne de uyanmalı, o uyuduğunda anne de istirahat etmelidir.

Annenin kendisini çocuğuna göre ayarlamaya çalışması, çocuğu oldukça rahatlatarak, çocuk sağlıklı bir ruhî gelişim gösterecektir. Her korktuğunda, her endişe duyduğunda anneden teselli alabilmeli, her gözünü açtığında annenin tebessüm eder çehresinin verdiği rahatlıkla gözlerini kapayıp yeniden uykuya dalabilmelidir.

Eğer çocuğunuz, böylesi bir güven ortamı içinde, her defasında annesini yanında bulacağından emin olursa, bir süre sonra artık annesine ihtiyaç duymadan da kendi başına yatmaya alışacaktır.

Çocukların ilk dört yılı, anne ile çocuk arasında böylesi bir güven atmosferinde geçmelidir. *Anne, hiçbir sebeple çocuğun kendine olan güvenini sarsacak, onun ihtiyaçlarına ilgisiz kalacak davranışlarda bulunmamalıdır.*

[7]. Prof. Dr. İbrahim Canan, *Hz. Peygamber'in Sünnetinde Terbiye*, s. 203.

Vicdan Eğitimi ve Zaman Dengesi

Vicdan eğitiminin en önemli basamaklarından biri, ‘çocuğun kendi içine doğru derinleşebilmesi’ni sağlayacak uygun zeminin oluşturulmasıdır. Öyle ya, madem vicdan ‘hissetmek’ ile alâkalıdır, o halde *çocuğun his dünyasının hassaslaştırılması, vicdan eğitiminin temel direğidir*. Bir başka deyişle, vicdan eğitimi, insan ruhunun güçlendirilip hassaslaştırılarak, kâinatı en ince ayrıntısına kadar hissedebilecek hale getirilmesidir. Yani yüzeysel (sathî) yaşamama, hayatı hissederek yaşamaya çalışma...

Mesela bir çiçeğe baktığında ondaki tebessümü görebilmektir. Bir meyveyi ağzına aldığı anda, onun harika lezzetini bütün ruhu ile hissedebilmektir vicdan eğitimi. Bir bakıma, zamanı doya doya ruhuna çekebilmeyi öğrenebilmektir. Bu açıdan bakıldığında, önemli ve çoğu defa da kafa karıştırıcı bir sorunun cevabını da verebiliriz.

Hani her defasında sorulur ya, “Şu anki anne-babaların ellerinde bütün imkânlar var, kütüphaneler dolusu kitaplar, uzmanlar, televizyon, internet ve her şey anne-babanın hizmetinde. Bilinçli anne-baba olmanın bütün şartları hazır. Yine de bugünkü anne-babaların ellerinden, öyle çok da memnun olunacak çocuklar yetişmiyor! Halbuki eskilerin elinde bunca imkân yoktu; ne uzmanı bilirlerdi onlar, ne de kütüphaneler dolusu kitap okumuşlardı. Öyle olduğu halde çok kıymetli ve güzel insanlar yetiştirmişlerdi. Durum böyle olunca hemen akıllara bir soru gelir: ‘Bunca bilgiye ve imkâna rağmen neden günümüz anne-babaları çocuklarını iyi yetiştirmekte öncekiler kadar başarılı değiller?’” diye.

Böylesi bir soruya verilecek onlarca cevap olsa bile, bir cevap var ki, oldukça önemlidir. Eskilerin her ne kadar televizyonları, internetleri, kitapları, uzman pedagogları ve bilgi kaynakları olmasa da, bir şeyleri vardı: *ruhun derinliklerine inebilecek kadar ‘geniş zaman’ları*.

Zamanın Genişlemesi ve Daralması

Günümüz insanının hayatını bir kaosa çeviren en önemli faktör, ‘zamanın daralması’dır. Aslında bir günlük zaman, bir güne rahatlıkla yetebilecekken, insanların zamanın yetmemesinden şikâyet ediyor olması ne garip bir çelişkidir.

Zamanın kısalmış, daralmış ve büzüşmüş gibi oluşu, ciddi bir stres kaynağıdır. Bir günlük yaşantısını bir güne sığdırmakta zorlanan günümüz insanı; sokakta, markette, çarşıda, pazarda ve kendi evinde sadece büyük bir telaş ve büyük bir koşturmaca içindedir. Hal böyle olunca, sabah kalkıldığı saatten akşam yeniden yatılacağı saate kadar hayatın çok hızlı bir şekilde akması, yapılacak

işlerin bir türlü yetişmemesi en çok insanî münasebetlerin darbe almasına ve insanın yalnızlaşmasına sebep olmaktadır.

Halbuki insanın yalnızlığı kadar dramatik bir oyun yoktur, bu tiyatro misali dünya sahnesinde. İnsanın gülmesi, çevresi ile ilgilidir; konuşması, sevinmesi, hatta öfkelenmesi hep çevresi ile olursa bir anlam kazanır. Yoksa kendi kendine gülene ve kendi kendine öfkelenene normal bir gözle bakılmaz.

Mademki insan, böylesine bir diğere muhtaç bir sosyal hayat sürmektedir, o halde insanların birbirlerine ayıracakları zamanın, her şeye ayıracakları zamandan çok daha geniş olması gerekir. Heyhat ki, günümüz insanı, eşyaya ayırdığı zaman kadar kendisine ve karşısındakine vakit ayıramıyor. Daha da ötesi, yapılması gereken onlarca önemli (!) iş dururken, bir dostuna yarım saat dolu dolu vakit ayırmak, ciddi bir zaman kaybı olarak görülüyor günümüz insanının dünyasında.

Sıkıştırılmış zamana denk getirilen dostluklar ve muhabbetler, duygu dünyasının kullanılmasına yetecek kadar geniş ‘alışkanlık’larla yürütülmemektedir. Halbuki insan, sözlü iletişimle değil, türlü türlü akıl cambazlıkları ile hiç değil, kalpten süzülüp gelen ‘tını’larla mutlu olur. İnsan olduğunu hisseder.

Anne-Babaların Zamanı Geniş Olmalıdır

Yukarıda da izah edildiği gibi vicdan eğitiminin en önemli basamaklarından biri, ‘çocuğun kendi içine doğru derinleşebilmesi’ için uygun zemin oluşturulmasıdır. Bu uygun zeminin en önemli unsuru ise, anne-babanın zamanının geniş olmasıdır. Dar zamana sıkıştırılmış bir şekilde anne-babalık yapmaya çalışmak, çocuk ruhu açısından oldukça rahatsızlık verici, oldukça onur kırıcı bir durumdur.

Anne-babalar, çocuğun sorduğu bir soruya “Hıı, öyle mi?” diyerek akıl oyunu ile cevap vermek yerine, ufacık bir tebessümle, çocuğun gözlerine gözlerini kilitleyip ve zamanın çıldırtıcı akışına inat, sakın bir ses tonu ile “Nasıl yani oğlum, bir kez daha sorar mısın, anlayamadım az önce seni?” diyebilecek kadar rahat olmalıdırlar.

Çocuk, kendisine bu huzur ve sekînet ile yaklaşan bir ebeveynin yanında, konuşurken acele etmeyecek, cümlelerini tam ve serinkanlılıkla kurabilecek, iletişim kurarken arada bir keyifle tebessüm edecektir.

Anne-babasının acelesi olmadığını bilen, kendisi ile konuşurken geniş geniş zamanı olduğunu hisseden çocuk, kalbinde ve ruhunda hissetmediği kelimeleri kullanmaktan kaçınacak, samimi olmanın başlı başına bir huzur sebebi olduğunu hissedecek ve bu hissi zaman kaybı olarak düşünmeyecek, genişletilmiş zamanın

keyfini çıkartırcasına ruhunun derinliklerine inebilme fırsatını yakalayacaktır.

Peki, sadece zamanın geniş olması, vicdan eğitimi için yeterli midir?

Tabii ki, hayır!

Anne-baba yeterince genişletilmiş zamanda çocukları ile iletişim kuruyor olsalar da, iletişim anayasasının birinci maddesi olan ‘empati’ yoksunluğu taşıyorlarsa, karşılarındakilerle hemhal olamıyorlarsa vicdan eğitimi yine sekteye uğrar.

Merak Duygusu ve Vicdan Dengesi

Günümüz hastalıklarından biridir, çocuğu ‘yasaklarla’ ve ‘hayır’larla terbiye etmeye çalışmak. Maalesef, birçok çocuk eğitimi kitabında, anne-babalara çocuklarını terbiye ederken nasıl ‘hayır’ denileceği ve ‘hayır’ denilmiş bir konuda, nasıl da kararlı durup, asla geriye dönmemenin usulleri tavsiye edilmektedir. Halbuki çocuk, ne kadar çok “Hayır! Yapma! Yasak!” kelimelerini duyarsa o kadar çok hırçınlaşır. Çünkü çocuk, yetişkinliğe giden süreç içinde, eşyayı tanımaya ve eşya ile hâdiseler arasındaki bağlantıları anlamaya gayret sarf eder.

Çocuğun elini attığı her bir eşyanın, çocuğun ilgi duyduğu her bir cismin mutlaka detaylıca tanınması ve öğrenilmesi gerekir. Çocuk, eşyayı tanımak zorundadır. Bu, onun yaratılışında içerisine yerleştirilmiş ve karşı koyamayacağı bir dürtüdür.

İnsan dışında hiçbir varlık, eşyayı tanıma ihtiyacı duymaz; eşya ile hâdiseler arasında bir bağlantı kurma çabasında da değildir. Bir sihirbazı getirseniz, en meşhur illüzyonlarını bir salonda kedilere sunmasını istesenez, hiçbir kedi, beş dakika vaktini ayırıp da bu şaşkınlık uyandıran illüzyonlara ilgi duymaz. Oysaki böyle bir gösteri, merak uyandırıcı, garip olaylarla doludur. Durum böyle olduğu halde kediler, böyle bir gösteriye “Sihirbaz nasıl yapıyor bunları?” diye dönüp bakmaz bile. Çünkü insan dışında hiçbir varlığa dünyadaki olayları, yaratılış kanunlarını ve bu kanunların birbiri ile olan alâkasını anlama isteği ve kabiliyeti verilmemiştir.

Aynı sihirbaz, aynı gösteriyi insanlara yapacak olsa, insanlar saatlerce bıkmadan, usanmadan yapılan gösteriyi hayranlıkla izlerler. Sihirbazın sergilediği oyunları anlamaya, kavramaya, nasıl olduğunu öğrenmeye ilgi duyarlar. Gösteri bitse bile, karşılaştığı kişilerle sunulan gösteri hakkında yorum yaparlar. Hangi hilenin nasıl yapılmış olabileceği hakkında birbirleriyle tartışır. İşte biz, insanın bir eşyayı, bir olayı ‘anlamaya’ yönelik olarak içinde duyduğu heyecana ‘merak’ diyoruz.

‘Evet’in Gücü

‘Hayır’larla, ‘yasaklarla’ ve ‘engellemelerle’ çocuk terbiye etmek, Anadolu ailesine sonradan bulaşmış bir hastalıktır. Halbuki ruhunun temel dinamikleri sağlam, vicdan duygusu gelişmiş, olgun ve samimi bir insan yetiştirmek için; insanın daha çocukluk yıllarında önünün açılması, merak ettiği şeylere karşı desteklenmesi; “Hayır dokunma! Sakın elleme! Dur, yapma!” yerine, “Haydi al.

Dokun. Hisset...” diyerek yetişmiş olması çok önemlidir. Bu sayede o çocuğun iç dinamikleri, yerli yerince oturur.

Bir çocuk, gelişim süreci içinde engellenmedikçe, çocuğun ‘fıtratından kaynaklanan özellikler’ değiştirilmeye çalışılmadıkça, önü açıldıkça ve çocuk, kendi tabiî hali ile aile çevresinde kabul gördükçe ‘insan’ olur; insanî özellikleri gelişir.

Merak Duygusunda Denge

“Mademki merak bir çocuğun eğitiminde temel itici güçlerden biridir, o halde çocukların merak duygusunu daha da artırmak için var gücümüzle çaba sarf etmeli miyiz?” sorusuna maalesef hemen “Evet, hadi çocukların merak duygusunu daha da artırıcı ne varsa çocuğun önüne koyalım” diyemiyoruz.

Çocuk gelişiminde hep bir dengeleme sözkonusu olduğu için merak duygusu da dengeli bir gelişim göstermelidir. Merak duygusu yıkılmış bir çocuk öğrenme heyecanını kaybettiği gibi, merak duygusu aşırı derecede körüklenmiş çocukların da birtakım ruhsal rahatsızlıklar yaşama ihtimali yüksektir.

Aşırı merak duygusu ile sinir sistemi uyarılan bir çocuğun yetişkinlik yıllarında ‘kaygı’ düzeyi yüksek olur. Korkuları çoğalabilir, ‘takıntı’ları artabilir...

Örneğin, anne-babasından aldığı din eğitiminde, dünyada insanlar ve cinlerin yaşadığını öğrenen bir çocuk, cinin nasıl bir şey olduğunu aşırı derecede merak ederse ve bu merakının peşine düşerse, anne-baba da çocuğun merak hissini tahrik etmek için birtakım cin-peri hikâyeleri anlatırsa, çocuğun peşine düştüğü gerçekler, bir süre sonra onu korku dolu bir yaşama mahkûm edebilir. Çocuk geceleri kâbuslarla uyanmaya, cinlerin kendisi ile konuştuğunu anlatmaya, eve yalnız girememeye, geceleri yalnız kalamamaya başlar.

Veya başka bir örnek vermek gerekirse; bir insan merak duygusundan dolayı kendisinin ne zaman öleceğine merak salar ve ölüm gününü merak etmeye başlarsa, bu kişinin merakı kendi başına dert olur:

Bir adam vardı, yaşamı her şeyi merak etmekle geçiyordu. Her şeyi kendince anlamlandırıyor, eşya ve hâdiseler arasında olmadık bağlantılar kurmaya çalışıyordu. Bu adam bir gün bir rüya gördü. Rüyasında çok güzel bir yerdeydi. Birbirinden güzel ve mübarek zatlar oturmuş sohbet ediyorlardı. Rüya sahibi şahıs, bu yaşlı ve nuranî yüzlü şahısları bulmuş olmanın heyecanı ile bir şeyi merak etti: “Acaba kendisi ne zaman ölecekti?” Hep merak ettiği bu sorunun cevabını alabilmek için tam da fırsattı. Bir fırsatını kollayıp yanında bulunan bembeyaz saçlı, bembeyaz

sakallı nuranî yüzlü şahsa döndü ve “Biliyorum çok uygun bir soru değil ama, ben çok merak ediyorum, acaba ben ne zaman öleceğim?” diye sordu.

Yaşlı zat, “Evladım biz bu konuda sır vermeyiz, sen kendi işine bak, Azrail kendi işine baksın” dedi. Adam bu cevaptan çok memnun olmadı ve ısrar etti. “Tamam, ne zaman öleceğimi söylemiyorsunuz; hiç olmazsa benim nasıl öleceğimi söyleyin” diye yeni bir soru yöneltti. Yaşlı zat, kendisinden ısrarla bir şey duymak isteyen bu şahıstan kurtulamayacağını anlayınca “Senin ölümün sudan olacak” diye cevap verdi.

Adam bu cevabı duyunca birden irkildi ve uyandı. Şaşkın ve korku içinde “Esağfirullah” çekti. Çünkü bugün bir deniz yolculuğuna çıkacaktı. Vapur ile yolculuk yapacaktı. Önce tebessüm etti ve o yaşlı zata dua etti. Demek ki bugün bineceği vapur, kaza geçirecekti ki o nuranî yüzlü şahıs kendisini uyardı. Güne sevinçle başladı ve vapurla yapacağı seyahati iptal etti, yolculuğu uzun sürse de araç ile yapmaya karar verdi. Bütün gün kulağını da haberlere verdi. “Bineceğim vapur acaba kaza yapacak mı, içindekiler suda boğulacak mı?” diye merak içinde gün boyunca radyoları dinledi. Ama herhangi bir kaza haberi gelmedi. Endişe duydu, korktu...

Başka bir suda öleceğini düşündü ve aklına bir süre sonra yapacağı uçak yolculuğu geldi. Yolculuğun bir kısmında uçak denizin üzerinde uçacaktı. Bir oh çekti ve bu yolculuğu hatırladığı için sevindi. Hemen telefona sarıldı ve uçak biletini iptal etti. Günler geçti ve yolculuk yapacağı uçağın uçuş saati geldiğinde hemen haberlerin karşısına geçti ve uçağın düşüp düşmediğini öğrenmeye verdi kendisini. Ama hiçbir haber alamadı. Uçak düşmemiş, kimse de suda boğulmamıştı. Ama içindeki merak duygusu hâlâ sönmemişti. Acaba hangi su onun ölümüne neden olacaktı?

Belki de banyo yaparken ayağı kayacak ve düşüp banyoda ölecekti. Bu korku ile banyo yapamaz oldu. Ya da sabah yüzünü yıkarken, şebeke suyuna karışmış olan bir kimyasal maddeyle zehirlenecekti. O yüzden de yüzünü yıkamamaya, tıraş olmamaya başladı. Haftalarca, aylarca banyo yapmadan; saçını, sakalını kesmeden dolaştı.

Bir gün “Acaba ben su içerken su boğazımda takılı kalacak ve öyle mi öleceğim?” diye düşündü ve su içemez hale geldi. Günler geçti susuzluk çekti, ama eline aldığı bardağı dudaklarına götüremedi. Susuzluktan zayıfladı, kir ve pasaktan yatalak hale geldi. Komşuları ona yardıma geldiklerinde “Yahu komşu, su yüzünden öleceksin, bırak şu su

takıntısını” dedikçe itiraz etti ve ölümünün sudan olmasından korktuğunu söyledi. Günler geçti ve bu şahıs, sonunda susuzluktan ve hastalıktan öldü. Aynı rüyadaki yaşlı zatın söylediği gibi ölüm sebebi su olmuştu...

Bu hikâyede olduğu gibi çocuklarda merak duygusu aşırı tetiklenirse, davranış bozuklukları gelişebilir. Mesela çocuk çok uzaklarda bir yıldız hareketinden korkar, endişe eder. Bu yıldızın dünyaya çarpacağı hezeyanına kapılabilir.

Anne-babasının tartışmalarını merak eden çocuk, anne-babasının birbirini vuracağını, öldüreceğini zannedebilir. Hatta okulda arkadaşının çantasında ne olduğunu merak eden çocuk, arkadaşının çantasını kurcalayabilir.

Merak duygusu aşırı tetiklenir; fakat çocuğun ruhu güçlendirilmezse, o merak hissi çocukta birtakım davranış bozukluklarına sebep olur ki yukarıda da söylediğimiz gibi; bu davranış bozukluklarının başında, korku nöbetleri gelir, takıntılar oluşur veya kaygı düzeyi yüksek bir insan halini alabilir. Çocuk terbiyesinde yapılması gereken şey, çocukta denge unsurunu gözetmektir. Zaten çocuğa verilmesi gerekenler, bir denge içerisinde verilirse bir sorun oluşmaz.

Merak Hissini Uyandırırken Nelere Dikkat Edilmeli?

(1) Çocuklar, zaten doğuştan merak hissi ile dünyaya gelmişlerdir. Dolayısı ile çocuğa dış dünyadan ekstra merak hissi uyandıracak bilgiler sunmak yerine, onların kendi iç dünyasında oluşan meraklı sorulara cevap bulmalıdır. Onların merak ettikleri konulara verilen cevaplar, yeni birtakım noktaları merak ettirecek tarzda olmalıdır.

(2) Çocukların merak duyacağı noktaların önce elle tutulup gözle görülebilen, somut konular üzerinde olması, çocukların merak hissini devam ettirebilmesi için önemlidir. Anne-babalar çocuklarına verecekleri cevaplarda veya bilgi aktaracakları konularda, somutluğa yoğunlaşmalıdır.

(3) Anne-baba, çocukların her merak ettiği şeyi detaylıca anlatmak zorunda değildir. Örneğin; bir çocuk annesine kendisinin nasıl dünyaya geldiğini sorduğunda anne-baba oturup teferruatlıca bu konuyu anlatmak zorunda olmamalı. Çocuk sadece bilmesi gerektiği kadarını bilmelidir. Zaten ruhunun kaldıramayacağı bilgileri çocuğun yaşından önce vermek doğru da olmaz.

(4) Çocukların algılamakta güçlük çekeceği, vaktinden önce de gereksiz olarak merak duyduğu konular (cin, peri vs.) hakkında bilgi verirken, verilen bilgi ne çocuğun gelecek yaşantısında dinin yeniden sorgulanmasına neden olacak derecede basit ve dayanaksız, ne de çocuğu geceleri yatıramayacak kadar korkutucu ve ürkütücü olmalı.

(5) Anne-baba çocukların merak hissini sönmemesi için verdikleri cevaplarda

çok ‘gerçekçi’ ve ‘samimi’ olmalı. Çocuk kendisine verilen cevapların samimi olmadığını anlarsa ya iletişimi keser, ya da aynı kişiden gelecek olan bilgilere itibar etmez.

(6) Çocuğa birtakım bilgiler aktarırken, somut birtakım uygulama ve deneyler yapılabilir. Örneğin, yağmurun nasıl yağdığını anlatmak için bir çaydanlığın ön kısmından çıkan buharın önüne bir kaşık tutulduğunda kaşığın nemlendiğini görmek ve nemlenen kaşığın da altına damlacıklar bıraktığını gözlemlemek oldukça isabetli bir uygulama olur.

(7) Çocuklar, çocuktan öğrenmeyi daha çok ister. Bu nedenle 3,5 yaşını geçmemiş olan çocuklar birbirinden merak duygusunu daha iyi giderir. Anne-babalar, çocukların bir araya gelmelerine ve birbirleriyle konuşmalarına fırsat vermelidir.

Çocuklarda Vicdan Hissi, Kişilik ve Karakterin Merkezidir

Kişilik, doğuştan ve sonradan kazanılan, kişinin daha çok duygu dünyasını ifade eden, duygu dünyası içerisindeki ahlakî öğretileri ve kazanımları ifade eden bir anlam taşır. Karakter ise, bir kişinin sürekli ve iradî olan davranışlarını ifade eder.

Bir insanın kişiliği onun daha çok duygu yönünü ifade eder. Kişilik, insanın yakıt tankı, enerji deposudur. Karakteri ise yakıt tankı veya enerji deposundan elde ettiği enerjiyle davranışa dönüşmüş olan ve sürekli davranış halinde olan durumunu ifade eder. Bunları bir örnekle anlatalım:

İyi ahlaklı, erdemli ve yardımsever olmak kişiliğe ait özelliklerdir. Ancak yardım yapma iradesini sergiliyor olmak ve bunu devamlı hale getirmiş olmak karakterdir. Dürtüsel ve anlık davranışlar karakteri tarif etmez. Sürekli davranış olması gerekir. Mesela bir çocuğun içerisinde Allah sevgisi ve maneviyata ait duygular taşıyor olması bu çocuğun kişiliğiyle alakalı bir şeydir. Kişiliği onun içerisindeki enerji ve yakıt deposudur. Çocuğun içerisindeki bu enerjiyle namaz kılmaya başlaması ve namazda devamlılığı da bu çocuğun karakterini ortaya koyar. Biz bu çocuğun dışarıya yansıyan en önemli özelliğini tarif ederken, “Devamlı namaz kılar” diyerek karakterini tarif ederiz.

Çocukta Kişilik ve Karakter

Kişiliğin oluşması, daha çok anne ile olan bir şeydir. Peki, baba bu gelişimin neresindedir, diye bir soru gelebilir akla. Tabii ki, baba da rol sahibidir kişilik gelişiminde; ama asıl önemli unsur annedir. Çocuk anneyle ne kadar etkileşim ve ne kadar engelsiz bir iletişim içerisinde ise çocuğun içerisindeki kişilik gelişimi o denli güçlü olacaktır.

Karakterin oluşması ise daha çok babayla olan bir şeydir. Baba çocuğun içerisine anne tarafından sokulmuş olan bu enerjiyi aktif hale getirebilir, davranışa dökebilir ve kendisi iradî davranışlar sergileyebilirse çocuk da babadan gördüğü bu iradî davranışları kendi karakteri haline dönüştürecektir. Dolayısıyla ikisi ne birbirinden ayrılabilir, ne de biri olmadığı zaman diğeri olabilir.

Yani bir çocuğun çoğunlukla duygu dünyasını besleyen anneyle irtibatında bir sorun, bir iletişimsizlik varsa böyle bir çocuğun, örneğin namaz kılmak için, kendinde bir istek oluşmaz. Ancak çocuğun içerisinde anne varolduğu ve enerji

verdiği halde eğer babada iradî ve dirençli bir ibadet geleneği yoksa çocuk, içerisinde ibadet heyecanı duyduğu halde bunu davranışa dökemez.

Bu açıdan bakıldığında kişilikli ve karakterli bir çocuk dediğimizde aslında şunu ifade etmeye çalışıyoruz: “Anneden ve babadan duyguları dengeli alan bir çocuk...”

Anne-Babanın Görevi Ruhsal İletişimdir

Anne evde annelik yapayım derken babanın rollerini de yaparsa, çocuk anneden beslenecek olduğu duyguları da alamamaya başlar. Çünkü anneyle duygu dünyasına hitap eden kısmı alırken, anne evin içerisinde “Otoriter olayım, baskı kurayım, mükemmeliyetçi olayım” derse, çocuğun duygu dünyasını besleyen kanallar tıkanmış olur. Anne bu şekilde davranarak aslî görevini yapmıyor, çocukta davranış oluşturmaya çalışıyordur. Halbuki davranış oluşturma, daha çok babanın sürekli ve iradî davranışlarıyla alâkalıdır.

Evde anne ve babanın rollerini oynuyor olmaları, o çocuğun kişilikli ve karakterli olmasında en büyük etkidir. Bilinmelidir ki, babalara karakter oluşumunda çok büyük görev düşüyor. Babanın evde çocuklarıyla geçirdiği vakit önemlidir. Tabii bu vaktin nasıl geçtiği ondan daha önemlidir. Babanın, çocuğun ruhuna hitap etmesi lazım. Yoksa beraber, birlikte vakit geçiriyor olmak çok bir şey ifade etmeyebilir.

Mesela, babalar çocuklarıyla oynarken çoğu defa oyun oynamayı, kızmabirader oynamayı, tavla oyunu oynamayı, arabacılık oynamayı çocuklarıyla ilgilenmek olarak düşünüyorlar. Bu ilgilenmektir, ancak bir aracı kullanmaya gerek yoktur. Çocukla oturup ruhsal temas kurarak bir on dakika konuşmak, saatlerce arabacılık oynamaktan çok daha önemlidir.

Babanın görevi, araba veya oyuncak gibi bir aracı kullanmadan çocukla ruhsal temas kurarak doğrudan iletişim kurmaktır. Babalar çocuklarıyla siyaset, ülke yönetimi, dersler, dünya, din ve kâinat gibi konularda çokça konuşuyor olmayı doğrudan iletişim olarak görüyor çoğunlukla. Ancak bu ruhsal bir temas değil, zihnî bir temastır. Ruhsal temas olmadıkça da çocuk, babadan karakter kopyalamasını çok zor bir şekilde, yani milim milim yapar.

Bugünkü çocukların en büyük problemlerinden biri, kendilerini olduğu gibi sergileyememeleridir. İncitileceği, kızılacağı, eleştirileceği, sevgiyi kaybedeceği için veya anlaşılmayacağı için anne-babasıyla ruhsal bir iletişim gerçekleştiremiyor. Bunu artık günümüzde pedagoglar sağlıyor. Pedagoglar çocuklar ile ruhsal iletişime geçip oradan aldıkları bilgileri anne-babalarla paylaşıyor. Çocuklarının ruhsal problemlerini onlara bildiriyorlar.

Mesela bir anne diyor ki: “Kızım çok içine kapanık oldu, nedenini

anlamıyorum.” Bu, anneyle kızı arasında ruhsal bir iletişim olmadığının habercisidir. Anne çocuğu pedagoga getiriyor. Pedagog çocuğun ruhsal dünyasına girmeye başladığında, çocuk ağlıyor, üzüyor ama içini olduğu gibi anlattıktan sonra çözüm başlıyor. Pedagog, anneyle bunları paylaşınca, “Hiç haberim yoktu, demek bunları düşünüyordu” diyor. İşte ruhsal iletişim denilen şey budur.

Kişilik ve Karakter Gelişiminde Ruhsal İletişimin Rolü

Kişilik ve karakter gelişiminde ruhsal iletişimin rolü oldukça fazladır. Çocukla anne-baba arasında ruhsal bir temas yoksa, o takdirde derin bir iletişim yoktur. Kaliteli iletişim yoktur, sadece zihinsel bir iletişim vardır. Zihinsel iletişim ise duysal doyumu oluşturmaz. Duysal doyum olabilmesi için duyuların birbirleriyle iletişime geçmesi lazımdır.

Mesela, karı-koca arasındaki en önemli şey nedir? Aynı duyguların varolmasıdır. Bir yabancı kadınla, bir yabancı erkek arasındaki farklılık nedir? Duyguların olmamasıdır. İşte anneyle çocuk arasındaki iletişimde de duygular varsa, aynı şekilde karı-koca arasındaki yakınlık gibi, onlar arasında da aynı yakınlık vardır.

Eğer anne-babalar, çocuklarıyla yabancı birisiyle bir şeyleri konuşuyor gibi konuşuyorlarsa, burada duygusal bir yakınlık yoktur. Zihinsel bir iletişim vardır; ama diğerindeki gibi duygular yoktur.

Çocuk Duygusal İletişim İçinde İncitilmemeli

Kişilik ve karakter gelişiminde en önemli şey, çocuğun ruhsal ve güven ilişkisi sağlanarak kendi içerisindeki dünyasını olduğu gibi dışarıya vurmasıdır.

Çocuk, Allah’ın fıtraten koyduğu şeyi dışarıya vurabilmesi için karşı taraftaki kişi tarafından ‘duygusal bir iletişim’ içerisinde incitilmemeli ki, buradan tutunarak kişiliğini geliştirebilir.

Peki, bu durumda fıtrat nedir diye bakacak olursak; fıtrat, bir kişinin doğuştan getirdiği ‘duygu’ dünyasını anlatan bütün ‘doğal’ özelliklerdir. Her çocuk ayrı bir fıtrat üzerine doğar ve çocukta fıtrat asla değişmez. Ancak saklanır, kendisini gizler. Uygun bir zaman ve çevre bulduğunda yeniden saklandığı yerden çıkabilir. Bir bakıma buna huy da denilebilir.

İşte çocuk, dışa vurduğu dünyasını ‘olduğu gibi kabul etmeyen’ bir ebeveyn yanındaysa, içinde taşıdığı şeyi dışarıya yansıtmayacaktır. Bu şekilde pedagoji ve psikoloji literatüründe de geçen kişilik bozukluğu süreci başlatılmış olmaktadır. Çocuk iç dünyasını dışarıya olduğu gibi göstermiyor, saptırıyor,

içeride ayrı bir kişilik geliştiriyor; dışarıda da annem ve babam üzülmessin diye yeni bir maske takıyorsa işte buna kişilik bozukluğu diyoruz.

Anne-babalar çocuklarına birtakım şeyler elde ettirmeye çalışırlarken, çocuğun yapabileceği şeylerin ötesinde şeyler bekledikleri, çocuğun hissettiği ve severek yapmak istediği şeylerin haricinde şeyler istedikleri için; çocuk kendi içerisinde olumsuz beklerken dışarıya olumlu mesajlar vermeye başlıyor.

Çocukla Mücadele Büyük Hatadır

Anne-babaların çocukta kişilik ve karakter gelişiminde yaptıkları en büyük yanlış onlarla mücadele içerisine giriyor olmalarıdır. Günümüzdeki terbiye metotlarına baktığımızda anne-babanın, çocuğun nefsiyle sıkı bir mücadele ettiğini görürüz.

Anne-babalar, “Şunu yaparsan seni öldürürüm”, “Seni keserim, seni döverim!”, “Yüzümüzü kara çıkartma!”, “Beni rezil etme!”, “Allah seni yakar” gibi nefsanî arzular peşinde koşmaması için çocuğun nefesine savaş açıyorlar. Nefsi durdurmaya çalışmak tarihî bir yanıştır. Çünkü nefsi durduracak olan hiçbir kuvvet yoktur. Nefsi sadece kişinin kendi içerisindeki benliği durdurabilir.

Kişilik ve Karakterin Benlikle Bağlantısı

Kişilik ve karakter içerisinde ‘ene’yi barındırır. Geçmişte ‘ene,’ günümüzde ‘benlik’ diyoruz. Batı ise buna ‘ego’ demektedir. Egonun güçlenmesi diye bahsettiğimiz şey egoist olmaktan farklı bir şeydir. Ego, kişinin kendisini insan gibi görmesi ve kendisini insan olarak değerli görmesidir. Yine kişinin kendisini Allah’ın bir kulu olarak görmesidir. Allah’ın kuluna hiç hakaret edilir mi? Allah’ın kulu hiç rezil işlerde bulunur mu? Allah’ın kulu hiç günah işler mi? Yani kendini kul olarak görme ve kendisini de Allah’a bağlı olarak görüyor olma aslında benliğin en güçlü halidir.

Anne-babaların yaptığı yanlış işte buradan kaynaklanıyor. Çocuklarının nefislerini öldüreyim derken, benliklerini de tahrip ediyorlar. Bu benlik ki nefisle mücadele edecek olan kısımdır. Benlik zayıflayınca, nefis benliğe hâkim olur. Halbuki günümüzde anne-babaların nefisle mücadele etmemesi lazımdır. Çünkü kimse onunla mücadele edemez.

Nefsin ölmesi demek, elektriği kesilmiş akülü bir arabanın birdenbire ortada kalması demektir. Çünkü nefis aynı zamanda insana yaşama sevinci verir. Motivasyon kaynağı oluşturur. Nefis var ki insan çocuğunu kucaklayıp öpüyor, sabah erkenden kalkıp ailesine rızık temin etmek için işe gidiyor, eşini seviyor, yediği meyvelerden lezzet alıyor, kendisine değer verildiği zaman ondan

hoşlanıyor. Aslında nefis, insanı yaşama bağlayan kısımdır. Eğer siz bunu öldürürseniz; kişi, yaşamla olan tüm irtibatını kesmiş olur.

Anne-babalar çocuklarının iffetsiz, namussuz veya ahlaksız olmasından korktuklarından panikle nefislere saldırıyorlar. Halbuki bu tarihî bir yanıltır. Yapılacak olan şey, çocuğun benliğini kuvvetlendirmektir. Ona kişilikli olduğunu, değerli olduğunu, insan olduğunu, ona kul olduğunu adım adım hissettirmek gerekir. Çocuğun kendini ortaya koymasından korkmamak lazım. İşte o zaman güçlü bir benlik nefisle mücadele edebilir.

Anne-baba çocuğunun nefisle mücadele edebilmesi için benliğini güçlendirmeli. İşte o zaman çocuk, anne-babanın da olmadığı yerde nefisine yenik düşmez. Yoksa nefsiyle mücadele edeyim diye çocuklarını baskı altında tutan anne-baba, kendisinin olmadığı yerde o çocuğun her türlü melaneti yapabileceğini unutmamalı.

Ayrıca erken çocukluk döneminde çocuğun nefsi yoktur. Çocuğa bu dönemde söylenilen “Sakın öyle yapma, sakın böyle yapma” sözleri, onun nefsine söyleniyor gibi olsa da aslında benliğini tahrip ediyor. Çocuğun nefis duyguları belli bir yaşa gelinceye kadar uyanmaz. Anne-babanın yapması gereken, çocuk nefis duygularının uyandığı o yaşa gelene kadar, onun nefsine saldırarak onu zayıflatmak değil; aksine çocuğun benliğini güçlendirmektir.

Yani çocuk belli bir yaşa geldiğinde şunları söyleyebilmelidir: “Bu bana yakışmaz, böylesi bir davranış bana yakışmaz. Değerli bir insanın böyle küçük şeyler yapmaması gerekir. Bunu yaparsam Allah’a karşı ayıp olur.”

Çocuk bu sözleri anne-babasının korkusundan değil, içinde hissederek, kendisi bu değere ulaşarak söylemelidir.

Kız Çocuğunun Kişilik ve Karakter Gelişimi

Kız ve erkek çocuğunun karakter oluşumunda farklılıklar vardır. Duygusal bir yapıya sahip olan kız çocuklarının kişilik ve karakter gelişiminde anne-babanın kız çocuklarının bu ince ruhunu göz önünde bulundurmaları gerekir.

Bir kişinin ‘iç dünyası ile dışa yansıttığı görünüm arasında ne kadar benzerlik varsa o kişi o kadar kişilik sahibidir’ denir. Kişinin dışa yansıttığı dünya ile içindeki gerçek dünyası arasında fark varsa buna da “kişilik bozukluğu” denir. Bir kişi yalan söylemenin yanlış bir şey olduğunu biliyor, ama buna rağmen yalan söylüyorsa bu bir kişilik bozukluğudur.

Kız çocuğu yetiştirirken onun kişilik sahibi olması oldukça önemlidir. Kız çocuğu kendi içinde anne-babasından habersiz farklı bir dünya yaşatmaya başlarsa, erkek çocuklarına oranla tehlike biraz daha büyük demektir. Çünkü kız çocukları duygusaldır. Duygu dünyasında yaşadığı şeyi, dışarıya yansıtamıyor, kendi içerisinde birtakım şeyleri yaşıyorsa, bu çocuğun içinde yaşadığı şeylere kapılması, peşinden gitmesi işten bile değildir.

Bu durum erkek çocuklarında biraz daha farklıdır. Erkek çocuklarının duygu dünyası kız çocukları gibi hassas olmadığından kendilerini frenleyebilmeleri daha kolaydır. Duygularına yenik düşerse kız çocuğunun durdurulması çok daha zor olur. Dolayısıyla kız çocukları yetiştirilirken, iç dünyası ile dışa yansıttığı kısmın aynı olması yönünde anne-babalar tarafından destek sağlanması gerekir. Bu, şu anlama gelir:

Bir kız çocuğu iç dünyasında birtakım şeyler taşıyorsa, bunu annesi ile paylaşabilmelidir. Kız çocuğunun fıtratında iç dünyasını birisiyle paylaşma eğilimi vardır. Erkek çocuklarda bu yoktur. Mesela; bir kız çocuğu bir erkeğe karşı ilgi duyduğunda fıtratı icabı bunu içinde tutamaz. Mutlaka bunu birisiyle paylaşmak ister. Bu durumu annesiyle paylaşmak istediğinde, anne, kızını ayıplar, küçük düşürür ve ona engellemeler yaşatırsa, kız çocuk kendi içerisindeki bu duygusal hareketlenmeleri iki şekilde ele alır: Ya duygularını bastırır ya da bir başkası ile paylaşır. İkisi de tehlikelidir.

Zira duygular bastırıldığı derecede şiddetli şekilde ortaya çıkar. Bu şiddetli ortaya çıkışta da anne-babalar çoğu defa kızlarına laf geçiremezler. Başka birisi ile paylaştığında ise ortaya istenmeyen durumlar çıkabilir.

Bunların olmaması için; anne, kız çocuğuna karşı çok açık ve paylaşımcı olmalıdır. Ancak burada anne ile çocuğu arasında bir mahrem perde bulunmalı. Özellikle kız çocuğunun cinsellikle ilgili sorgulamalarında anne kendisini de ön plana çıkartarak, örneklendirmeler yaparak kızıyla paylaşımda bulunmamalıdır. Daha genel anlamda konuşma yapmalıdır.

Sevmek, aşk, ilgilenmek gibi duyguların varlığı sözkonusu ise, genç kızın ilgilendiği somut birileri de varsa, anne, kızının bu duygularına sahip çıkmalıdır. Sevmenin bir erdem olduğu, aşkın bir güzellik olduğu; ancak bunların iç dünyada tutulduğu takdirde güzel olacağı vurgusu yapılmalıdır.

Kız çocuğunun annesine ağlaması, içinde taşıdığı bu duyguların kendisini iyice sardığını belirtmesi durumunda ise annesi onu daha refaha kavuşturacak, dikkatini başka yönler e çekecek, etrafla ilgilendirecek geniş alanlar oluşturm alı.

Kız Çocukta Karakter Gelişimi

Karakter; kişinin bir davranışı sürekli ve iradî olarak yapabilme yeteneğine sahip olmasıdır. Eğer bir çocuk namaz kılma iradesini sergileyebiliyor ve devamlı namaz kılabiliyor ise, bu kişinin namaz konusunda karakterli bir duruşu olduğunu söyleyebiliriz.

Kız çocuğu, eğer anne ve babadan sağlıklı bir şekilde besleniyorsa, karakterini oluşturma konusunda erkek çocuklara göre daha güçlü bir iradeye sahiptir. Çünkü kız çocuğu karakterini oluştururken, iradesini oluştururken etrafından duygusal desteği çok rahatlıkla alabilir. Yani “Ben böyle yapmayacağım,” “Ben şöyle yapacağım,” “Ben şöyle birisi olacağım” diyerek duygu dünyasını; iradesini destekler vaziyete çok rahatlıkla getirebilir. Erkek çocuğunun ise duygu dünyasının kız çocuğuna göre daha zor işleyen bir yapısı vardır. Kız çocuğu karakter oluşturmada erkek çocuğundan öndedir.

Kız çocuğunun karakterli olması daha kolaydır ama; bu süreç bir o kadar da zordur. Çünkü kız çocuğu kırılgandır. Baba veya anne, kızının karakteri oluşurken onu kırar, iradesini elinden alır, onu alçaltır veya küçük düşürürse içeriden yükselecek olan o karakter zafiyete uğrar. İçerideki o irade, zafiyete uğradığı zaman karakter oluşumunda da zafiyet görülür. Naif bir ağaç düşünün; belli bir zamana kadar o ağacı zedelemezs eniz, kütük haline dönüşür, onu kırmak zor olur. Fidan, naif halinde incitilirse kütük haline gelmesi de zor olur.

Dolayısıyla, kırılgan bir yapıya sahip olan kız çocuğunun da irade sahibi olabilmesi için ona karşı daha hassas olunması gerekir.

İrade Anne-Babanın Elinde Olmamalı

Bir kız çocuğu iradesini kullanamıyorsa, işte o bir felakettir. İradenin kullanılması da duygu dünyasının incitilmesi ya da incitilmemesine bağlıdır. Duygu dünyası incitilmemiş bir kız çocuğu iradesini güçlü bir şekilde kullanabilir. İradesini kullanmazsa, kendisine ilgi duyan bir erkeğe kolayca teslim olur. Kendisine ve duygularına engel olması daha zor olur.

Burada başka bir şeyden bahsetmek lazım; anne-babaların kız çocuğu yetiştirirken yaptığı en büyük yanlışlardan biri, onun iradesini kendi ellerine almaya çalışmalarıdır. Anne-babalar, ahlak ve namus konusunda kız çocuklarını tehdit ve baskı içinde tutmaya çalışıyorlar. Böylelikle ahlaksızlık konusunda kızın aslında kendini çok rahat koruyabileceği; Allah'ın içine yerleştirdiği bir mekanizmayı çocuğun kendisinin kullanması yerine, anne-baba mekanizmayı elde tutmaya çalışıyor. Bu ancak belli bir yaşa kadar sağlanabilir. Genç kız iradesini teslim aldığı anda, iradesinin zayıf olduğu ortaya çıkar.

Anne ve babaların çocuklarını sindirerek, baskı ve korku yolu ile namuslarını koruyacak tavır ve davranışlardan sakınmaları lazım. Peki, ne yapmalılar? Çocuğun insan olmasından kaynaklanan vasfını her zaman ön planda tutmalılar. Zira hiçbir kız çocuğu kendisinin kötü bir adla anılmasını kabullenemez. Bunu benlik kabul edemez. Bir kız çocuğu kötü yola düşmeyi kendisi kabullenemez, kabul edemez. Yeter ki iradesi kırılmamış olsun.

Kız Çocuğun Dünyasında Babanın Yeri

Psikolojinin bir yanılgısı; kız çocuğu ile baba arasındaki münasebette ortaya çıkar. Psikolojide 'elektro kompleksi' diye bir terim vardır. Kız çocuklarının babaya karşı cinsel yakınlık duyduğu iddiasına 'elektro kompleksi' deniliyor. Psikolojide bu kavramlar çok sık geçiyor olmasına rağmen bu, insan fıtratına terstir. Bir kız çocuğu babasına karşı cinsel yakınlık hissedemez.

Ancak kız çocukları babaya karşı çok yakın durmak isterler. Bunun cinsellikle bağlantısı yoktur. Bu durum kız çocuğunun karakteri, kişiliği ve duygu dünyasındaki farklılıkla alakalıdır. Kız çocuğu duygu dünyası bakımından daha zayıftır, yapı olarak da sığınma ihtiyacı içindedir. Evin içerisinde güç ve iktidar sahibi genelde baba olduğu için çocuk kendi içerisindeki zayıf taraf olan sığınma ihtiyacını babayla gidermeye çalışır. Babası güçlü olduğu için onun kolunun altına girmekten, karşısında cıvıldaşmaktan keyif alır.

Bir kız çocuğunun babasına dokunması, onun kolunun altına girmesi, ona yakın durması, ondan duygusal olarak beslenmesi gerekir. Baba da bundan hiçbir şekliyle endişe duymamalı. Maalesef günümüzde birçok uzman, psikolojinin yanlış tanımıyla görüşler bildirdiği için anne ve babalar kız çocuğunun babaya yaklaşmasını tedirginlikle karşılıyor. Halbuki böyle bir şeyi hayal etmek bile son derece ürkütücüdür.

Babalara tavsiyemiz; ister kız, isterse erkek olsun; çocuklar sevgi istedikçe baba çocuğuna sevgi verebilmeli. Kız çocuğunun daha çok sevgiye yönelmesi, babanın da onunla bağlantısını güçlendirmesi gerekir. Tabii, kız çocuk kendisini sevdirebilir. Eğer evin içerisinde bir de erkek çocuk varsa o çoğu defa ihmale uğrar.

Çünkü onda aynı yetenekler yoktur, aynı cıvıldaşmalar yoktur. Farkına varmadan anne-babalar, daha çok da baba, kızının bu cıvıldaşmalarına karşılık verirken erkek çocuğu kendisine kaba ve rahatsız edici gibi görünebilir. Bundan dolayı oğlunu ilgisiz bırakabilir. Babalar bu duruma dikkat etmeli.

Kız Çocuğun Dünyasında Annenin Yeri

Genellikle anneler ile kız çocukları arasında çatışmalar yaşanır. Bu çatışmaların da kaynağı annenin kendi genç kızlık döneminde edindiği tecrübelerdir. Bir anne, kız çocuğunu rahatsız edici, etrafta ona zarar verici unsurları çok iyi bildiğinden, tecrübesi olduğundan dolayı kızını daha çok esirger ve korumaya çalışır. Anne, kızının yanlış doğru gidişini hemen hissedebilir. Bakışlarından, oturuşundan, konuşmasından, kurduğu cümlelerden... Çünkü kendisi de aynı dönemlerden geçtiği ve kızların arasında büyüdüğü için bir kız çocuğunu çok rahat anlayabilir.

Eğer kız çocuğu kendi içinde birtakım duygular barındırır, bunu anneye paylaşmaz ve anne bundan dolayı kaygıya kapılırsa çok defa çatışma çıkar. Bu noktada anne iki şeye dikkat etmeli:

Birincisi, Allah hiç kimseyi ahlaksız olarak yaratmadı. Kimseyi namus zafiyeti içinde de yaratmadı. Annenin yapacağı şey, rehberlik. Olabilir; çocuk bazen hataya düşebilir, bazen yanlış da yapabilir. Ama bu hata ve yanlışlar ancak bir rehberin yardımı ile dışarıya çıkacaktır. Anne-baba her ne kadar çocuğun yanlışına karşı tahammülsüzlük sergilese de çocuğun rehber ihtiyacı olduğunu düşünerek, onu anlayışla karşılamalı, ona rehberlik edebilmelidir.

İkincisi, anneler özellikle ergenlik döneminde kız çocuğunun kendilerine çok ihtiyacı olduğunu bilmeli. Kız çocuğunun birtakım fiziksel ve ruhsal değişimlerde soru sorma ihtiyacı içinde olduğunu bilmeliler ve “Eğer şöyle bir şey olursa hiç endişe etmene gerek yok, yanıma gelebilirsin, bu türlü şeyleri birlikte konuşabiliriz” diye kapılarını mutlaka açık tutmalılar.

Çocukta İrade İnşasının Önemi

Çocuklarda irade inşası, çocuk terbiyesinin en temel unsurudur. Ancak iradenin oluşumu kız çocuklarda ayrı, erkek çocuklarda ayrı gelişir. Ahlak öğretilerinin de sıkı sıkıya çocuk tarafından benimsenmesi çocukta oluşmuş olan iradeye bağlıdır. Yani çocuk, toplumda hoşuna gitmeyen kuralları uyguluyorsa veya ne kadar cazip gelirse gelsin birtakım ahlaksız işlere girmiyorsa, bu, o çocuğun kazanmış olduğu irade ile mümkündür.

İradenin kız çocuktaki kazanımı ile erkek çocuktaki kazanımına bakmak gerekirse, erkek çocuktaki irade kazanımı kızlardan biraz daha farklıdır. Erkek çocuklarda irade kazanımı genellikle zora karşı direnmekle ve bir rehberin eşliğinde zorlu durumu başarabilmenin keyfini yaşamakla olur. Mesela, çocuk bir bahçede çalıştığı sırada, yanındaki babasından destek alıyorsa, kendisi yorulduğu, terlediği halde babası yanında hâlâ dik durabiliyor ve yürüyebiliyorsa veya ne kadar zor olmuş olsa da babası sabah namazına kalkıyor, uykusunu gece bölüp teheccüt namazını kılıyor ve oğlunu da teşvik ediyorsa, babanın bu iradî davranışlara zorlandığı halde devam ediyor olması erkek çocuğun iradesinin oluşmasında çok etkindir. Çocuk babadan görerek kendisinde bir irade inşası oluşturur.

Kız çocuklarında ise durum biraz farklıdır. Kız çocuklar iradî ve güçlü görünen kişiye karşı kendisini sığınma hissi ile teslim etmek ister. Yani babanın güçlü ve iradî duruşu erkek çocukta yeni bir irade oluşturmayı beraberinde getirirken, kız çocuklarında o irade sahibine teslim olmayı, o irade sahibini kendisine şemsiye etmeyi beraberinde getirir.

Kız çocuklarındaki irade daha çok duygu dünyasının oluşmuş olmasıyla ve kendine değer verilmesiyle ortaya çıkar. Kız çocukları eğer aileleri tarafından değerli bulunmuş, değerliliği kendisine hissettirilmişse, ahlak öğretilerini veya yanlış ve ahlaksız davranışları sergilemek yerine kendisine verilen değer kadar o davranışlardan uzak duracaktır. Kız çocukları değer gördükçe, hanımefendi gibi görüldükçe kendisine zarar verecek olan ahlakî davranışlardan uzak durur. Bir ahlaksızlığa doğru giderken kendisinin kirlendiğini, değersizleştiğini hissederek o davranıştan kendisini uzak tutar.

Gerek erkek, gerekse kız çocukta irade, ahlak eğitimi açısından en önemli kazanımlardandır.

Çocuk Terbiyesi Kal ile Değil, Hal ile Olur

Ahlak dediğimiz şey, temellerini o ülkenin normlarından veya dinî öğelerinden

alan bir üst yapıdır. Ahlak kuralları çok defa uluslararası kurallarla benzeştiği gibi, aynı zamanda üç büyük dinin içerisindeki öğelerle birleştiği için çok defa din kuralları ile ahlak kuralları birbiriyle paralel olarak devam eder. Bu açıdan bakıldığında bir çocuğun ahlak eğitimi dediğimiz şey aslında bir bakıma o toplumda kabul edilmiş olan normlara katkı eğitimidir.

Batıda yapılan çalışmalar ahlak eğitiminin çocuklarda 7 yaşından sonra başladığını söylüyor olsa da, Anadolu Pedagojisi, çocuğun ahlakî gelişiminin anne karnından itibaren başladığını ifade eder. Çünkü ahlak eğitiminin önce bir zemin bulması gerekir. Çocuğun ruhunda bir zemin oluşturulup, o zeminin üzerine ahlakî öğretiler işlenmeli. Batıda genellikle ahlak eğitimi, etik eğitimi, moral eğitimi diye bahsedilen eğitimler zihnîdir. Yani anne-baba çocuğa hangi davranışın doğru, hangi davranışın yanlış olduğunu söyleyerek o davranışı uygulamasını bekler.

Bizim toplumumuzda ise ahlak eğitiminin temelinde duygusal, duysal eğitim yer alır. Yani önce çocuğun duygu dünyasının ahlakî kuralları alabileceği hazır bulunuşluk seviyesine çıkması; daha sonra çocuğa ahlak kurallarının izah edilmesi gerekir. Bu, bir ev hanımının hamuru önce yumuşatıp, mayalanması için bir kenara koyması gibidir. Mayalanmış hamurun daha sonra fırına verilip; pastaya, böreğe, çöreğe dönüşmesi gibidir. Önce çocuğun benliği yumuşak, algılayıcı ve aynı zamanda ebeveynle kurmuş olduğu güven duygusu inşası içinde olmalı ki, bir süre sonra anne-babanın vereceği ahlakî öğretiler çocuğun ruhunda karşılık bulsun.

Eğer çocuğa o ilk hazırlık aşaması yapılmazsa, yani çocuğun duygu dünyası anne-babayla güven duygusuyla birbirine bağlanmadıysa, çocuk ailenin yanında da kendini emniyette hissetmiyorsa, sözel olarak din ve ahlak kuralları, normatif kuralları dile getirmek çocuğun o kuralları benimseyeceği anlamına gelmez. Bu açıdan bakıldığında, Anadolu Pedagojisi'nde anne hamileyken kendisini sükûn ve huzur halinde tutarak, çocuğu kaygı ortamından, stresten arındırmaya çalışmalıdır. Bir anne hamilelik döneminde stres ve kaygı içerisindeyse, çocuğun duygu dünyasını etkileyecek birtakım travmatik olaylar yaşıyorsa, çocuğun ileride başlayacak olan ahlak eğitimi de zafiyete uğramıştır.

Çocuğun ahlak ve din eğitiminde kültürümüz içerisinde yer almış olan ve taçlandırılıp başlara asılması gereken bir ifade vardır: *“Çocuk terbiyesi kal ile değil hal ile olur.”*

Yani çocuk doğduğu andan itibaren anne-babasını izleyerek, anne-babasının ahlak kurallarını, yaşam tarzını, nasıl uyguladığını gözlemleyerek aynı modeli kendisinde geliştirir. Bu süreç, çocuğun 7 yaşına kadar devam eder.

Ahlak Eğitiminin İkinci Dönemi: Zihnî Eğitim

Çocuğun 7 yaşından sonra ahlakî eğitimi—belki de Batı ile paralellik taşıyacak olan kısım burasıdır—sözel olmaya başlar. Çocuk 7 yaşından önce sadece gördüğü şeyleri kendi düşüncesi olarak kabul eder, sorgulamaz. Çünkü yaşamın o evresinde sadece bir şey vardır: *anne-baba gibi olmak*.

Anne-baba sükûnet ve sakinlik içinde konuşuyorsa, problemleri çözmek için şiddete başvurmuyorsa, başkasının malına zarar vermiyorsa, başkasının eşyasını izinsiz almıyorsa, yalan söylemiyorsa çocuk otomatik olarak 7 yaşına kadar buna bürünür.

7 yaşından sonra artık zihinsel eğitimin; yani sözel eğitimin başlaması gerekir. 7 yaşından sonra “Biz başkasının eşyalarını almıyoruz, ama arkadaşlarımız alıyor. Onlar ne güzel başkalarının eşyalarını da kullanabiliyor. Ama ben izinsiz alamıyorum, niçin?” diye soru sorabilir. Çocuk yalan söylemediği için toplum içinde zarar görür; ama yalan söyleyen arkadaşının bu zarardan yalanı sayesinde kurtulduğunu gördüğünde, bu durumu sorgulamaya başlar. İşte burada anne-baba, artık bir önceki dönemde çocuğunun duygu dünyasına işlediği şeyleri 7 yaşından sonra aklî olarak izah etmelidir. Buna ahlak eğitiminin ikinci dönemi diyebiliriz.

Ahlakî Kurallar Erkeğe de Kıza da Öğretilmeli

Erkeklerle kahramanlık gibi, şecaat gibi ahlakî kurallar öğretilmeli; kızlara ise iffetli olma, namuslu olma gibi ahlakî kurallar öğretilmeli gibi bir ayırım yapmak sağlıklı bir davranış değildir. Çünkü iffet hem kız çocukları, hem de erkek çocukları için yaşamdaki en önemli dayanak noktasıdır. İffetsiz bir erkek çocuğu ne kadar şecaatli olursa olsun, ne kadar cesur olursa olsun topluma zarar verir. İffet ve ahlak kuralları her halükârda kız ve erkek çocukları için aynıdır. Namus kız ve erkek çocukları için aynıdır. Ahlak ya da ahlaksızlık aynıdır. Bunlarda herhangi bir değişiklik olmaz.

Geleneksel toplumlarda kız çocuklarının namusu çok önemseniyo, erkek çocuklarının namusu çok dikkate alınmıyor. Halbuki namus anlayışını yitirmiş bir erkek çocuğunun kız çocuklarına ve kendisine zarar vereceği düşünülünce, erkek çocuğunun namus anlayışını desteklemenin ne kadar da erdem olduğunu varın hesap edin. Yani herkes kendi mahallesindeki yetişen erkek çocuklarının ahlak kuralları içerisinde davranıyor olmasını desteklemeli, teşvik etmeli, onu onore etmeli, ahlak kuralları öğretilerini kendileri de teşvik ederek öğretmeli ki, evindeki kız çocuğuna zarar gelmesin.

Önce Ahlak Eğitimi Gelir

Ahlak, somut bir eylemdir. Din ise çoğu defa soyuttur. Yani Allah inancı, melek inancı, cennet inancı, şu anda göremediğimiz ama tarihin bir döneminde yaşamış olan peygamberlere iman, kadere iman konuları hep soyuttur. Ahlak kuralları ise çok defa somuttur. “Şunu almayacaksın, bunu alacaksın, kavga etmeyeceksin, kimseye zarar vermeyeceksin” gibi davranışlar somuttur.

Bu açıdan bakıldığında; din eğitimi verilecek olan çocukların başlangıç aşaması ahlak eğitimidir. Yani birdenbire çocuk dinsel öğretilerle karşı karşıya getirilmez. Çünkü çocuklar özellikle 7 yaş öncesinde soyut kavramları algılayamazlar. Algıladıkları, sadece etrafında gördükleri, elleriyle tuttukları şeydir. Onun haricinde birtakım şeyleri çocuğa söylüyor olmak çocuğun kafasını karıştırır.

Yani Allah’ı çocuğa 7 yaşında tarif etmeye kalkarsanız,—ki Allah tariflerden münezzehtir—anne-baba bocalar. Çocuk da soru üstüne soru sorar. “Gözü-kaşı var mı? Eli-ayağı var mı? Büyüklüğü ne kadar?” gibi sorular sorar. Anne-babaların yaptığı en büyük yanlış, ahlak öğretilerini başa almak yerine birdenbire dinle, din öğretileriyle çocuklarını tanıştırmalarıdır. Halbuki öncelikleri dinde gerekli olan ahlak kurallarını çocuklara yaşatmak olmalı. Kendileri yaşayacak ve yaşatacaklar. Sonra ikinci evre başladığında bu ahlak kurallarının nereden çıktığını ve neden oluştuğunu anne-baba dinî öğretileri de kullanarak, sosyal yaşamın içerisine geçmesi gerektiğini de vurgulayarak, çocuklarda din eğitimi pekiştirmeliler.

12 Yaşından Sonra İradeyle Tercihin Sonucu Anlatılmalı

Allah hüküm sahibi olduğu, yani Hâkim olduğundan dolayı ve Mahkeme-i Kübra’da tek yetkili ve tek varolan olduğu için Allah’ı anlatmak ile Peygamberi anlatmak arasında büyük fark vardır. Peygamber bir tebliğci ve aynı zamanda kendisi de bir uygulayıcıdır.

Allah’ın sıfatları ve Allah çocuğa tanıtılırken kız ya da erkek çocuğu fark etmeksizin 12 yaşından önce hiçbir çocuğa ‘Celal’ sıfatlarından, cehennemden bahsedilmemesi gerekir. Çünkü çocuk Allah’ı şefkat ve merhamet sahibi olarak, O’nu sevecen bir şekilde ruhuyla tanımalı. Zira 12 yaşından önce çocuk, henüz kemikleşmemiş olan duygu dünyasıyla şiddet veya Celal ismine ait bilgileri duyarsa ürker, korkar. Kendini hesaba çekmeye çalışırken duyarsızlaşabilir.

12 yaşından önce çocuklara Allah’ın ‘Celal’ sıfatı; cehennem, cehennem zebanisi, ateş, cezalandırma gibi şeylerden bahsedilmez. Ancak 12 yaşından sonra söylenebilir. 12 yaşından sonra çocuk yanlış ve doğru yaptığıyla ilgili muhakeme ve iradesine yavaş yavaş sahip olduğu düşünüldüğü için irade tercihinde yanlış tercih ettiğinde karşısına neyin çıkacağını anlatılması şarttır.

Eğer bu ihmal edilirse, “Korkma oğlum hiçbir şey olmaz” denilirse o zaman çocuğun hak ve hukukuna girilmiş olunur.

12 yaşından önce ise çocuk zaten ne işlerse işlesin, doğrusu da odur, Allah çocuğu cehenneme atmıyor, yetişkinleri atıyor. Dolayısıyla cehenneme girmeyecek olan bir çocuğa Allah’ın celalinden bahsetmiş olmak çocuğun duygu dünyasının oluşmasında engel teşkil eder.

Ruhsal Beslenme Kaynağı, Peygamber Efendimiz (a.s.m.) Olmalı

Erkek çocuklara Peygamber Efendimizin (a.s.m.) kahramanlığı, cesareti, muhakeme gücü, şecaati, sadakati, emniyeti, güven verışı gibi özellikleri tarihsel yaşanmış olaylar içerisinde mutlaka anlatılmalı. Çocuklar gerek 7 yaş öncesinde, gerekse 7 yaşından sonra idealize ettikleri figürleri, idealize ettikleri karakterleri, kendi karakterlerinin destekçisi olarak kullanmak isterler. Dolayısıyla erkek çocuğu cesaret, şecaat gibi bütün üstün yetenekleri babasından görüp aldığı gibi, aynı zamanda babasından çok üstün olan ve babasının taklit ettiği aslî beslenme kaynağı, ruhsal beslenme kaynağı olan Peygamberimizden alması lazımdır.

Kız çocuklar için Peygamber Efendimizin (a.s.m.) iffeti, namusu, güven duygusu gibi daha çok duygu dünyasına hitap edecek özellikleri ve şefkati, hayvanlara olan merhameti, bütün kâinatı kuşatmış olan sıcaklığı anlatılabilir. Kız çocuklara idealize edilecek figür ise Hz. Hatice, Hz. Aişe validelerimiz ve Efendimizin (a.s.m.) diğer zevceleri, baş tacı annelerimiz olmalıdır. Onların ötesinde, yine İslam’ın önde gelen ve bir şekliyle kadın fıtratını en güzel hali ile yaşayan, tarihin o dönemlerinde yaşayan kadın figürleri mutlaka çocuklara örnek olarak tanıtılmalı.

Ergenlik Döneminde Sadece Anne-Baba Yetmez

Hiçbir annenin gücü tek başına bir çocuğu yetiştirmeye yetmez. Çocuğun belli bir kıvama getirilmesi anne-baba ile olur; ama kıvama geldikten sonra çocuğun, kendi fıtratının karşılığı olan bir kişiyle veya kendi fıtratını destekleyen birileriyle gelişim sürecini tamamlaması lazım. Mesela Osmanlı döneminde, 11-12 yaşına; yani ergenlik dönemine kadar anne-babayla olan çocuk, bir süre sonra onlardan ayrılıyor. Başka bir yerde fıtratının karşılığı olan şahsiyetlerin destekleriyle yoluna devam ediyor, sonra tekrar anne-babasının yanına geliyor.

Ergenliğe giren bir çocuk evde anne-babayla çatışır. Bu noktada mutlaka çocukların belli bir kıvamdayken, belli kişilerin yanında onların rehberliğiyle devam edip, sonra tekrar anne-babanın yanına gelmiş olmasında büyük faydalar vardır.

Günümüzde ergen problemi denen şeye ecdadımız çözüm getirmiş, çocuğun bu döneminde kendisine rehberlik edecek, fıtratını inkişaf ettirecek bir başka kişinin yanında bulunmasını sağlamıştır. Biz de en azından yaz tatilinde bazen bir manavın, bazen bir terzinin yanına gönderebiliriz. Burada maksat çalışmayı öğretmek değil tabii. Çocuk, gönlü açık bir terzinin yanında sükûn içerisinde onun hallerini gözlemleyebilirse, yeterlidir.

Çocuğun, yanına gittiği kişide fıtratının bir boyutunu geliştiriyor olması lazımdır. O kişinin sadece işini iyi yapıyor olması ve sükûnet içerisinde olmasından daha ziyade onun da manevî derinlikleri olursa çocuk bu ikinci rehberinin yanında çok daha iyi gelişir.

Çocuk bu yaşlara geldiğinde mutlaka rehberlik edecek bir kişinin yanında olmalı ki, çatışmalar bir sonraki dönemin yeni problemini oluşturmasın.

—EK—

Çocuk ve Namaz

“Çocuklarınıza yedi yaşındayken namaz kılmalarını söyleyiniz (öğretiniz). On yaşına bastıklarında onları sıkıştırıp zorlayın, (disipline edin, davranış ve meleke kazandırın, yükümlülük ve sorumluluk yükleyin.)”[8]

Hadisle ilgili değerlendirmeleri kısaca üç kategoride yapmak gerekmektedir.

1. Hadisin Bilgi Değeri, Sıhhat Değerlendirmesi

Zikredildiği üzere klasik kaynaklardan, Ebû Dâvûd’un *Sünen*’i, Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’i ve Tirmizi’nin *Sünen*’inde ve pek çok muahhar kaynakta rivayet edilen hadisin hasen bir hadis olduğu, Tirmizi’nin de hadis hakkında ‘hasen,’ ‘sahih’ değerlendirmesi yaptığı nakledilmektedir. Söz konusu rivayet, konusuyla ilgili olarak pek çok kaynakta zikredilmekte ve bu hadisle istidlal edilmektedir.

İstisnasız hadisin zikredildiği pek çok eser ikinci fıkrada yer alan, on yaşına bastıklarında çocukların, namaz kılmamaları halinde dövülmeleri gereğini vurguladıktan sonra, ortaya çıkan problemi halletmek için uzun uzun izahat vermek zorunda kalmıştır.

2. Muhteva Değerlendirmesi, Konuları

Hadis gerçekten konusuyla alâkalı çok güzel ve ilginç meseleler ihtiva etmektedir. Bunlar;

İslam kültür ve geleneğinin önemli göstergelerinden biri olan ve bir vizyon hüviyeti taşıyan namazın daha küçük yaşlarda sözlü ve fiilî örneklemelerle çocuklara öğretilmesi,

Özel anlamda bu öğretimin, genel anlamda bütün öğretimin başlangıcı için bir yaş sınırının tespit edilmesi ve bunun yedi yaş olarak belirlenmesi,

Bu öğretimin sözel ve pratik örneklemenin ötesinde bir davranış kazandırma, bir meleke ve reflekse dönüşmesi isteğiyle on yaşında zorlama, sıkıştırma ve empoze etmekle eğitim sürecinin devamı ve müeyyidenin yaşla da irtibatlı ve orantılı olarak on yaş olarak tespiti, yani öğretim ve öğrenimin başlangıcı için yedi; zorlama, zecrî tedbir, empoze ve sıkıştırma vs. için müeyyide yaşı olarak on yaşı tespiti yapması, hadisin muhtevasında yer alan konulardır.

Ancak bu konular arasında üzerinde en çok tartışılan ve polemik konusu olan, ifade edilen müeyyidenin dövme şeklinde tezahürü ve namazın terkinden dolayı

on yaşına bastıklarında çocukların dövülmesi meselesidir.

3. Hadisin Tercüme ve Yorumu

Hadisin tercüme edildiği kaynaklar aşağı yukarı aynı ifadeleri kullanmaktadır. Şöyle ki;

Çocuklarınıza yedi yaşında iken namaz kılmayı emrediniz (ta’lim edin). On yaşında terklerinden dolayı döğünüz. (Ahmet Naim, *Tecrid Tercümesi*, II, s. 941.);

Çocuklarınız yedi yaşına geldikleri (...) ta’lim etmelisiniz. Eğer on yaşına (...) dövmelisiniz. (Mehmet Arif, *Binbir Hadis*, s. 216.);

Çocuklarınıza yedi yaşındayken (...) söyleyiniz. On yaşına bastıkları (...) kendilerini cezalandırınız. (Kandemir, Çakan, *Küçük, Riyazü’s-Salihin*, II, s. 389.);

Ayrıca diğer Türkçe ilmihallerde de rivayet dövmeye inhisar ettirilmiştir. Şöyle ki;

(...) Ve lakin (kız, erkek) çocuklar, yedi yaşlarında namaz ile emrolunur. On yaşlarında çocuklar namaz için takatleri hasebiyle zecr olunmak üzere el ile darbolunur. Kendilerine merhameten, değnek ile darbedilmez. Eliyle üçten ziyade dahi vurulmaz. (Mehmet Zihni, *Ni’met-i İslam*, s. 126.)

Müslümanlar henüz yedi yaşlarına girmiş çocuklarını namaza alıştırmakla mükelleftirler. Bu çocuklara velileri (...) On yaşına (...) -üç tokattan ziyade(...) -el ile hafifçe döğülmesi lazım gelir. (Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s. 104.)

İfade edildiği üzere pek çok klasik ve modern kaynakta zikredilen hadis, çoğu kere ikinci fıkrada yer alan müeyyideyi, on yaşına geldiği halde namazı terk eden çocukların dövülmesi gerektiği şeklinde anlamış ve açıklamıştır. Bu anlayışa sebep teşkil eden en önemli iki unsur vardır; biri, dil açısından kelimenin ifade ettiği yaygın birincil anlamın ön plana çıkması sebebiyle kelimenin birlikte kullanıldığı edatın hiç dikkate alınmamış olması, diğer önemli etken ise geleneksel aile yapısının bu tür cezalandırmayı ön plana çıkarması—*ki bu konuda klasik Doğu ve Batı toplumlarının birbirinden çok farklı olduğunu söylemek imkânsızdır*—ve yalın bir kullanımda kelimenin dövme fiilini kapsamasının da bu uygulamaya cesaret ve destek vermesidir. Ancak bu anlayış ve yorum başka bazı problemleri de beraberinde getirmiş ve ortaya çıkan problemlerin çözümü için hayli zor ve uzun izahlar yapılmıştır. Yapılan açıklamaların problemi telafi ve muhatabı ikna ettiğini söylemek gerçekten güçtür. Sadece, yapılması muhtemel izahın ancak bundan ibaret olduğunu tespit etmek gibi mekanik bir açıklamadan ibarettir.

Klasik ve modern literatürde ikinci fıkranın çocukların on yaşına bastığı halde namaz kılmadıkları takdirde dövülmeleri gerektiği şeklinde anlaşılması iki sonucu doğurmuştur:

Birincisi, mükellef olmayan birini cezalandırmayı öngören bir emrin ikna edici olmayan biçimde yorumlanması... Zira İslam diğer beşerî sistemlerin aksine bedenî cezaları bir yöntem olarak kabul etmekte ve buna göre düzenlemeler yapmaktadır. Dolayısıyla, bedenî bir ceza uygulaması anlamına gelecek hiçbir şeyi hukukî bir mesnedi ve açıklaması olmadan kabul etmez. Bu sebeple müellifler hadislerle ilgili yorumu gerçekçi bir zemine oturtmaya çalışmış ve bu uygulamanın ölçüsü, miktarı ve gerekçesini açıklamak için gayret sarf etmişlerdir. Bunun ceza sebebiyle değil, terbiye ve eğitim maksadıyla olduğunu, hatta rivayetli ilgili neshin cereyan ettiğini bile söylemek zorunda kalmışlardır.

İkincisi ise, eğitim açısından önemli bilgi ve belgeler ihtiva eden ve hadis tekniği açısından bilgi değeri olan ve apar topar reddi mümkün olmayan bir hadisin reddedilmesi sonuçlarını doğurmuştur.

Her iki yaklaşım tarzının da bakış açısına esas teşkil dövme ameliyesi, hem problemin kaynağı olmuş, hem de çözümü zorlaştırmış ve doğurduğu mahzurları telafi edememiştir.

Sonuç ve Öneri

Yukarıda tespit edilen ilmî sebeplerden dolayı herhangi bir savunma refleksi olmadan, ifade edilen hadisi, dil bilimin vazettiği kurallar ışıığında edatların dikkate alınarak ve geleneksel aile ve eğitim yapısının dayatmalarından uzak objektif bir bakışla anlayıp yorumladığımızda bahsedilen problemlerin kendiliğinden ortadan kalktığı görülmektedir. Ne klasik dönem müelliflerinin içine düştüğü ikna edici olmayan izahlara ihtiyaç duyan, ne de kabul edilemez mükellefiyet sonucunda hadisin apar-topar reddedilmesi aceleciliğine düşen bir anlayışla meselenin çözümüyle neticelenmektedir.

Bilinen bir gerçektir ki, hemen hiçbir çocuk öğrenim konusunda disipline edilmez, kendi haline bırakılırsa kendi isteğiyle bu kadar soyut, uzun ve yorucu bir mesaiye gönüllü olarak talip olup devam etmez. Bu sebeple çocuklar bir plan ve proje dâhilinde çeşitli müeyyidelerin de uygulanmasıyla eğitime tabi tutulur. Basit bir tespitle çocukların örgün eğitime tabi okullarda okutulması bile bir müeyyide ve empozedir.

Biz hiçbir ilave yorum ve te'vile ihtiyaç duymadan, hadisi incelememizin ilk satırında olduğu gibi tercüme ettiğimizde ne dil bilim açısından, ne hadis ve hukuk bilimi, ne de ahlak açısından herhangi bir problemin oluştuğunu düşünmekteyiz.

Hadisteki ikinci fıkranın belirleyici fiili ‘D-R-B’ fiili mazi-sülasisinden üretilmiş olan ‘FA’DRİBŪ’ emir kipiyle zikredilen fiildir. Arap dilinde yaygın biçimde kullanılan ve ‘dövmek’ manasına gelen bu kelime, daha başka pek çok anlamı olan fiillerin başında gelmektedir.

Her fiilde olduğu gibi bu fiile de cümle içinde kullanıldığı edata göre farklı anlamlar yüklendiği gözden ırak edilmemesi gereken hayati öneme sahip bir mevzudur. Aksi takdirde edebî kullanımlara riayet etmeyen bir anlama ve yorum, telafisi mümkün olmayan yanlışlara yol açmakta ve konuşanın maksadını anlamaya da mani olmaktadır. İfade edilen fiilin onlarca anlamı vardır. Edatlarla yapılan kullanıma göre de anlamları farklılaşmaktadır. Yaptığımız araştırmaya göre hadisin ikinci fıkrasında yer alan ‘FA’DRİBŪ’ fiili istisnasız bütün kaynaklarda ‘ALÂ’ harf-i ceri yani ‘ALÂ’ edatı ile kullanılmaktadır. Bu kullanım oldukça önemli ve sonuç bakımından da fevkalade etkilidir. Sözkonusu kelimenin başka harf-i cer ve edatlarla anlamı çok değişmektedir. Mesela; ‘D-R-B’-’AN,’ ‘D-R-B’-’MİN,’ ‘D-R-B’-’Lİ,’ ‘D-R-B’-’FÎ,’ ‘D-R-B’-’MESELEN’ vs. kullanımların hiçbirisinde dövmek anlamı sözkonusu değildir.

‘Dövmek’ anlamı yüklenmek istendiğinde daha çok yalın biçimde veya ‘ba’ edatıyla kullanılan bu kelime, ‘ALÂ’ edatıyla dövmek manasında değil, ‘sıkıştırmak,’ ‘zorlamak,’ ‘yaptırmak,’ ‘kuşatmak,’ ‘empoze etmek,’ ‘mecbur etmek,’ ‘sorumlu ve yükümlü tutmak’ vs. anlamlarına gelmektedir. Klasik ve çağdaş hiçbir sözlük müellifi bu kelimeye böyle bir anlam, yani ‘dövmek’ anlamı vermemektedir. İlginçtir ki, sözlüklerde dövmediklerini tercüme ve metinlerde dövmektedirler.

Araştırmanın başında hiçbir tevil ve yorum yapmadan zikrettiğimiz metnin; hadisin orijinine uygun, şariin maksadını anlatan, başkaca problemler de üretmeyen doğruya en yakın tercüme olduğu kanaatini taşımaktayım.

Nasları mümkün olduğunca dış etkenlerden arındırılmış arı-duru bir zihnî yapıyla algıladığımız sürece, kusurlarımızın asgariye ineceği umut ve temennisini de dile getirmekte yarar görmekteyim.

[8]. Ebû Dâvûd, Salât, 26; Ahmed b. Hanbel, II, s. 187; Tirmizi, Mevakit, 182.

Kaynaklar

- Kur'ân-ı Kerim, D-R-B'nin kullanımları için bkz.
DURİBE; İbrahim, 24; Nahl, 75; Hac, 73; Rum, 28;
Zümer, 29; Zuhruf, 17, 57; Tahrim, 10;
DARBEN; Bakara, 273; Saffat, 93;
DURİBET ...ALÂ; Al-i İmran, 112;
DARABTÜM; Nisa, 94, 101; Maide, 106;
DARABNÂ; Furkan, 39; Rum, 58; Zümer, 27;
DARABNÂ ...ALÂ; Kehf, 11;
DARABÛ; Al-i İmran, 156; İsra, 48; Furkan, 9;
DARABÛHU; Zuhruf, 58;
FA'DRİBÛ; Enfal, 12;
IDRİB; Bakara, 60; A'raf, 160; Şuara, 63;
IDRİBÛHU; Bakara, 73;
FA-DRİB; Ta-ha, 77; Sad, 44;
FA'DRİBÛ; Enfal, 12;
FE-DARBE; Muhammed, 4;
FE-DURİBE; Hadid, 13;
FE-DARABNÂ ...'ALÂ; Kehf, 11.
Ebû Dâvûd, Salât, 26;
Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 187;
Tirmizi, Mevakit, 182.
Mehmet Zihni, *Ni'met-i İslam*, s. 126.
Ahmet Naim, *Tecrid Tercümesi*, II, s. 941.
Mehmet Arif, *Binbir Hadis*, s. 216.
Kandemir, Çakan, *Küçük, Riyazü's-Salihin*, II, s. 389.
Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, s.104.
Topaloğlu-Karaman, *Arapça-Türkçe Yeni Kamus*, D-R-B md.
Begavi, *Şerhu's-Sünne*, II, 403-406, 408; IX, 22.
Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, D-R-B mad.
Hans Wehr, *A Dictionary of Modern Written Arabic*, D-R-B md.
El-Mu'cemu'l-Vasit, D-R-B md.
Antonio Berkins, *el-Müncidu'l-Ebcedi*, D-R-B md.
İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, D-R-B md.
Azimabadi, *Avnu'l-Ma'bud*, II, s. 115.
(Not: Bu makale hakemli bir dergi olan *Din Eğitimi Araştırmaları* dergisi yıl 2002, sayı 10, s. 83-88, İstanbul'da yayınlanmıştır.)